

Miranda Moen

Et ønske om mangfold

En kritisk analyse av inkluderingspolitikk og forståelser av funksjonsnedsettelse i det norske kulturfeltet.

Masteroppgave i Likestilling og mangfold

Veileder: Guro Korsnes Kristensen, Berit Gullikstad

Mai 2019

Miranda Moen

Et ønske om mangfold

En kritisk analyse av inkluderingspolitikk og forståelser av funksjonsnedsettelse i det norske kulturfeltet.

Masteroppgave i Likestilling og mangfold
Veileder: Guro Korsnes Kristensen, Berit Gullikstad
Mai 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for tverrfaglige kulturstudier

Masterstudiet i Likestilling og mangfold har tre hovedmål:

1. Kvalifisere kandidatene til avansert arbeid relatert til kjønns-, likestillings- og mangfoldsproblematikk i næringsliv og offentlig virksomhet, i utredningsarbeid, i administrasjon, politikkutvikling, kunnskapsledelse og forskning
2. Kvalifisere kandidatene til å utføre systematiske undersøkelser gjennom kritisk tenking og analyse, og å kunne trekke kvalifiserte konklusjoner
3. Gi kandidatene inngående kunnskaper om sentrale teorier, begreper og analysemåter i tverrfaglige kjønnsstudier

Kunnskaper

Masterkandidatene i likestilling og mangfold har

- avansert kunnskap om det tverrfaglige kjønnsforskningsfeltets sentrale teorier, debatter og kontroverser
- spesialisert innsikt i så vel historiske som samtidige endringsprosesser knyttet til likestilling og mangfold i det norske samfunnet, i lys av internasjonale og globale kontekster
- kunnskap på høyt nivå om hvordan kjønn som sosial og symbolsk kategori kan virke sammen med andre sosiale og symbolske kategorier og fenomener

Ferdigheter

Masterkandidatene i likestilling og mangfold kan

- identifisere og arbeide selvstendig med praktiske og teoretiske problemer knyttet til likestilling og mangfold i konkrete samfunnsmessige sammenhenger
- vurdere og benytte relevante metoder og teorier for undersøkelse og analyse av kjønn og eventuelt andre sosiale kategorier i spesifikke empiriske problemstillinger på en selvstendig måte
- analysere og forholde seg kritisk til problemstillinger knyttet til forståelser av kjønn, likestilling og mangfold på ulike samfunnsarenaer og derigjennom se og anvende flere tilnæringsmåter

Generell kompetanse

Masterkandidatene i likestilling og mangfold kan

- gjennomføre et selvstendig, avgrenset forsknings- og utredningsarbeid i tråd med gjeldende forskningsetiske normer
- anvende sine kunnskaper og ferdigheter på nye områder i tverrfaglig dialog med andre eksperter
- formidle resultater av eget faglig arbeid muntlig og skriftlig på en selvstendig måte både til eksperter og allmennhet

Sammendrag

Mangfold har blitt et populært begrep i norsk politikk og offentlighet. Samtidig stilles mennesker med funksjonsnedsettelse ofte utenfor politiske inkluderingsstrategier og tenking om mangfold. Denne masteroppgaven gir et kritisk innblikk i hvilke forståelser av mangfold og inkludering som uttrykkes i det norske kulturfeltet, og hvilke forståelser som dannes om funksjonsnedsettelse innenfor denne mangfoldstenkningen. Målet med oppgaven er å lokalisere og problematisere ulike forståelser av sentrale likestillingsbegreper generelt, og av funksjonsnedsettelse spesielt. For å få til det undersøker jeg først et kulturpolitisk dokument, en stortingsmelding. Ved å analysere dokumenter fra en LDO-klagesak «zoomer» deretter undersøkelsen inn på en konkret hendelse, der kulturlivets mangfoldsideal tilsidesettes av sikkerhetstiltak på en ledende musikkfestival. LDO-saken illustrerer reelle barrierer for deltakelse i kulturlivet som mennesker med funksjonsnedsettelse opplever i dag.

Hovedfunnene er at en gammeldags, medisinsk forståelse og begrensende kategoriseringer kommer til uttrykk om begrepet funksjonsnedsettelse. Inkludering presenteres som en politisk løsning, og et verktøy for likestilling. Samtidig fremstilles mangfoldsbegrepet åpent, men likefullt utydelig i stortingsmeldingen. Jeg finner også at rullestolen representeres som et underforstått problem og en forskjellsmarkør i praksis. Avslutningsvis viser jeg hvordan disse forståelsene vil hindre likestilling av mennesker med funksjonsnedsettelse på et samfunnsnivå. Til slutt foreslår jeg noen tiltak og videre forskning ut i fra funnene.

Abstract

Diversity has become a popular term across Norwegian politics and the public. At the same time, people with disabilities are often placed outside political inclusion strategies and diversity thinking. In this master's thesis I provide a critical insight into which understandings of diversity and inclusion are expressed in the Norwegian arts, and which understandings are formed about disability within diversity thinking. The aim of the thesis is to locate and problematize different understandings of key equality concepts, and particularly in relation to disability. To achieve this, I first examine an arts policy document, namely, a government white paper. By analyzing documents from an Equality and anti-discrimination Ombudsman (LDO) complaint, the study then zooms in on a specific occurrence, where the diversity ideal is superseded by the security measures at a leading music festival. The LDO case is an example of actual barriers to participation in the arts that people with disabilities experience today.

The main findings are that the policy document still holds an old-fashioned medical understanding and limited categorizations about the term disability. Inclusion is presented as a political solution and a tool to achieve equality. At the same time, the concept of diversity is presented as open, but nevertheless indistinct, in the government white paper. In addition, the wheelchair is represented as an implied problem and a marker of difference, in practice. In the conclusion, I demonstrate how these understandings prevent equality for people with disabilities at a societal level. Finally, I suggest some measures and further research based on the main findings.

Forord

Så er det endelig min tur til å levere en masteroppgave. Av mange ting dette studiet har lært meg, er én at man ikke alltid klarer seg alene i livet. Flere mennesker (og et dyr) har vært en uvurderlig støtte underveis:

Tusen takk til mine veiledere Guro Korsnes Kristensen og Berit Gullikstad, for deres kloke og tydelige tilbakemeldinger underveis. Det har vært en sann glede å bli veiledet av dere.

Hele Institutt for tverrfaglige kulturstudier (KULT), mine medstudenter og masterprogrammet Likestilling og mangfold må faktisk takkes. Å fordype seg i teorier om kjønn, likestilling og mangfold har vært en utrolig berikende opplevelse, og kjennes litt som å komme hjem akademisk. I starten var jeg spent på responsen til mitt noe uvanlige temavalg innenfor kjønns- og kulturstudier, selv om det ikke skal være det. Jeg har likevel ikke følt at funksjonsnedsettelse er feil å skrive om underveis, og opplever derimot en stor interesse fra ulike hold for temaet. Takk for muligheten til å gjøre dette, og for at jeg og oppgaven alltid har vært i gode hender.

Takk til mine formødre, mamma Brit Elin Moen og mormor Jorun Moen. Og til verdens beste Lilla, som tok oppgaven som terapihund med stoisk ro under siste innspurt. Takk til Ingrid Gudmestad og Pia Nandi Dahle for hjerterom og husrom hjemme i Oslo. Spesielt takk til Torbjørg Jevnaker og Tami Gadir for all hjelp og råd underveis i studiene og oppgaveskrivingen. Takk til Kjersti Skarstad for oppmuntring og støtte, og for å være en inspirasjon og forbilde i akademisk forstand.

Tusen takk til LDO og til Tilgjengelighet Kultur-Norge ved Berit Vordal for hjelp i metodeprosessen. En ekstra stor takk til de fornærmede i LDO-klagen for innsyn, og for tillatelse til å benytte saken deres i oppgaven.

Hjertelig takk til Fagforbundet for utdanningsstipend, og til Marianne Hafstad for språkvask og korrektur.

Sist men ikke minst, Synnøve. Jeg er evig takknemlig for alt du har lært meg. Uten deg ville ikke denne masteroppgaven vært til.

Miranda Moen
Oslo, mai 2019

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	III
Abstract	IV
Forord	V
Innholdsfortegnelse	VII
1. Innledning	1
Et ønske om mangfold	1
Når mangfoldsønsket byr på utfordringer	2
Mennesker med funksjonsnedsettelse: en usynliggjort samfunnsgruppe	3
Funksjonsnedsettelse – et begrep i stadig endring	4
Forskning på funksjonsnedsettelse, kjønn og interseksjonalitet	5
<i>Tidligere forskning på funksjonsnedsettelse i kulturfeltet</i>	6
Hovedproblemstilling	7
Målsetting med masteroppgaven	7
Leserguide	8
2. Analytisk rammeverk og teoretiske begreper	10
Analytisk tilnærming: What's the problem represented to be?	11
<i>Styringsmentalitet og disiplinerende makt</i>	12
<i>Kategorier og kategorisering</i>	13
<i>Subjektposisjon</i>	13
What's the problem represented to be? Analysen i praksis	14
Interseksjonalitet som analytisk tilleggsblikk	15
Inkludering og mangfold som utvidete likestillingsbegreper	17
<i>Inkluderingsbegrepet i norske offentlige og politiske dokumenter</i>	18
<i>Mangfoldsbegrepet</i>	19
Annen relevant teori: postkolonialitet og migrasjonsforståelse	20
3. Metodestrategier: todelt dokumentanalyse	22
Dokumentanalyse som metode	22
Valg av datamateriale	22
Hva er en stortingsmelding?	24
Systematisk lesing av det politiske dokumentet	24
Valg og avgrensning av LDO-sakspapirene	25
<i>Endelig avgrensning: to dokumenter fra LDO-saken</i>	26
Om etikk og anonymisering	27
Situering som forsker: å møte seg selv i døra i feltet	28
Forskningens reliabilitet	29
Overførbarhet	30
4. Politiske tilnærminger til deltakelse og utenforskap i kulturfeltet	31
Om stortingsmeldingen <i>Kultur, inkludering og deltaking</i>	31
Forståelser av inkludering og mangfold i stortingsmeldingen	33
Sosiale skiller ved deltaking og kulturbruk	35

Utdanningsnivå som årsak til manglende deltakelse _____	36
<i>Sosiale ulikhet og kulturell smak som 'problemet'</i> _____	37
<i>Middelklassens interesse for norske kulturtilbud må ivaretas</i> _____	38
Kulturbruk hos 'innvandrerbefolkninga' _____	39
<i>Forståelsen av 'kultur' som problemet</i> _____	40
Lav inntekt og manglende deltakelse _____	41
<i>Kobling av lavinntekt og etnisitet med helseproblematikk</i> _____	42
'Nedsatt funksjonsevne' som hinder for kulturbruk _____	43
<i>Styringsønsket om å telle sine medborgere</i> _____	44
<i>Styringsmentalitet og den arbeidende kroppen</i> _____	45
<i>Statisk kategorisering og velferdstenking om funksjonsnedsettelse</i> _____	45
Når kjønnsforskjeller i kulturdeltakelse ikke problematiseres _____	46
Oppsummering _____	48
5. Forståelser av funksjonsnedsettelse i kultur- og inkluderingspolitikken _____	49
Plager, lidelser og 'funksjonsfriske' _____	49
<i>'Funksjonsfriske' og personer med 'varig nedsatt funksjonsevne'</i> _____	50
<i>Betydning av den biologisk-medisinske diskursen</i> _____	52
<i>Når ansvaret for problemet implisitt flyttes til andre politikkområder</i> _____	52
Fysiske barrierer som 'problemet' _____	53
<i>Tilrettelegging og velferdsordninger</i> _____	55
<i>Funksjonshemmende barrierer som velferdsproblem</i> _____	55
<i>Nødvendig for noen, kostnader for andre</i> _____	56
<i>Når 'problemet' blir kostnader for institusjonene</i> _____	58
Hva betyr begrensingene som ligger under forståelsen av barrierer? _____	58
Oppsummering _____	59
6. Når mangfoldsidealet må vike i kulturfeltets praksis _____	61
Forståelser av inkludering og mangfold i praksis _____	62
<i>Inkludering som ideologi/verdi</i> _____	63
<i>Når alle skal ha det gøy, men alle begrenses</i> _____	63
Sikkerhet som motsetning i mangfoldsdiskursen _____	64
<i>Styringstenking og inndelingens kunst</i> _____	65
<i>Styring av borgere og sikkerhetsdiskursens hegemoni</i> _____	66
Når rullestolen er 'problemet' _____	67
<i>Rullestolen i rollen som barriere for deltakelse</i> _____	68
<i>Rullestolen som forskjellsmarkør</i> _____	69
Oppsummering _____	70
7. Avslutning og konklusjon _____	72
Sentrale funn _____	72
Gamle og nye diskurser i spill _____	74
Forslag til tiltak og videre forskning _____	75
Til slutt _____	77
Referanser _____	79
Vedlegg 1. Invitasjon til forskningsprosjekt _____	87

1. Innledning

I 2015 ønsket et ektepar som bruker rullestol å stå rett foran scenen når hovedtrekkplasteret spilte, på en ledende, norsk musikkfestival¹. Paret hadde selv forberedt seg ved å vurdere forholdene på det spesifikke området i dagene før, og mente det ville gå bra å stå der. Festivalarrangørene forventet fullpakket publikumskapasitet med flere tusen gjester, og beredskapen var planlagt deretter. Festivalen var tilrettelagt med en rullestolplattform, men ekteparet ville stå blant publikum med sine venner, slik en gjerne gjør på festival. Men det gikk ikke som de ønsket. De ble bedt om å flytte seg av sikkerhetsvakter og etterhvert politi med begrunnelse om at de kunne utgjøre en sikkerhetsrisiko når de stod rett foran scenen. Dermed endte ekteparet opp med å bli stående i et hjørne ved nødutgangen, for å ikke bli kastet ut av festivalområdet. Ekteparet mente at de ble utsatt for ulovlig diskriminering og valgte derfor å klage inn festivalen til Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO), for brudd på Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (2008).

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven av 2008 skal fremme likestilling, hindre diskriminering, og bidra til nedbygging av samfunnsskapt funksjonshemmende barrierer. I uttalelsen fra LDO ble det slått fast at ekteparet hadde blitt utsatt for diskriminering, men at festivalen likevel hadde juridisk hold, fordi sikkerhet har en såkalt unntaksadgang i denne lovgivningen (Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven 2008). Festivalledelsens argument for at ekteparet ikke kunne stå rett foran scenen var nemlig sikkerhetsmessig begrunnet. Argumentet gikk blant annet ut på at publikummere kunne falle over rullestolen i en mulig panikk- eller evakueringssituasjon, og dermed potensielt skade både seg selv og personene i rullestol.

Både hendelsen og det at lovverket legitimerer unntak for likestilling illustrerer således en motsetning i «likestillingslandet Norge» – altså hvordan likestilling og inkludering må vike for andre hensyn i samfunnet (Skjeie & Teigen 2003). Selv loven som skal beskytte mennesker med funksjonsnedsettelse mot diskriminering og utenforskap, tillater at sikkerhetstiltak prioriteres høyere enn inkludering. Og saken eksemplifiserer at det oppstår barrierer for inkludering og mangfold; på tross av gode intensjoner, fellesskap og idealisme i kulturlivet.

Et ønske om mangfold

10 år etter Mangfoldsåret 2008 – en markering for kulturelt mangfold og utvikling av flerkultur i kulturlivet, debatteres mangfold fortsatt i feltet (Eriksen 2017; Klausen 2018; Rasmussen 2018), blant annet i påvente av en ny, overordnet kulturmelding (KUD 2018). Det fremgår blant annet av debatten i feltet at enkelte

¹ Av anonymiseringshensyn oppgis ikke ekteparet eller festivalens navn, eller referanser til hendelsen i media.

mener kulturfeltet i Norge har både et kreativt og verdibegrunnet behov om å være likestilt, mangfoldig og inkluderende. Andre fremhever at kultur som samfunnsområde har et særlig ansvar og mulighet for å inkludere grupper som vanligvis ikke er synlige, og at kulturfeltet slik kan bidra til endring i samfunnet. Mangfoldssatsningen under den rødgrønne regjeringen (2005-2013) skulle løfte dette potensialet; det ble gjennomført et «Markeringssår for kulturelt mangfold» i 2008 (KKD 2008; KUD 2006), og stortingsmeldingen *Kultur inkludering, og deltaking* fulgte på i 2011-2012 (KUD 2012). At kulturfeltet har et stort potensial og ansvar for mangfold og inkludering poengteres allerede i åpningen av stortingsmeldingen: «Tilgang til kultur og høve til å uttrykke seg kreativt er viktig i eit demokratisk samfunn og legg grunnlag for ytringsfridom og likeverd» (KUD 2012:7). Og det kommuniseres som et ønske også fra likestillings- og kulturministeren i nåværende regjering; «Kulturen kan redde demokratiet» (Grande 2018). Også tittelen på den sist utgitte kulturmeldingen kan si noe om håp, intensjoner og potensiale i kulturpolitikken: *Kulturens kraft – Kulturpolitikk for framtida* (KUD 2018). Med andre ord eksisterer det utvilsomt visse politiske forventninger til kulturlivet når det gjelder å danne et inkluderende, mangfoldig og demokratisk samfunn i Norge.

Med det politiske ønsket om mangfold og inkludering, opp mot de reelle forutsetningene for deltakelse mennesker med funksjonsnedsettelse står ovenfor i kulturlivet, reiser det seg spørsmål om hva denne kulturpolitikken skaper av forståelser og praksis i feltet. Og hva dette innebærer for inkludering av mennesker med funksjonsnedsettelse spesielt, en samfunnsgruppe som ofte utviskes fra inkluderingsstrategier og tenking om mangfold. Ved å analysere stortingsmeldingen *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012) og en reell hendelse fra en sentral norsk musikkfestival og kulturarena, ønsker jeg å finne ut hvilke forståelser som dannes om inkludering, mangfold og funksjonsnedsettelse i politikken, og hvordan dette kommer til uttrykk ute i feltet.

Når mangfoldønsket byr på utfordringer

I evalueringen av Mangfoldsåret 2008 ble satsningen kritisert for å vektlegge kulturelt mangfold i tilknytning til etnisitet, da dette bidro til en forsterket «oss og dem» effekt for etniske minoriteter, snarere enn mangfold i form av bred deltakelse og variasjon i kulturlivet (Henningsen, Berkaak & Skålnes 2010:13). I stortingsmeldingen om mangfoldsåret (KUD 2006) er ikke funksjonsnedsettelse et tema. Det er imidlertid et tema i *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012). Sistnevnte melding ble både godt mottatt i deler av kulturfeltet, og omtalt som en ambisiøs satsning med gode hensikter (Norsk Kulturforum 2012). Men stortingsmeldingen og kulturpolitikken mangfoldønske ble også kritisert av enkelte, blant annet ble begrepet mangfold karakterisert som et «ambivalent buzzord» (Gran 2014).

Selv om mangfold i kulturlivet har fått økt oppmerksomhet i politikk og offentlig debatt, påpeker likevel likestillings- og diskrimineringsombud Hanne Bjurstrøm at mennesker med funksjonsnedsettelse fortsatt blir usynliggjort i samfunnet. Bjurstrøm kritiserte tidligere likestillingsminister Linda Hofstad Helleland for å satse på inkludering på viktige samfunnsområder som arbeidsliv, skole og akademia, samtidig som at mennesker med funksjonsnedsettelse altfor ofte glemmes i offentlig debatt og i politiske tiltak som skal fremme såkalt mangfoldig deltakelse. Når deler av befolkningen glemmes på denne måten, utgjør det et demokratisk problem (Bjurstrøm 2018).

Selv med store ambisjoner, gode intensjoner og velment idealisme oppstår det utfordringer, noe festivalhendelsen som ble nevnt innledningsvis er et eksempel på. *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012) var en progressiv politikktutforming i norsk sammenheng ved å idet hele tatt inkludere mennesker med funksjonsnedsettelse i inkluderingspolitikken, der gruppen vel så ofte blir usynliggjort i samlede satsninger på likestilling og mangfold. Et eksempel på hvordan mennesker med funksjonsnedsettelse utviskes er å lese i en fotnote om utvalget for utredningen *Politikk for likestilling*: «det lot det seg ikke gjøre [...] å finne fagkompetanse på funksjonsnedsettelse» – og slik forble utredningen avgrenset på kjønn, etnisitet, klasse og livsløp (NOU 2012: 15, s. 22).

Mennesker med funksjonsnedsettelse: en usynliggjort samfunnsgruppe

Hendelsen fra festivalen som beskrives innledningsvis, står igjen som et symbol på en gjentagende og dagsaktuell diskriminering som mennesker med funksjonsnedsettelse opplever i kulturlivet. Bare det siste året har media tatt for seg flere liknende hendelser, som involverer ukjente privatpersoner, aktivister og kjendiser som bruker rullestol (Gamlemoen 2019; Karseth 2019; I. R. Knudsen 2018; M. Knudsen 2018). I LDO-klagen på festivalhendelsen vises det til en stadionkonsert med Justin Bieber, hvor en jente med elektrisk rullestol ble nektet å stå rett foran scenen. Her snudde riktignok arrangøren etter en utveksling om hva som er påbudt versus hva som er anbefalt av slike sikkerhetshensyn (Eikesdal 2013). Siden 2009 har LDO mottatt 20 klager fra kultur,- restaurant,- og utelivsbransjen hvor mennesker med funksjonsnedsettelse har blitt bortvist, eller nektet inngang (ifølge tilsendt oversikt fra LDO).

Diskriminering av mennesker med funksjonsnedsettelse i kulturlivet dreier seg ikke bare om direkte diskriminering som i disse eksemplene, men også om indirekte, strukturell diskriminering. Som i tilfeller hvor et konsertsted eller festivalområde er utilgjengelig ved å ligge til i kupert terreng, ha høye terskler eller mangel på heis. Det kan også være manglende tilrettelegging av arenaene, manglende informasjon om tilgjengelighet i informasjonsmateriell, nettside eller applikasjon (Vordal 2017). Samtidig forteller SSBs levekårsundersøkelse at 40% av mennesker med funksjonsnedsettelse ønsker delta mer i sosiale- og fritidsaktiviteter (Ramm & Otnes 2013). Og dette er bare på publikumssiden – det

er mer sjelden kost at mennesker med funksjonsnedsettelse er inkludert på kulturscenen, med få unntak som Marte Wexelsen Goksøy og Dissimilis.

Da tidligere likestillingsombud Sunniva Ørstavik tok over jobben som generalsekretær i Norsk Handicap Forbund i fjor, ble hun sitert på at «Funksjonshemmede er den viktigste likestillingskampen akkurat nå» (Kvistum 2018). Et område hvor mennesker med funksjonsnedsettelse deltar mer på lik linje er organisasjonslivet, samtidig som enkelte vil hevde at færre har tilgang til politiske verv eller er synlige i politikken (FFO 2018). Det er ikke bare i kulturlivet at mennesker med funksjonsnedsettelse blir diskriminert eller står utenfor (FFO 2015). Mennesker med funksjonsnedsettelse er i det hele tatt marginalisert i arbeidslivet, i skole og utdanning, samt i sosiale aktiviteter og på fritidsarenaer (BLD 2018; Digranes 2018; Jakobsen 2016; Ramm & Otnes 2013; SSB 2016).

Slik jeg poengterer i en gjennomgang av tidligere forskning senere i dette kapitlet, er funksjonsnedsettelse et ofte ikke inkludert perspektiv i interseksjonelle studier og kjønnsforskning (Michelsen 2017). Med andre ord blir samfunnsgruppen usynliggjort i samfunnets diskurser om felles likestillingspolitikk, mangfold og inkludering, og er samtidig lite forsket på i kjønnsforskning og med interseksjonalitet som teori/metode. Slikt sett kan man si *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012) var et unntak som bekrefter regelen, i det den gjorde forsøk på en mer helhetlig inkluderingspolitikk som inkluderte mennesker med funksjonsnedsettelse.

Funksjonsnedsettelse – et begrep i stadig endring

Samtidig som det kan se dystert ut for likestillingen, har det skjedd en enorm utvikling i samfunnsforståelsen av funksjonsnedsettelse. Blant annet har det blitt en endring i begrepsbruken, hvor vi har gått bort fra nedsettende uttrykk og skjellsord slik som åndssvak og idiot (Melgård i Larsen 2014). Vi har også gått vekk fra en «biologisk-medisinsk diskurs», som innebærer at funksjonsnedsettelse blir sett på som kroppslig, og en sykdom som er individets last og problem (Foucault [1964] 1991; Grue 2014). Funksjonsnedsettelse har altså historisk blitt oppfattet som en sykdom eller lidelse, og ble omtalt som en hovedegenskap ved individet, for eksempel ‘den funksjonshemmede, den blinde, den døve’ også videre. Fra ca. 1960 tallet, og særlig fra 80-tallet har den medisinske og individuelle forståelsen blitt gradvis erstattet av en *relasjonell* forståelse i politiske og offentlige dokumenter. En relasjonell forståelse vil si at funksjonsnedsettelse er like mye knyttet til omgivelsene og omstendighetene rundt en person med funksjonsnedsettelse. Den offentlige utredningen *Fra bruker til borger* (NOU 2001:22), bidro til å tydeliggjøre og etablere denne endrede samfunnsforståelsen på begynnelsen av 2000-tallet. I dag oppfattes funksjonsnedsettelse i større grad som en *tilleggsegenskap* ved individet; et menneske *med* en funksjonsnedsettelse, en person som er blind, en person som er

døv, også videre. *Funksjonshemming* forstås videre som samfunnsskapt barrierer, eller *funksjonshemmende* barrierer i samfunnet; som danner et misforhold mellom personen og omgivelsene (Lid 2009; NOU 2001: 22). Altså ikke som en hovedegenskap ved individet; ‘en funksjonshemmet’.

Utredningen *Fra bruker til borger* påpekte allerede i 2001 at den medisinske forståelsen fortsatt finnes i norske offentlige dokumenter, typisk ved at begrepet ‘funksjonsfrisk’ brukes som en motpart til funksjonsnedsettelse, det å ikke ha en funksjonsnedsettelse. ‘Funksjonsfrisk’ insinuerer at funksjonsnedsettelse er en sykdom, og er derfor problematisk begrepsbruk (NOU 2001: 22). I offentlige dokumenter og annen informasjon har begrepet *mennesker med nedsatt funksjonsevne* vært vanlig å bruke de siste årene, det gjelder også det politiske dokumentet som ligger til grunn for denne oppgaven (KUD 2012). I regjeringens siste strategiplan for likestilling og funksjonsnedsettelse, benyttes både ‘nedsatt funksjonsevne’ og mennesker med *funksjonsnedsettelse* (BLD 2018). *Funksjonsnedsettelse* er også ordlyden i den nye likestillingsloven (Likestillings- og diskrimineringsloven 2017). Selv om det fortsatt brukes mye i forskjellige offentlige dokumenter og sammenhenger, kan ‘nedsatt funksjonsevne’ av enkelte i feltet oppfattes som problematisk og stigmatiserende, ettersom begrepet implisitt tilsier at mennesket har manglende evner. Derav benytter jeg hovedsakelig *funksjonsnedsettelse* i denne oppgaven, ettersom det kan omfatte både individer og gruppen mennesker med funksjonsnedsettelse, og enkeltstående om funksjonsnedsettelse som en beskrivelse av et samfunnsperspektiv, samfunnsgruppe/kategori og diskrimineringsgrunnlag.

Altså er det ulike posisjoner i forskningsfeltet og aktivismen om hva som er riktig begrepsbruk. For eksempel viser Larsen i sin masteroppgave (2014), til Mike Olivers idé om at ‘funksjonshemming’ kan være riktig å bruke om individet i identitetspolitisk øyemed. Det kan bety at enkelte ikke oppfatter ‘den funksjonshemmede’ som stigmatiserende eller negativt, selv om andre ikke ønsker å bruke det. Det kan også være situasjons- eller kontekstavhengig. Uansett fortsetter utviklingen av begrepet. Norsk Handicap Forbunds Ungdom har eksempelvis begynt å bruke begrepet *funksjonsvariasjoner*, samtidig som både *funksjonsnedsettelse* og ‘funksjonshemming’ brukes av ulike aktører på feltet. I denne oppgaven vil jeg hovedsakelig bruke [mennesker med] funksjonsnedsettelse om gruppen/kategorien i den løpende teksten, og benytte enkle hermetegn; f.eks. ‘funksjonsevne’ når jeg gjør en kritisk tilnærming til dette og andre begreper. Samtidig er jeg åpen for at min tilnærming til begrepet ikke nødvendigvis er den rette. Begrepet *funksjonsnedsettelse* kan kanskje også oppfattes som nedsettende, med tanke på at det nettopp består av dette ordet.

Forskning på funksjonsnedsettelse, kjønn og interseksjonalitet

Denne masteroppgaven plasserer seg innenfor retningen tverrfaglige kulturstudier, som har kjønnsstudier som teoretisk fundament. Innenfor

kjønnsstudier og kjønnsforskning retter dette masterprosjektet seg mer spesifikt mot en faglig tilnærming til inkludering og likestilling, interseksjonalitet og mangfoldsfeminisme. Det interseksjonelle perspektivet i masteroppgaven kan leses som en videreutvikling eller bidrag til kritikken av nordisk interseksjonalitet som etnosentrisk og overteoretiserende (Toril Moi i Bergstrøm 2014). Selv når disse teoretikerne har påpekt det problematiske i at noen fort blir glemt (eks. (Lykke 2003; Yuval-Davis 2006), inkluderes likevel funksjonsnedsettelse sjelden som en sentral analysedimensjon. Dette betyr at funksjonsnedsettelse har vært lite forsket på som en sosial dimensjon i interseksjonell analyse, og der det har blitt gjort er det først og fremst med funksjonsnedsettelse som utgangspunkt (Grönvik & Söder 2008). Videre har funksjonsnedsettelse vært et manglende tema i kjønnsforskning generelt, og kjønn har også vært mindre inkludert i forskning om funksjonsnedsettelse (Kittelsaa, Kristensen & Wiik 2016). Siden 90-tallet har forskere som Jan Tøssebro, Anna Kittelsaa, Halvor Hanisch og Lars Grue bidratt til økt samfunnsforståelse og innsikt i levevilkår for mennesker med funksjonsnedsettelse i Norge (Tøssebro 2013). Det betyr at forskning på funksjonshemming eller disability-studier er et veletablert felt internasjonalt og i Norge, men at det står mer som et eget forskningsområde på siden av kjønnsforskningen i norsk sammenheng.

Som Kittelsaa mfl. (2016) og Michelsen (2017) fremhever, er det samtidig stort potensiale i å se på funksjonsnedsettelse i sammenheng med kjønn og andre sosiale dimensjoner. Internasjonalt har blant annet det feministiske arbeidet til Rosemarie Garland-Thompson (2005) fremhevet den påfallende likheten i sykdomsbildet konstruert rundt kvinnekroppen som har ført til systematisk undertrykkelse av kvinner, parallelt med 'den funksjonshemmede' kroppen. Robert McRuer har bidratt til å fremheve sammenfallende forståelser på tvers av andre sosiale dimensjoner, ved å bruke queer teori (skeiv teori) som et utgangspunkt for «crip theory» (McRuer 2006), som kan oversettes til krøplingteori på norsk (Michelsen 2017). Og William Cheng tar dette videre i en kryssende egenberetning om etnisitet, funksjonsnedsettelse og skeivhet i amerikansk musikkvitenskapelig akademisk (Cheng 2016).

Tidligere forskning på funksjonsnedsettelse i kulturfeltet

Funksjonsnedsettelse har altså blitt koblet inn i internasjonale populærmusikkstudier av blant annet Cheng (se også McKay 2013), men i norske sosiale perspektiver på musikkvitenskap er det først og fremst innen musikkpedagogikk og helse (eks. Frisk, Eggen & Stensæth 2010). Det er videre noen akademiske bidrag i Norge som har sett på fremstillinger av funksjonsnedsettelse i populærkultur og media (Eide, Vold & Grue 2014; Grue 2014; Larsen 2014). Et fagmiljø ved UiT forsker på funksjonsnedsettelse og kultur innenfor spesialpedagogikk, og har sett på forståelser av mangfold i kulturpolitikken (Gjærum 2008,2017). Men det er få, om ingen kvalitative studier på funksjonsnedsettelse og kultur som tar utgangspunkt i kjønns- og kulturstudier,

og opererer på et samfunns- og likestillingsnivå. Samtidig har blant annet Jan Grue etterspurt mer forskning på funksjonsnedsettelse innenfor kulturstudier og humaniora (Grue 2012). Også forskning på kjønn, interseksjonalitet og mangfold i kulturfeltet har blitt etterlyst, blant annet i sammenheng med de politiske tiltakene på feltet (KUD 2012). Derfor vil denne undersøkelsen bidra til å fylle et hull i forskning på interseksjonalitet, likestilling, og funksjonsnedsettelse, med kultur som samfunnsområde og dokumentanalyse som kvalitativ metode.

Hovedproblemstilling

Oppgaven skal utforske hvilken posisjon funksjonsnedsettelse har i mangfoldsdiskurser i norsk kulturliv, og hvordan en slik forståelse og praksis påvirker funksjonsnedsettelse som et likestillingsperspektiv i samfunnet forøvrig. Hovedproblemstilling blir som følger:

Hvilke forståelser av mangfold og inkludering kommer til uttrykk i kulturfeltet som et særskilt samfunnsområde? Og hvilke forståelser om funksjonsnedsettelse dannes innenfor denne mangfoldstenkingen?

Undersøkelsen handler med andre ord om forståelses- og meningsproduksjonen i disse begrepene, og hvordan forståelser fra politisk hold påvirker forståelser og praktiseringen av mangfold og inkludering i kulturfeltet. Problemstillingen dreier seg altså om begrepene inkludering, mangfold og funksjonsnedsettelse, og legger dermed grunnlaget for mer spesifikke forskningsspørsmål i hvert enkelt analysekapittel.

Målsetting med masteroppgaven

I denne masteroppgaven skal jeg analysere et kulturpolitisk dokument (KUD 2012), før undersøkelsen «zoomer» inn på en konkret hendelse hvor kulturlivets mangfoldsideal måtte vike for sikkerhetstiltak på en ledende, norsk musikkfestival (LDO-klage 151409). Tilsammen skal jeg undersøke om det finnes ulike forståelser av sentrale begreper som handler om likestilling og samfunnsgruppen funksjonsnedsettelse. Jeg skal se på hva som finnes av politiske idealer, hvordan slike forståelser praktiseres i feltet, og hvilke effekter dette har for deltakelse og likestilling av mennesker med funksjonsnedsettelse. Meninger og forståelser som uttrykkes på politisk nivå har betydning for hvordan kulturfeltet forstår og utøver mangfold. Oppgaven vil problematisere hvordan konstruksjonen av slike forståelser påvirker likestilling og inkludering av mennesker med funksjonsnedsettelse i mangfoldstenking og i samfunnet generelt. Avslutningsvis vil oppgaven foreslå noen tiltak og videre forskning ut i fra funnene.

Kulturfeltet og politikernes ønske om mangfold og inkludering, parallelt med faktiske barrierer for kultur deltakelse for mennesker med funksjonsnedsettelse faktisk har, utgjør altså bakteppet for denne masteroppgaven. I en kritisk analyse av et politisk dokument med gode intensjoner i overflaten, er ikke analysen nødvendigvis analysen negativt ladet eller har til hensikt å fordømme intensjonene i politikken, men kan belyse sentrale temaer med et kritisk innblikk (A.-J. Berg, Flemmen & Gullikstad 2010:30). Det er heller ikke oppgavens intensjon «å avsløre» avsenderne av stortingsmeldingen eller aktørene i LDO-saken sine personlige bias eller meninger, men snarere å granske de kulturelle og strukturelle forforståelsene som tekst og praksis hviler på (jf. Bacchi 2009). Min intensjon som forsker er altså å stille spørsmål til hvilke underliggende kulturelle verdier som reproduseres, og hvilke forståelser og praksis den politiske eliten etablerer gjennom utgitte dokumenter. Eksempelvis er mangfoldsbegrepet igjen i vinden i den politiske, kulturfeltets og offentlig diskurs, mens meningen og potensialet i begrepet vel så ofte tas for gitt. Dette betyr at masteroppgaven kan gi et nyttig perspektiv på hva forståelser av slike begreper innebærer og kan innebære, både i politisk forstand og i kulturfeltets praksis.

Leserguide

Masteroppgaven består av syv kapitler. Etter innledningen kommer et teoretisk kapittel, hvor jeg gjør rede for oppgavens analytiske rammeverk og sentrale teoretiske begreper. I det neste kapitlet, Kapittel 3 Metodestrategier, redegjør for mine valgte metodestrategier; herunder samling og avgrensning av datamateriale, etikk og anonymisering, forskerens motivasjon og situering; samt undersøkelsens troverdighet og overførbarhet.

Det er tre analysekapitler i oppgaven. De to første tar for seg stortingsmeldingen *Kultur inkludering, og deltaking* (KUD 2012). I det siste analyserer jeg dokumenter fra LDO-klagesaken (151409) introdusert i starten av dette kapitlet.

Kapittel 4 «Politiske tilnærminger til deltagelse og utenforskap i kulturfeltet», undersøker forståelser av inkludering, mangfold og sosiale kategorier/grupper som står utenfor i kulturlivet. Innledningsvis i kapitlet presenteres stortingsmeldingens innhold og intensjoner (KUD 2012). Deretter analyseres oppfattelsen av mangfold og inkludering i stortingsmeldingen, og videre hvordan enkelte sosiale kategorier/grupper fremstilles som ‘problemet’ i dokumentet. Dette kapitlet er mer omfattende enn de to etterfølgende analysekapitlene, ettersom det inneholder både en redegjørelse av stortingsmeldingens forståelser av løsningen (inkludering og mangfold) samt dypere analyse av fire fremtredende forståelser av ‘problemet’ den setter seg fore å løse.

Kapittel 5 «Forståelser av funksjonsnedsettelse i kultur- og inkluderingspolitikken», undersøker forståelser av begrepet funksjonsnedsettelse i rammen av kulturfeltets inkluderings- og mangfoldspolitik. Kapitlet er todelt, hvor den første delen går i dybden på forståelser av funksjonsnedsettelsebegrepet som en videreføring av første analysekapittel. Den andre delen tar for seg forståelser av funksjonshemmende barrierer, som en overgang til neste analysekapittel.

Kapittel 6 «Når mangfoldsidealet må vike i kulturfeltets praksis», dreier seg om en reell situasjon hvor det oppstår barrierer for inkludering og praktisering av mangfold, i det et ektepar i rullestol ble bortvist fra foran hovedscenen på en festival. Her undersøkes det hvilke reelle og underliggende barrierer som eksisterer i situasjonen, og hvilke disse barrierene innebærer for mennesker med funksjonsnedsettelse og inkludering generelt.

Kapittel 7 «Avslutning og konklusjon», vil drøfte de sentrale funnene og hva de innebærer for forståelser av mangfold, inkludering og funksjonsnedsettelse i kulturfeltet, og hva betydningen av funksjonsnedsettelse er innenfor denne mangfoldstenkningen. Og hva dette betyr for likestilling av mennesker med funksjonsnedsettelse på et samfunnsnivå. Jeg vil også foreslå noen tiltak ut ifra funnene, og til videre forskning innen interseksjonalitet og funksjonsnedsettelse.

2. Analytisk rammeverk og teoretiske begreper

I dette kapitlet skal jeg redegjøre for masteroppgavens analyseteoretiske rammeverk, og sentrale teoretiske begreper som vil dukke opp i analysekapitlene. I første del forklarer jeg og diskuterer det analytiske rammeverket ved navn *What's the problem represented to be?* (Bacchi 2009), og hvordan det blir anvendt i undersøkelsen. Etter det presenterer jeg kort teorien interseksjonalitet, og hvordan den benyttes som et analytisk tilleggsblikk. Deretter forklares sentrale teoretiske begreper og hvordan de brukes i ulike offentlige og politiske dokumenter. Jeg vil til slutt diskutere en annen teori som er relevant, men som ikke ble tatt systematisk i bruk i analysen.

Ved å benytte *What's the problem represented to be?* er mitt vitenskapsteoretiske utgangspunkt diskursanalysen, som igjen tilhører en poststrukturalistisk og konstruktivistisk fagretning (Bacchi 2009:vi). Poststrukturalister er opptatt av hvordan etablerte, innarbeidede strukturer og meninger i samfunnet, slik som måten vi tenker om kjønn og sosiale kategorier, ikke skal tas for gitt (Sørensen, Høystad, Bjurström & Vike 2008). Det vil si at selv om jeg benytter begreper som kategori og gruppe i undersøkelsen, er det samtidig med en visshet om at det kan bidra til å reprodusere en statisk innramming av eksempelvis etnisitet og funksjonsnedsettelse. Dette er også et poststrukturalistisk premiss som sammenfaller med interseksjonalitet som teori og verktøy. Kategorier er ikke nødvendigvis satte og konstante, men kan flytte over i hverandre, åpnes og være i endring (Staunæs og Søndergaard i A.-J. Berg m.fl. 2010).

Diskursanalysen tilbyr altså en dekonstruerende tilnærming til etablerte måter å tenke om det som omgir oss. Michel Foucault er sentral for utviklingen av diskursteorier og analyse, og ligger til grunn for Bacchi's analysegrep (2009). Foucault mente at diskurser, altså ulike former mennesker omtaler objekter (f.eks. kjønn), skaper dette objektets eksistens. Og i diskursene foregår det et samspill mellom viten, sannhet og makt, slik at diskurser bidrar til å etablere sannheter (Egeland & Jegerstedt 2008). Foucault har bidratt til hvordan eksempelvis kjønn, seksualitet og helse kan forstås diskursivt, og hvordan myndighetenes institusjoner har etablert slike sosiale forståelser og mekanismer. I *Galskapens historie i opplysningens tidsalder* ([1964] 1991) forteller Foucault hvordan diskurser produseres og sirkulerer historisk og kulturelt:

(...) Det var de verdiene og fantasibildene som var knyttet til den spedalske person. Og det var meningen i å utstøte ham, den sosiale betydningen av den påtrengende og fryktede skikkelsen, som ikke ble fordrevet før den var innskrevet i en hellig sirkel (Foucault [1964] 1991:23)

Utdraget forteller oss noe om hvordan diskurser kan manifestere seg, men også effektene av dem. Bildet på fryktede, syke skikkelser kan etablere utenforskap i samfunnet; «meningen i å utstøte ham» (ibid). Også i dag kan vi spore gammeldagse beskrivelser av fremmede skikkelser. Det kom blant annet fram i forbindelse med fjorårets debatt om abortlovens paragraf 2c, hvor enkelte forsto det slik at kromosomfeil handler om sykdom. Også i lovverket beskrives dette som en sykdom (Owe & Skumsvoll 2018). I metodekapitlet forteller jeg om hvordan jeg selv har møtt og opplevd en slik diskurs som forsker.

Med andre ord er det viktig å sette søkelyset på hvordan diskursiv sannhet produseres av maktavere, som i denne undersøkelsen består av en politisk regjering og etablerte samfunnsinstitusjoner. Måten sentrale begreper blir definert og forstått i et politisk dokument er eksempelvis hensiktsmessig å granske diskursanalytisk. Ettersom den politiske teksten kan produsere diskursiv sannhet om temaet den handler om, som kan spres videre ut i feltet og i praksis.

Analytisk tilnærming: What's the problem represented to be?

Til å analysere dokumentene benytter jeg analysegrepet *What's the problem represented to be?* utviklet av Carol Lee Bacchi (1999,2009). Denne teoretiske forståelsen er forankret i poststrukturalismen, og har som utgangspunkt at sosial praksis og tenking i samfunnet er *konstruert*. Analysegrepet brukes når man ønsker å undersøke hvordan statlig styring (governing) foregår, og hvordan det påvirker borgerne i samfunnet (ibid:25). Derfor er det hensiktsmessig lese stortingsmeldingen og LDO-saken med *What's the problem represented to be?*-grepet ettersom det får frem hvordan den politiske eliten og ledende institusjoner skaper forståelser og sosial praksis som påvirker medborgerne i samfunnet - da særlig med interesse for hvordan forståelsene påvirker mennesker med funksjonsnedsettelse. *What's the problem represented to be?* er også en form for kritisk analyse, ved at den retter søkelyset på underliggende antagelser og meninger om samfunnet og dets borgere, som skapes eksempelvis gjennom politiske tekster, av en politisk elite (Bratberg 2017:14).

En grunntese ved analyse av politiske dokumenter er at det i dokumentet kan leses en forforståelse om at noe må «fikses» – et 'problem' og en tanke om at noe må endres. Dette stemmer godt overens med stortingsmeldingen (KUD 2012), teksten er organisert i både satsningsområder og en rekke tiltak, altså løsninger som er tolkbare i overflaten av empirien (Bacchi i Lotherington 2010:43). Ettersom mangfold og inkludering overordnet fremstår som løsningen på 'problemet' i stortingsmeldingen, kan jeg med Bacchi's analysemetode først analysere forståelser av løsninger i kulturpolitikken. Deretter blir det interessant å se på forståelser av 'problemet' som skal løses, for til slutt å problematisere de underliggende forståelsene som dette 'problemet' er fundert på, det Bacchi (2009) kaller ulike, konkurrerende representasjoner av 'problemet'. En viktig dimensjon i analysen er nemlig å få frem det mer underliggende og usagte gjennom en

nærgående, kritisk undersøkelse av det politiske dokumentet (Bacchi 2009:xii-xiii). Poenget Bacchi fremhever her er at borgere i et land blir styrt gjennom ulike problematiseringer, og derfor må problematiseringene kritiseres. Ettersom *What's the problem represented to be?* identifiserer problemrepresentasjoner, vil den også være en fruktbar innfallsvinkel til problemene og forståelsene som representeres i dokumentene fra LDO-saken.

Begrepet *problem* er annerledes i en 'problem'-analyse enn i dagligtalen ifølge Bacchi. Det er ikke snakk om ett håndfast problem, slik som rusavhengighet eller en dagligdags utfordring som kan løses. Men problemet ifølge *What's the problem represented to be?* referer til den typen endring som er underliggende i et spesifikt dokument (Bacchi 2009:xi). Analysebegrepet kan bidra til å utfordre og belyse slike antagelser. Et viktig poeng å ha med seg er at denne analysen fanger opp flere forståelser av 'problemet', de underliggende *problemrepresentasjonene*. Altså ulike forståelser av et fenomen, snarere enn ett konkret problem (ibid:xii). Gjennom å stille ulike diskursive spørsmål til dokumentet, legger analysen først opp til en diskursiv analyse av 'problemet': man dekonstruerer 'problemet' ved å kartlegge forskjellige representasjoner. Den diskursteoretiske analysen fanger opp de underliggende virkelighetsoppfatningene og meningene bak problemforståelsene som politikken konstruerer. For eksempel kan *What's the problem represented to be?* som diskursanalyse belyse hvordan tekster om sykdom og individers lidelse, reproducerer et bilde av funksjonsnedsettelse som helse og biologisk-medisinsk fundert i det politiske dokumentet (KUD 2012).

Den kritiske analysen setter deretter fingeren på hva som tas for gitt; antagelser og forutsetninger. Den dreier seg om begrensninger og motsetninger, samt underliggende forståelser og meninger om samfunnet som kan lokaliseres under overflaten i dokumenter fra ledende institusjoner i politikken og i feltet. Det kritiske perspektivet setter dessuten søkelyset på *effektene* av de underliggende forestillinger diskursanalysen løfter frem. Hva er den reelle effekten av et sykdomsbilde på funksjonsnedsettelse? Hva er effekten av at lavinntektsproblematikk knyttes sammen med etnisitet, men ikke funksjonsnedsettelse i stortingsmeldingen (KUD 2012)?

Sentrale teoretiske begreper i *What's the problem represented to be?*:

Styringsmentalitet og disiplinerende makt

Det engelske 'governmentality' (oversatt til styringsmentalitet på norsk) er et begrep sentralt i Bacchi's diskursanalyse (2009). Det ble utviklet av Michel Foucault som en del av hans diskursteori, for å beskrive ulike former for maktutøvelse og underliggende tanker som påvirker et gitt styresett (Walters & Haahr 2005). Samtidig som det kan fortelle noe om tankesettet bak politiske ideologier, handler det også om reelle og materielle effekter av denne mentaliteten. Begrepet handler mer spesifikt om tankesettet som utviklet seg i tråd med 1800-tallets institusjonsbygging og styring av borgere, og det kan sees i

sammenheng med Foucaults teorier om *statsoverhodets makt* og *disiplinerende makt* (Bacchi 2009; Foucault [1975] 1994). Teorien om disiplinerende makt dreier seg mer om hvordan staten og institusjoner kan kontrollere individuelle subjekter, mens styringsmentalitet opererer på et nivå som retter seg mot landets innbyggere som en samlet enhet, og hvordan denne enheten kan beherskers og kontrolleres (Bacchi 2009:27). Altså er dette teoretiske begreper som kan fortelle om hvordan politisk ledelse og myndigheter tenker om befolkningen i det politiske dokumentet som analyseres (KUD 2012). Og disiplinerende makt kan fortelle om hvordan makt operer på et institusjonsnivå, som er spesielt relevant for kapittel 6 om LDO-saken.

Kategorier og kategorisering

Kategorisering av grupper mennesker er et fenomen som dukker opp i politiske tekster eksempelvis gjennom bruk av statistikk og studier på menneskers deltakelse eller levevilkår. Hvordan mennesker kategoriseres av statens politiske ledelse, har en effekt for hvordan mennesker oppfatter både seg selv og andre (Bacchi 2009:9). En vesentlig forutsetning er at slike kategoriseringer ikke skal tas for gitt, altså skal man som forsker være oppmerksom på hvordan kategorier fungerer og gir bestemte meninger til problemforståelsene i politikk rettet mot sosiale grupper (Bacchi 2009:9, 17).

Eksempler på kategorier som kan dukke opp i politiske tekster og andre dokumenter er alder, funksjonsnedsettelse, 'bruker', 'innvandrere' samt utdanning og økonomiske forutsetninger (sosioøkonomi). En måte å forstå hvordan kategorier kan tillegges mening, er hvordan funksjonsnedsettelse tidligere ble tenkt om som medisinsk og behandlet innenfor helse og velferdspolitik, som tilla denne gruppen en pasient-merkelapp, og forståelsen av at gruppen ikke ville være i stand til å jobbe eller delta i samfunnet som svake og syke. Og siden dette har vært en fundamental forståelse historisk og kulturelt, henger den medisinske eller helse-tilnærmingen til funksjonsnedsettelse som kategori fortsatt igjen i enkelte deler av forvaltningen og samfunnet.

Subjektposisjon

Subjektposisjoner og subjektivering er sentrale analysebegreper i både WPR og i den analytiske tilnærmingen til interseksjonalitet som jeg vil benytte. Tanken med det subjektiverende som teori er at diskursene i samfunnet som omgir mennesker, skaper visse subjektposisjoner. De sosiale prosessene som produseres av diskurser blir grunnlaget for hvordan en rasjonaliserer følelser og tanker om seg selv eller andre personer (Bacchi 2009:16-17). En kan for eksempel si at kategorier som benyttes i et dokument, tillegges en viss subjektposisjon etter hvordan de *beskrives* i teksten. Et eksempel er hvis NAV-klienter fremstilles som at de er for late til å jobbe og utnytter statens midler, når de faktisk er hindret fra det av medisinske eller andre grunner. Dette er subjektiverende beskrivelser av grupper og personer som en kan kalle subjektposisjoner, eller en subjektiverende effekt.

Dorthe Staunæs forklarer dette som en forskjell fra identitetsforståelse som konsept. Men subjektposisjon sier noe om hvordan subjektivering er i endring, og hvordan selvforståelse blir konstruert av utenforstående faktorer (Staunæs 2010). Så hvis NAV-klienter blir oppfattet som late og en negativ belastning for statens midler, kan det skape en problematisk forståelse både for individet selv og mennesker rundt. Dette kan potensielt ha effekt i politisk sammenheng ved at mennesker som har behov for slike midler ikke får dem, gjennom en kollektiv oppfattelse om at de ikke trenger de, men misbruker dem.

Så når denne oppgavens hensikt er å undersøke samfunnets blikk på mennesker med funksjonsnedsettelse, vil det være aktuelt å se om det eksisterer slike utenfra-skapte subjektiveringer. Oppgaven vil med andre ord granske hvordan funksjonsnedsettelse som en gruppe eller samfunnsområde gis en eller flere subjektposisjoner gjennom teksten som analyseres. Kategorier og subjektposisjoner er samtidig teoretiske begreper som kan sees i sammenheng, ettersom subjektivering ofte handler om hvordan sosiale kategorier gis meningsinnhold i teksten som analyseres.

What's the problem represented to be? Analysen i praksis

For å operasjonalisere *What's the problem represented to be?* har jeg oppsummert analyse spørsmålene (WPR 1-5) på et sjekklister-ark som jeg har brukt underveis i prosessen. Sjekklisten har gjort det mulig å implementere analysegrepet som et systematisk verktøy og objektiv tenkemåte om empirien:

WPR 1. Hva er 'problemet' (manglende deltakelse i kulturellevet) representert til å være?

= her lokaliseres de ulike representasjonene av 'problemet' i overflaten av dokumentet.

WPR 2. Hvilke antagelser ligger bak disse representasjonene av 'problemet'?

- Epistemologiske (tenking om det vi vet/kan) og ontologiske (lære og tenking om det som eksisterer) antakelser. (Bacchi 2009:5)
- Antakelser som ligger under representasjonen (ikke politikernes/forfatterens bias)
- Undersøker dypt innarbeidede kulturelle verdier «*deep-seated cultural values*». Det sosialt underbevisste jf. Foucault (i Bacchi 2009:7). WPR2 er altså en type diskursanalyse.
- Identifiserer binariteter/dikotomier, sentrale konsepter og kategorier (2009:7-9).

WPR 4. Hva er ikke problematisert i denne problemrepresentasjonen? Hva tas for gitt (silences)? Kan 'problemet' bli tenkt om på en annen måte?

- Kritisk analyse av materialet/problemrepresentasjonen. Hva problematiseres ikke?
- Ser begrensninger ved feks. binariteter jf. WPR2. Får frem spenninger og motsetninger i problemrepresentasjonene (Bacchi 2009:13).

WPR 5. Hvilke effekter blir produsert frem av denne representasjonen av 'problemet'?

Videre kritisk analyse. Problemrepresentasjoner kan gi utfordringer for visse grupper. Effekt-begrepet er mer subtilt i WPR, det baseres på diskurs-psykologi og feministisk teori (Bacchi 2009: kap. 2). Effekter kan være:

- Diskursive effekter (sammenhengende med WPR spørsmål 2-4)
- Subjektiverende effekter og subjektposisjoner, her undersøkes antagelser og hvor ansvaret for 'problemet' ligger.
- Levde effekter (2009:15-18). samt reelle og materielle effekter.

Spørsmål 3 og 6 er utelatt da de innebærer en mer omfattende genealogisk undersøkelse, som går bakover i tid. Samtidig tilbyr innledningskapitlet, metodekapitlet og innledningen i kapittel 4 og 6, noe kontekst og bakgrunnsinformasjon for stortingsmeldingen og LDO-saken.

Interseksjonalitet som analytisk tilleggsløst

What' the problem represented to be? (Bacchi 2009) er selve rammeverket for min empiriske analyse, som jeg gjennomgående vil benytte ved å stille spørsmål til teksten, og som jeg vil bruke i analysen og drøfting av funnene, sammen med sentrale teoretiske begreper. Utover Bacchi's analysegrep er det hensiktsmessig å trekke inn andre perspektiver i analysen, da det er en antydning til en interseksjonell tilnærming i det politiske dokumentet (KUD 2012). Det vil si at det har til hensikt å foreslå tiltak for å inkludere flere ulike sosiale grupper og kategorier, og redegjør overordnet for et bredt spekter av sosiale grupper i Norge (nasjonale minoriteter, barn og unge, eldre også videre). Det som kan anses som en interseksjonell forståelse i norsk likestillingspolitikk har blitt drøftet av Ann Therese Lotheringtons i artikkelen «LDO er løsningen - hva er problemet?» (2010). Lotherington bruker WPR som hovedgrep og drøfter i tillegg

interseksjonalitet i sin policy-analyse, som tar for seg samorganiseringen av Likestillingsombudet, Likestillingssenteret (for kjønnslikestilling) og Senter mot etnisk diskriminering, til LDO i 2006. I det følgende vil jeg kort forklare hva interseksjonalitet går ut på, før jeg drøfter hvorvidt det er fruktbart å gjøre en liknende analytisk kombinasjon i min masteroppgave.

Interseksjonalitet kan forstås som et metaforisk veikryss (intersection), et bilde på hvordan maktsystemer som omgir sosiale kategorier som kjønn, rase og klasse krysser hverandre. Altså kan denne teorien sette fingeren på og forklare sammensatte, kompliserte former for diskriminering. Jusprofessoren Kimberlé Williams Crenshaw anses som opphavskvinnen til interseksjonalitet, som hun etablerte for å synliggjøre forskjellsbehandling av svarte kvinner i det amerikanske rettsvesenet (Crenshaw 1989). I nordisk sammenheng har interseksjonalitet blitt brukt som et analytisk redskap og forståelse av at diskriminering kan forekomme forskjellig mellom kvinner, på bakgrunn av for eksempel etnisitet og klasse (A.-J. Berg m.fl. 2010). Etterhvert har interseksjonalitet også blitt anvendt for å forstå ytterligere diskriminerings-systemer og kategorier.

Samtidig som interseksjonalitet har vært og er et populært begrep i kjønns- og likestillingsforskning, har det også blitt kritisert for å være et teoretisk «buzzword», med manglende analytisk tyngde og relevans. Det at begrepet er metaforisk og samtidig skal fange opp kompliserte fenomener, kan gjøre styrken til interseksjonell metode uklart (A.-J. Berg m.fl. 2010; Orupabo 2014; Yuval-Davis 2006). Og de fleste forslagene til hvordan interseksjonalitet kan brukes analysemetodisk, er først og fremst for kvalitative intervjuer; gjennom hvordan informanter beskriver og kategoriserer seg selv eller sin situasjon (f.eks. Orupabo 2014). Så for at interseksjonalitet skal være fruktbart i tillegg til *What' the problem represented to be?* i en dokumentanalyse, må det foreligge en tydelig retning for hvordan det skal brukes i analysen, slik at teorien ikke mister sitt potensiale i å fange opp sammensatte forståelser og effekter.

Likestilte norskheter, om kjønn og etnistitet (2010) foreslår å bruke begrepet som et ekstra forskerblick eller «metodologisk huskeregel», ettersom interseksjonalitet har potensiale i å fange opp sammensatte forståelser en ellers ikke ville oppdage. (A.-J. Berg m.fl. 2010:28-29). Da stortingsmeldingen (KUD 2012) handler om inkludering, mangfold og flere sosiale grupper og kategorier, kan interseksjonalitet brukes som et sensitiverende tilleggsblikk eller «huskeregel», for å undersøke hvordan disse kategoriene og likestillingsbegrepene fremstilles, og om de fremstilles i sammenheng eller fra hverandre. Bidrar stortingsmeldingen (KUD 2012) for eksempel til forståelser av hvordan kategorier som funksjonsnedsettelse og sosioøkonomi fungerer sammen, og hvordan dette påvirker kultureldeltakelse? Bidrar stortingsmeldingen til en sammensatt forståelse av mangfoldsbegrepet? Blant annet dette vil interseksjonalitet som tilleggsblikk kunne gi noen svar på. I analysen er det dessuten nødvendig å fange opp hvordan de politiske meningsdannelsene tillegger

meninger og effekter til de sosiale kategoriene: dette betegner Dorthe Staunæs som ulike subjektposisjoner innen interseksjonalitet (Staunæs 2010). Således kan interseksjonell analyse fungere sammen med WPR, gjennom å identifisere ulike subjektiveringer av de sosiale kategoriene/gruppene og begrepene inkludering og mangfold.

Inkludering og mangfold som utvidete likestillingsbegreper

I det følgende skal jeg presentere noen teoretiske perspektiver på inkludering og mangfold, samt kritiske tilnærminger til begrepet mangfold slik det oppfattes og benyttes i politikken og det norske samfunnet de siste årene.

I det politiske dokumentet (KUD 2012) og LDO-saken benyttes ikke likestillingsbegrepet eksplisitt, snarere begrepene inkludering og mangfold. Derfor er det hensiktsmessig å redegjøre for hva inkludering og mangfold kan stå for, og hvilken sammenheng de har med likestilling. Ifølge Ingeborg W. Ovesen (2015) kan mangfold og inkludering i dag forstås som begreper innenfor et utvidet likestillingsbegrep, som dreier seg om både kjønn og andre sosiale grupper/kategorier. Det vil også være utgangspunktet for denne studien; at mangfold og inkludering kan forstås som sammenhengende med likestilling.

I en artikkel om likestillingstenking i politikk og filosofi, forklarer Cathrine Holst (2013) om tre ulike tilnærminger til likestillingsbegrepet, hvorav et av dem er likhet som likeverd. Likhet som likeverd henger videre tett sammen med forståelsen av rettferdighet som rett til deltakelse:

Med likhet i betydningen likeverd nærmer vi oss også kjernebetydningen av andre normative grunntermer, som når Nancy Fraser (2003) definerer rettferdighet som retten til samfunnsdeltagelse på like vilkår («parity in participation»).» (Holst 2013)

Historisk sett handlet likestillingskampen i Norge på 1900-tallet frem til 2000-tallet om like rettigheter og muligheter for kvinner, om rettigheten til stemmerett, utdanning og arbeidsliv, samt tilgang til politikk og deltakelse i andre deler av det offentlige rom. Ovesen (2015) forteller at endringen i den politiske forståelsen av likestillingsbegrepet, kan knyttes til endringen av Barne og likestillingsdepartementet til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet i 2009. Denne endringen kan ses som en utvikling fra «en endimensjonal til flerdimensjonal likestillingspolitikk» (NOU 2012: 15). I januar 2017 skjedde en annen vesentlig endring, da loven for likestilling mellom kjønnene ble slått sammen med diskrimineringsloven som gjelder de andre sosiale dimensjonene/diskrimineringsgrunnlagene (Likestillings- og diskrimineringsloven 2017). I den sammenheng har kjønnsforskere sett et økt behov fra statlig hold for å forstå hvordan kjønn og de andre sosiale dimensjonene

fungerer i samspill med hverandre i Norge; også når det gjelder funksjonsnedsettelse (Kittelsaa m.fl. 2016).

Inkluderingsbegrepet i norske offentlige og politiske dokumenter

Den offentlige utredningen *Fra Bruker til Borger* (NOU 2002: 22) har flere interessante synspunkter på inkluderingsbegrepet. I sin redegjørelse av begrepet poengteres det at målet om integrering i det norske samfunnet også har preget politikken for mennesker med funksjonsnedsettelse, men at integreringsbegrepet samtidig innebærer noen komplikasjoner. For eksempel brukes det gjerne om personer som allerede *er* i samfunnet – for eksempel barnehagebarn. Videre at integreringsbegrepet er personfokuseret; «det fokuserer på den som skal føres inn, og ikke på det de skal føres inn i» (NOU 2001: 22, s. 33-34). I motsetning til dette handler inkludering ifølge dette utvalget: «om å endre helheten slik at alle finner en plass der. På denne måten er det en forbindelse mellom inkluderingsbegrepet og den moderne forståelsen av funksjonshemming» (ibid: s 34). Utvalget fremmer altså en forståelse av inkludering som en videreføring eller til og med erstatning av integreringsbegrepet - og som et helhetlig program i det inkludering fokuserer på relasjonen til omgivelser, fremfor personen selv. *Fra bruker til borger* trekker dessuten frem inkluderingsbegrepets «positive valør», som skal sikre individets fulle deltakelse (ibid). Stortingsmeldingen *Inkludering gjennom mangfold og deltakelse* (2004) har en liknende tilnærming til inkluderingsbegrepet:

Inkludering er et begrep som delvis blir brukt som erstatning for «integrering», delvis som motsats til ekskludering. Den som oppfordrer til inkludering, sier indirekte at noen har et ansvar for å få det til. (...) Aktiv inkludering kan være supplement til formelt like rettigheter, ut fra erkjennelsen om at like rettigheter ikke alltid gir ønsket resultat. (...) Regjeringens mål er et inkluderende samfunn uten sosial utstøting, marginalisering og ulikhet i muligheter. Inkludering forutsetter samtidig villighet til å delta (ASD 2004:30).

Inkludering gjennom mangfold og deltakelse trekker altså rettferdighetsprinsippet i likestilling (like rettigheter) sammen med inkludering. Videre tar den for seg inkluderingsbegrepet opp mot deltakelse på arenaer som arbeidsliv, utdanning, politikk også videre.

Forståelsen av inkluderingsbegrepet som kommer frem i NOU'en *Bedre integrering*, trekker på definisjonen av likestilling som rettferdighet og like muligheter, men også inkludering som en forlengelse av integrering av 'innvandrere': «alle som bor i Norge skal ha like muligheter og plikter til å delta i fellesskapet. Inkludering omfatter den langsiktige utviklingen av livsløpet til innvandrere og norskfødte med innvandrereforeldre – deres deltakelse og tilhørighet til Norge.» (NOU 2011: 14, s. 27).

Den offentlige utredningen *Politikk for likestilling* (NOU 2012: 15) hadde til hensikt å utrede en helhetlig likestillingspolitikk. Dens utgreiing av likestillingsbegrepet tar utgangspunkt i rettferdighetsprinsippet: «Å være likestilt er noe hver og en av oss har rett til, som en følge av den respekt hver og en av oss har krav på som personer» (NOU 2012: 15, s. 21). Andre tilnærmer seg inkludering eksplisitt som en menneskerettighet, slik Kjersti Skarstad (2018) legger til grunn i sin forskning på CRPD (FN-komiteen for rettighetene til mennesker med funksjonsnedsettelse) i det norske lovverket. *Mainstreaming* er et sentralt begrep i dette perspektivet; for at mennesker med funksjonsnedsettelse kan delta på alle samfunnsområder, må de også inkluderes i større grad i denne tenkningen.

Mangfoldsbegrepet

Begrepet 'mangfold' har sin opprinnelse i arbeids- og ledelsesstrategier i slutten av 80-tallet i USA, ifølge en NTNU-arbeidslivstudie (B. Berg, Thorshaug, Garvik, Svendsen & Øiaas 2012). Det var behovet for å inkludere afroamerikanere bedre i arbeidslivet som gjorde at det ble opprettet strategier for mangfold i arbeidslivet. I dag er mangfold en vanlig betegnelse og praksis innen næringsliv og ledelse. Eksempelvis forteller studier fra konsulentfirmaer som McKinsey oss at selskaper vil bli mer produktive og øke fortjenesten ved å tenke mangfold.

Uttrykket mangfold betyr i seg selv at noe eller noen er annerledes, og har en positiv konnotasjon. I motsetning til uttrykk som 'minoritet' eller 'marginalisert' som impliserer sosiale problemer og dermed har visse negative konnotasjoner, er mangfold et uttrykk som fokuserer på de positive egenskapene og mulighetene ved å inkludere en sosial gruppe (B. Berg m.fl. 2012). Mangfold har altså blitt et uttrykk som impliserer at ulikhet og forskjell er positivt. Berg m.fl. påpeker også at selv om mangfold er en forståelse som kan adressere en rekke forskjellige identiteter eller sosiale dimensjoner - Bli begrepet brukt og forstått i sammenheng med etnisitet i Norge. Et teoretisk perspektiv er å tilnærme seg de ulike identitetene og sosiale dimensjonene som overflate-mangfold og dybdemangfold, for å få frem at det finnes flere dimensjoner som er både synlige og usynlige (Bore, Djuve & Tronstad 2013). Det betyr at mangfoldsbegrepet har potensiale til å handle om langt flere og mer komplekse sosiale (a)symmetrier enn kun etnisitet.

Mangfoldsbegrepet er også gjenstand for kritikk i enkelte fagretninger inklusive kjønnsforskningen. Kritikken går ut på at begrepet mister evnen til å adressere komplekse strukturer og sosial ulikhet, når det blir brukt i utvidet form og som et beskrivende begrep, heller enn et likestillingsbegrep.. Etterhvert har mangfoldsbegrepet i sin positive kraft blitt utvidet til å gjelde alt som har med variasjon å gjøre, hevder Brochmann og Borchgrevink:

Det være seg meninger, kunstuttrykk identitet og matretter, rettsoppfatninger, hudfarger og TV-kanaler. (...) Kanskje sier man «mangfold» for å slippe å snakke om noe annet? Mistanken styrkes av Walter Benn Michaels bok «the trouble with diversity» med undertittelen «hvordan vi lærte å elske identitet og ignorere ulikhet (Borchgrevink & Brochmann 2008).

Samtidig som at det i teoretisk forstand kan handle om synlig og usynlig mangfold, er det de synlige kjennetegnene som blir adressert i praksis:

Mangfoldsbegrepet brukes på ulike måter og er derfor komplisert å forholde seg til. Dersom arbeidstakerne i en virksomhet har bakgrunn fra ulike land, er i ulike aldersgrupper og både kvinner og menn er representert, omtales dette gjerne som mangfold på arbeidsplassen. Det er altså ytre kjennetegn som alder, kjønn, hudfarge og eventuelt juridiske kategorier som statsborgerskap og fødeland som typisk brukes som indikatorer på mangfold (Bore m.fl. 2013).

Mangfoldsbegrepet har også blitt rettet mot spesifikke samfunnsområder eller sosiale kategorier omtalt som «kulturelt mangfold» eller «flerkulturelt mangfold». Som nevnt i innledningskapitlet, ble Mangfoldsåret 2008 kritisert for å reprodusere en «oss og dem» effekt ved å fremme etnisk mangfold. En studie av «kulturelt mangfold» som diskurs i lærerutdanning fant ut at det er en dobbel betydning i tilnærmingen til kulturelt mangfold i norsk lærerutdanning: det er et ønsket, positivt bidrag blant norske lærere, men reproduserer likefullt mangfold som *annen* identitet jf. «oss og dem» effekten i postkoloniale studier (Fylkesnes, Mausethagen & Nilsen 2018).

Annen relevant teori: postkolonialitet og migrasjonsforståelse

Nyere studier av innvandring og etnisitet har løftet frem at majoritetssamfunnets konstruksjon av forskjellighet og utenforskap må granskes, da det danner usynlige grenser mellom «oss og dem» (Gullestad 2002). Slik at forskeren ikke bare fokuserer på marginaliserte gruppers egne liv og erfaringer, for å forstå ulikhet og urettferdighet i samfunnet. Postkoloniale perspektiver kunne være et mer systematisk teoretisk grep i oppgaven, med tanke på at produserte effekter som «oss og dem» analyseres frem enkelte steder. Eksempelvis har Edward Saids «oss og dem» teorier vist seg nyttig i nylig forskning på kulturelt mangfold som ønsket praksis i lærerutdanning (Fylkesnes m.fl. 2018). Og miriam cooke har poengtert at sløret til muslimske kvinner (hijab) fremstår som en *essensialistisk forskjellsmarkør* mellom «dem» og majoriteten som «oss» i vesten (cooke 2007; Fuglerud 2017). Sløret som forskjellsmarkør er en overførbar tese til hvordan rullestolen oppfattes av majoriteten i denne undersøkelsen, og kunne slikt sett

vært et interessant teoretisk grep. Men selv om «oss og dem» effekten er et tema i undersøkelsen, brukes postkolonialitet først og fremst som tilleggskilde fremfor teoretisk forståelsesapparat; en avgrensning som måtte til for å beherske den analytiske fremgangsmåten.

Med *What's the problem represented to be?* som grunnleggende analytisk fremgangsmåte og interseksjonalitet som tilleggsblikk, er denne kombinasjonen utfordrende nok i seg selv. Samtidig er interseksjonalitet og postkolonialitet faglige tilnærminger med slektskap til hverandre, og kan altså sees i sammenheng ellers (jf. Reyes & Mulinari 2005).

3. Metodestrategier: todelt dokumentanalyse

Jeg har valgt et samfunnsperspektiv og bruker dokumentanalyse som kvalitativ metode i denne undersøkelsen. Å gjøre en dokumentanalyse vil si å analysere tekster som allerede foreliggende, altså tekster som er tilgjengelig og produsert av noen andre enn forskeren (Thagaard 2013). Dokumentanalyse er mest relevant for undersøkelsen ettersom den har til hensikt å undersøke forståelser av mangfold, inkludering og samfunnsgruppen funksjonsnedsettelse på politisk nivå, og hvordan forståelsen av disse begrepene utarter seg i praksis. Dermed vil en politisk tekst på regjeringsnivå, sammen med dokumenter fra en klagesak hos likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) som involverer en sentral norsk kulturinstitusjon, kunne si noe om slike forståelser.

Dokumentanalyse som metode

En politisk dokumentanalyse kan si noe om underliggende antagelser og meninger om samfunnet og dets borgere, som skapes gjennom politiske tekster, av det man kan kalle en politisk elite (Bratberg 2017:14). Den politiske eliten har et særskilt ansvar for å bestemme hvordan samfunnet skal fungere, og legger overordnede føringer i for eksempel en stortingsmelding. Ifølge Bacchi (2009) og Bratberg (2017) produserer politiske dokumenter visse diskurser, eller forståelser og meningssystemer, som kan analyseres med en slik tekst som empirisk materiale. Slik kan analysen av et politisk dokument gi innsikt i forestillinger som ligger til grunn for teksten som analyseres – som teksten igjen bidrar til å opprettholde (Bratberg 2017:36). Det betyr at den foreliggende, politiske teksten har stort potensiale til å påvirke hvordan samfunnets institusjoner, organisasjoner og andre interessenter som en slik melding retter seg mot - tenker, kommuniserer og agerer. Derfor blir det også aktuelt å analysere dokumenter fra en diskriminerings sak som involverer en stor, norsk kulturinstitusjon, for å undersøke hvorvidt, eller hvordan de underliggende diskursene i det politiske dokumentet, spiller seg ut i praksis.

For å svare på oppgavens problemstilling er det spesielt de meningssystemene som reproduseres og produseres i dokumenter som omhandler kultur, mangfold og inkludering som er relevant å analysere. De politiske forståelsene og ambisjonene som reflekteres i offentlige dokumenter på den ene siden, samt forståelser og praksis i klagesaken på den andre siden vil kunne bidra til innsikt i de mer underliggende forståelsene og forestillingene oppgaven undersøker.

Valg av datamateriale

- Et politisk dokument: stortingsmeldingen *Kultur inkludering og deltaking* på 123 sider

- Sakspapirene i en LDO-klage (50 dokumenter, som regel formelle brev og e-poster)

Jeg har valgt akkurat dette materialet fordi stortingsmeldingen *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012) inkluderer mennesker med funksjonsnedsettelse som en av samfunnsgruppene som skal inkluderes i kulturfeltet. Dette kan gi et samfunnsnyttig innblikk i overordnede, politiske forestillinger om mennesker med funksjonsnedsettelse, et samfunnsperspektiv og sosial gruppe som i andre sammenhenger ikke uten videre blir «inkludert i inkluderingspolitikken», som omtalt i innledningskapitlet. I tillegg til mangfoldsåret 2008, har også stortingsmeldingen (KUD 2012) bidratt til å fremprodusere en meningsverden om mangfold og inkludering som sentrale strategier og idealer i det norske kulturfeltet. Forventningen til mangfold og inkludering som sentrale strategier og idealer går igjen frem til dagen i dag, gjennom strategidokumenter for kulturpolitikk (Trøndelag Fylkeskommune 2019), til praksis på feltet (Norske konsertarrangører 2019). Og som jeg skrev innledningsvis, er det særskilte politiske forventninger til hvordan kulturlivet som samfunnsområde kan endre samfunnet, og «redde demokratiet». Dette skaper en viss underliggende spenning i analysen: hvilke fenomener og forestillinger om begrepene oppstår, når det samtidig foreligger en forventning om at et særegent samfunnsområde har ekstraordinært potensiale for å skape et mer inkluderende og mangfoldig samfunn?

LDO-saken kan si noe om reelle barrierer, men også de reelle effektene forståelsen av funksjonsnedsettelse i kulturpolitikken er med på å skape. Den omhandler en ledende norsk musikkfestival med inkludering og mangfold som et sentralt ideal, og to publikummere med funksjonsnedsettelse som ble bortvist fra hovedkonserten på festivalen. Saken gir samtidig et innblikk i lovverket som ligger til grunn for inkludering av mennesker med funksjonsnedsettelse, samt at det finnes visse hensyn som prioriteres høyere enn mangfold og inkludering i kulturlivet. Samtidig vil ikke LDO-saken og stortingsmeldingen utgjøre et komparativt opplegg (Thagaard 2013:57), da de utgjør to forskjellige typer dokumenter. Materialet utgjør heller ulike grunnlag for å tolke frem underliggende forståelser og praksis i det en kan omtale som «konvensjonelt bestemte meningsrammer som strukturerer måten [mennesker] forstår, snakker og agerer i den sosiale virkeligheten» (Bratberg 2017:33). I min studie vil det dreie seg om den virkelighetsoppfatningen som ligger under i en politisk tekst, og hvilke forståelser og praksis som eksisterer i diskrimineringsaken fra en musikkfestival.

Kultur, inkludering og deltaking (KUD 2012) vil være analysegrunnlaget til første og andre analysekapittel. Jeg vil gå nærmere inn på hvilke konkrete deler av meldingen som analyseres i de respektive kapitlene. Tredje analysekapittel i oppgaven «zoomer inn» på en hendelse på ledende norsk festival, ved å analysere

utvalgte papirer i klagen. Materialet her består av sakspapirer i en klagesak hos Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO-sak 151409) fra 2015.

Hva er en stortingsmelding?

Stortingsmeldingen som sjanger beskriver synspunkter og den ønskede politikken til en regjering. Meldingen skal ha et nøytralt språk og baseres gjerne på forskingsrapporter og statistikk. Samtidig bærer en stortingsmelding gjerne preg av store politiske ambisjoner og ideologiske ønsker, og er slikt sett ikke alltid nøytral i sjargongen likevel (Røysum 2016:6). Det betyr at selv om den politiske teksten kan fremstå som nøytral og objektiv i overflaten, kan det eksistere mer subtile meninger og tanker under overflaten, som må leses og analyseres frem med undersøkende og kritiske øyne. *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012) kan i korte trekk leses som en ønsket helhetlig inkluderingsdugnad i kulturfeltet, hvor blikket ble løftet fra å gjelde kun etnisk mangfold, til å omfatte flere sosiale grupper i inkluderingspolitikken. Med andre ord er det også ambisiøse ønsker i stortingsmeldingen (KUD 2012), som setter seg fore å løse utfordringer ved kulturdeltakelse for noen sosiale grupper og kategorier.

Systematisk lesing av det politiske dokumentet

Et såpass stort materiale som en stortingsmelding på 123 sider, må leses og håndteres i flere omganger for å forstå innholdet, avgrense og lokalisere relevante deler av teksten. Etter en åpen, første gjennomlesing av stortingsmeldingen (KUD 2012), foretok jeg en lesning hvor jeg skrev notater og en egen beskrivelse av innholdet. Deretter gjorde jeg et systematisk søk gjennom dokumentet; en kvantitativ innholdsanalyse (Bratberg 2017). Jeg søkte først på begrepene som er relevant for problemstillingen i en PDF-leser, for å finne antall og sted de forekommer, og merket av disse i en papirutskrift av dokumentet. Dette kalles en kombinasjon av maskinell (ordtelling) og manuell koding (Bratberg 2017:103). Det var mest logisk å kode denne måten ettersom begrepene jeg søktes på (mangfold, inkludering, funksjonsnedsettelse) forekommer i så stort omfang at det var mer hensiktsmessig å søke maskinelt og merke av manuelt. Med merkede ord på papiret fikk jeg dessuten et helhetlig visuelt inntrykk av hvor i stortingsmeldingen de relevante begrepene forekom, og hvor jeg i etterkant kunne analysere mer i dybden. Jeg lagde også en oversikt over alle konkrete 'løsninger' i stortingsmeldingen, altså 34 tiltak og fire overordnede satsningsområder for politikken. I et eget arbeidsdokument noterte jeg en oversikt over alle begrepene, slik som dette:

- *Inkludering* har 349 forekomster i dokumentet
- *Mangfold* 258 ganger. I kombinasjon med andre ord, 16 ganger
- *Kulturelt Mangfold* har 45 forekomster (markerte disse med 'km')

Jeg fant også ut at kombinasjonen *Sosial inkludering* ('SI') brukes 12 ganger i stortingsmeldingen (KUD 2012). Ettersom masteroppgaven ønsker å forstå hvordan funksjonsnedsettelse forstås i sammenheng med mangfold, foretok jeg videre en systematisk undersøkelse for å se etter mønstre for hvordan begrepene funksjonsevne, mangfold og inkludering blir brukt sammen. Å maskinelt søke på begrepene samtidig, resulterte enten i 0 eller alle samtidig. Derfor måtte jeg først kode manuelt, før jeg laget en oversikt over alle variasjoner av *funksjonsnedsettelse*-begrepet (f.eks. *funksjonsevne* og *funksjonshemming*), som ble merket med bokstaven F. På samme måte satte jeg en stjerne med ulik farge ved alle forekomstene av *inkludering* og *mangfold*. Slik kunne jeg kartlegge et mønster over hvor og hvordan begrepene ble benyttet sammen i stortingsmeldingen (KUD 2012). I arbeidsdokumentet lagde jeg en bred oversikt over hvilke sider i stortingsmeldingen begrepene dukker opp i varierende og i hvilken sammenheng; fra ulike steder i samme underkapittel/side, til mer tett i samme avsnitt eller setning.

Funnet i den systematiske undersøkelsen kan oppsummeres som at det var slående lite sammenheng både mellom begrepene inkludering (I) og funksjonsevne (F), og mangfold (M) og funksjonsevne. I og F forekom åtte ganger sammen (både i større og mindre grad på en side). M og I forekom maksimum fire ganger sammen; hvorav noen ganske spredt fra hverandre i avsnitt. En gang i et i et egennavn, og en gang i en sammenheng hvor en interesseorganisasjon for funksjonsnedsettelse selv benytter begrepet.

Det systematiske søket gjorde at jeg fikk bedre oversikt over relevante deler av stortingsmeldingen for analysen. Eksempelvis kom det frem at kapittel 3 «Mønster i kulturbruk og deltaking» (KUD 2012:21), hadde høy hyppighet av 'nedsatt funksjonsevne'. Gjennom lesing og søk oppdaget jeg også at barrierer er et sentralt tema i stortingsmeldingen, som blir et undersøkelsestema i masteroppgavens kapittel 4. I tillegg bidrar spørsmålene som stilles gjennom analysegrepet til å lokalisere mer spesifikke temaer og konkrete deler av stortingsmeldingen (KUD 2012) og LDO-papirene som skal granskes nærmere.

Valg og avgrensning av LDO-sakspapirene

Jeg startet altså prosessen med å lese stortingsmeldingen (KUD 2012), og bestemte meg etter hvert for å bruke LDO-klagesaken som et eksempel på forståelser av funksjonsnedsettelse, mangfold og inkludering i praksis. Grunnen til det er dels at funksjonsnedsettelse ikke er et veldig omfattende tema i stortingsmeldingen, så det hadde kanskje ikke vært nok empirisk materiale i seg selv. Men det var også slik at jeg hadde mest kjennskap til LDO-saken i starten av prosessen med å velge tema, og gjennom den ble nysgjerrig på hvilken inkluderingspolitikk og praksis som forelå på kulturfeltet. Denne sammensetningen av materiale kan illustrere at det er en kontrast i

mangfoldsidealet som ønskes i politikken til hvordan det foregår i praksis, men også undersøke om det finnes sammenhenger i mer underliggende forståelser av begrepene som forskes på, på tvers av de ulike dokumentene.

LDO-saken er svært omfattende, da de består av ca. 50 dokumenter. For å avgrense disse måtte jeg være nøye og bevisst på hvilke dokumenter som kan være spesielt relevant for problemstillingen og undersøkelsesopplegget (Bratberg 2017:54). Jeg gjorde først en mer grov avgrensning i sakspapirene i form av en egen mappe med saksdokumenter hvor forestillinger og meningskonstruksjoner om mennesker med funksjonsnedsettelse, samt inkludering og mangfoldsforståelse hos institusjonene i saken, festivalen og LDO, kommer frem. Da satt jeg igjen med omtrent 8 dokumenter. Dette har vært en særlig viktig avgrensning, ettersom utvalget skal bestå av aktører i saken som kan reflektere majoritetssamfunnets forståelser, fremfor representanter for gruppen funksjonsnedsettelse i seg selv. Før selve analysen fjernet jeg altså innsendte brev og dokumenter fra klagerne, av to grunner. For det første for å ha et utvalg som er mest mulig relevant for undersøkelsesopplegget, som nevnt før at stemmer fra majoritetssamfunnets institusjoner reflekteres, og ikke gruppen selv. Og for det andre for å unngå at min personlige partiskhet (bias) og følelser blandes inn i analysen, da klagerne var veldig frustrerte og opprørte over diskrimineringsaken, så det står sterke følelser i spill i sakspapirene.² En slik avgrensning vil styrke forskningens troverdighet (Thagaard 2013:231). Jeg benytter det samme analysegrepet på LDO-saken som stortingsmeldingen, og de analytiske spørsmålene vil da også bidra til å avgrense empirien ytterligere, ved at man helt i starten av analyseprosessen stiller spørsmålet «hva er problemet representert til å være?» til dokumentene, nettopp for å lokalisere ‘problemet’. Hvilke deler av det gjenstående dokumentet som utgjør eksempler i analysen, redegjøres og begrunnes ytterligere i oppgavens kapittel 6.

Endelig avgrensning: to dokumenter fra LDO-saken

Det endelige utvalget er et resultat både av den metodiske prosessen og inngangsspørsmålet, hva er problemet representert til å være? i analysegrepet:

- Uttalelsen fra festivalen om hvorfor de valgte å bortvise de fornærmede er hovedgrunnlag for analysen i kapittel 6
- Endelig uttalelse fra LDO med juridisk vurdering av hendelsen

Sitatene er fra festivalens utgreiing av hendelsen, og ett fra LDO sin uttalelse og juridiske anbefaling om saken. Den konkrete hendelsen som LDO-saken viser til, forteller om motsetninger i kulturfeltets ønske om inkludering og mangfold. Derfor innleder jeg kapittel 6 med å undersøke hvilke meninger og tanker festivalen som representant for kulturfeltet har om inkludering. Ettersom LDO er

² Jeg benytter ett sitat fra klagerne i saken, ment som en introduksjon til kapittel 6 og ikke analysegrunnlag. Dette ble lagt til i teksten først etter analysen var gjennomført, for å ivareta nøytralitet i analyseprosessen.

en veiledende juridisk instans og ikke en dømmende, består deres arbeid i å uttale seg med en juridisk vurdering av saken, før den eventuelt behandles videre i Diskrimineringsnemnda eller andre rettsinstanser. LDO's uttalelse reflekterer slik forståelser av inkludering og mangfold i lovverket, og representerer samtidig en statlig styringsmakt på institusjonsnivå.

Om etikk og anonymisering

«Som mennesker og som forskere må vi ta utgangspunkt i at det enkelte individ har en selvstendig rett til å verne om sitt eget livsrom, sin æresfølelse, sin stolthet og integritet» (Alver & Øyen 1997:14). Selv om jeg ikke intervjuer eller på en annen måte direkte omgår personer med særlig rett til beskyttelse, består LDO-saken likevel av en type dokumenter hvor en må ta hensyn til personvern.

I min første henvendelse til LDO om å få tilgang til dokumentene fikk jeg som svar at papirene er unntatt offentligheten, ettersom saken omfatter taushetsbelagte opplysninger. I tillegg er saken såpass omfattende at LDO ikke ville ha ressurser nok til å anonymisere disse opplysningene. Derfor spurte LDO klagerne direkte om jeg kunne få innsyn uten anonymisering av disse opplysningene. I behandling av LDO-saken, har jeg derfor valgt å anonymisere navn på klagerne, navn på den påklagde festivalen og stedsnavn, ettersom det ble kommunisert fra LDO at dokumentene ideelt sett skulle vært anonymisert før jeg fikk tilgang til dem. Klagerne i saken har også fått informasjon og samtykkemulighet til bruk av dokumentene i masteroppgaven, og mulighet til å endre og trekke opplysningene (Thagaard 2013:229). Dette er nærmere beskrevet i vedlegg 1 *Invitasjon til forskningsprosjekt*.

Et annet argument for å anonymisere festivalen, er at det å bruke navnet på den påklagde aktøren kan svekke forskningens troverdighet. Det kan virke mot sin hensikt å «rippe opp» i saken mer en nødvendig ved bruke navn på klagerne og den påklagede festivalen, når saken er avsluttet og de involverte har gått videre. Festivalen har dessuten kommunisert i etterkant at de har gjort grep, og at de tilrettelegger bedre for mennesker med funksjonsnedsettelse i dag. Det kan med andre ord gi inntrykk at man har en agenda mot den påklagede aktøren i saken om en gjør det motsatte. De taushetsbelagte personopplysningene er uansett ikke relevante for undersøkelsen av begreper som mangfold, inkludering og funksjonsnedsettelse i et samfunnsperspektiv. Ved å anonymisere navn og sted forsterkes snarere den faktiske hensikten med å bruke LDO-saken; den er et eksempel på reelle barrierer for mennesker med funksjonsnedsettelse, som foregår både i kulturlivet og samfunnet forøvrig.

Som beskrevet innledningsvis i denne oppgaven blir mennesker med funksjonsnedsettelse stadig nektet inngang på festivaler, barer, konsertsteder og liknende. Hendelsen på festivalen kunne like gjerne ha skjedd på en annen kulturarena hvor som helst i landet, og representerer en reell utfordring for mennesker med funksjonsnedsettelse på gruppenivå - ikke bare individnivå. Å

fjerne navn på festivalen setter dermed hendelsen inn i en større kontekst; som en reell barriere for deltakelse i kulturlivet. Anonymisering av festivalen og de fornærmedes navn betyr at jeg heller ikke henviser heller til mediedekning av saken, selv om det var slik jeg opprinnelig hørte om den.

Situering som forsker: å møte seg selv i døra i feltet

Masterhåndboken *Hvordan bli en lykkelig masterstudent* (2013) advarer mot å skrive om temaer man brenner sterkt for, eller erfaringer man har som er spesielt negative. Både metodelitteraturen generelt og forfatteren av analysegrepet jeg benytter (Bacchi 2009), oppfordrer forskeren til å underveis i prosessen reflektere over egne forforståelser man tar med seg i undersøkelsesprosessen. Dette har jeg måttet jobbe med kontinuerlig; eksempelvis er det nødvendig å være bevisst utfordringen i å analysere en diskriminerings sak med et visst objektive blikk, når den ble avslått i klagernes disfavør. Jeg har også personlige erfaringer som har mye å si for valg av tema når det gjelder mennesker med funksjonsnedsettelse. Jeg har jobbet i ca. 3 år som personlig assistent og funksjonsassistent, hvor man kommer tett på menneskers personlige utfordringer med å kunne delta på lik linje i samfunnet. Jeg ble også opptatt av hvordan en samfunnsengasjert ikke-funksjonshemmet person som meg visste så lite om likestillingssituasjonen og levevilkårene til mennesker med funksjonsnedsettelse. Assistentyrket inspirerte meg dermed til å studere et bredere perspektiv på likestilling, og å skrive denne masteroppgaven.

Videre har jeg jobbet i mange år med musikk og kultur, og i det siste engasjert meg spesielt i likestillingsarbeidet i dette feltet. Det betyr at masteroppgaven dreier seg om et likestillingsperspektiv jeg har personlige erfaringer med, og som befinner på et samfunnsområde jeg kjenner «fra innsiden» som kulturarbeider. Det at metodeprosessen kan sees i et «fugleperspektiv» (Fekjær 2013), er et godt bilde på hvordan en kan hankses med sin egen personlige idealisme i forskerprosessen – det å jobbe med å se seg selv og teksten utenfra. Erkjennelsen av at en forskers oppgave ikke er å bevise at diskriminering skjer, men snarere å undersøke de bakenforliggende fenomener som fører til det, er med på å styre forskerblikket og tankene i riktig retning.

Samtidig kan det å være en mer situert forsker i feltet, altså å være i relasjon til miljøet man forsker på, også tilføre noen nyttige perspektiver (Neumann & Neumann 2012). Selv om jeg ikke forholder meg til informanter, har jeg gjennom oppgaveprosessen gjentatte ganger møtt meg selv i døra på tematikken i undersøkelsen. Dels fordi jeg jobber med kultur og har kunnet observere hvordan mangfold har blitt et gjennomgående ideal i feltet. Men også den gamle medisinske forståelsen av funksjonsnedsettelse har jeg blitt konfrontert med og måttet håndtere underveis. Da jeg utformet skjema for behandling av datamateriale i Norsk Senter for forskningsdata (NSD), fikk jeg beskjed om å krysse av for «helseopplysninger» under særskilte kategorier i skjemaet. Altså er

ikke funksjonsnedsettelse en egen kategori i NSD-skjemaet, men forstås etter personvernloven som «en vid definisjon av helse»³.

Dette fortalte meg hvor gjennomsyrende den medisinske forståelsen av funksjonsnedsettelse (fremfor samfunn/sosialt) fortsatt er, når selv deler av lovverket definerer funksjonsnedsettelse innenfor helse. Det ga meg også en ubehagelig følelse å måtte innfinne seg med en mer gammeldags kategorisering av funksjonsnedsettelse. Og episoden tyder på at aktualiteten og behovet er der for å belyse slike forståelser, når den biologisk-medisinske diskursen er såpass tilstedeværende selv i en forskingsinstans som NSD i dag.

Forskningens reliabilitet

Tove Thagaard (2013) forklarer reliabilitet i kvalitativ forskning som at en kritisk vurdering av forskningen, gir inntrykk av at den er gjennomført på en pålitelig og tillitsvekkende måte. Hovedelementet i dette er at man skal kunne gi tilstrekkelig informasjon om framgangsmåte til at en annen forsker skal kunne komme frem til de samme funnene og resultatene, så lenge de bruker de samme metodene (Thagaard 2013:201-202).

Thagaard skriver videre at relasjonen til deltakerne i prosjektet kan ha noe å si for informasjonen forskeren får (ibid:203). Jeg har valgt å ta utgangspunkt i tekster som allerede foreligger som empirisk grunnlag, også for å ikke forholde meg direkte til personer i mitt prosjekt. Jeg ville unngå faren for å trå uaktsomt frem som majoritetsrepresentant i møte med marginaliserte grupper (Thagaard 2013:85). Med dokumentanalyse ville mitt forhold til deltakerne ikke være like relevant for kritisk vurdering, slik som for eksempel ved kvalitative intervjuer. Likevel opplevde jeg å bli direkte kontaktet av klagerne i LDO-saken, og fikk slik en annen type «møte seg selv i døra» opplevelse med aktører som skal forskes på, men gjennom å bruke foreliggende tekster. Da LDO ba klagerne om å gi meg tillatelse til innsyn, fikk jeg noen dager etter en melding fra en ukjent person. Avsenderen spør om jeg har bedt om innsyn og hva jeg har tenkt å bruke papirene til - dette viste seg å være å være den ene klageren. Det endte med at jeg sendte et tidlig utkast til prosjektet, og forklarte mine tanker med det. Slik kom jeg likevel i kontakt med individer i feltet, som også utgjør aktører i analyse materialet. Tilbakemelding på prosjektutkastet og mine tidligere tanker på min eposthenvendelse, var bla. at de var veldig enig i det hensiktsmessige ved å analysere saken gjennom et samfunnsperspektiv, og at jeg dermed ikke ville fokusere på de fornærmede som enkeltpersoner. Jeg opplevde at denne enigheten styrket troverdigheten i måten jeg vil gå frem, i og med at jeg ble forstått og hadde tillit fra personene i feltet (Thagaard 2013:207).

I ettertid av «møtet» med de fornærmede, reflekterte jeg videre over at de antageligvis var så positive ettersom de setter pris på at noen tar saken deres videre

³ Opplysninger fra telefonsamtale med NSD

i forskningssammenheng, med tanke på at LDO-klagen ikke førte frem. Samtidig tenker jeg det er viktig å ha en kritisk tilnærming også til denne opplevelsen. Som forsker er det ikke min oppgave å «bevise» at noe var rett eller galt i saken, eller fremstå som en talsperson på vegne av klagerne (Thagaard 2013:231). Dette gjør valget om å fjerne klagernes henvendelser fra LDO-saken desto mer nødvendig. Både for å styrke forskningens reliabilitet, men også for samfunnsperspektivet i undersøkelsen. Som er å undersøke politiske og kulturfeltets forståelser av mangfold, inkludering og funksjonsnedsettelse, og hva det har å si for funksjonsnedsettelse som en gruppe i samfunnet.

Overførbarhet

«I kvalitative studier gir fortolkningen grunnlag for overførbarhet, ikke beskrivelser av mønstre i dataene» (Thagaard 2013:210). Overførbarhet, altså om den teoretiske forståelsen av sentrale trekk i forskningsprosjektet kan overføres til en annen sammenheng eller et annet felt, kalles teoretisk generalisering på fagspråket (ibid:211). Jeg kan jeg se for meg at et grunnlag for overførbarhet, er å se om mine funn kan overføres til studier av inkludering av mennesker med funksjonsnedsettelse i arbeidslivet, idrett, utdanning eller andre samfunnsområder som har strategier og tiltak rundt mangfold og inkludering.

Dokumentasjonen av fremgangsmåten i min empiriske undersøkelse, slik som systematiske søk på begreper som mangfold, inkludering og funksjonsnedsettelse, i tillegg til den analytiske gjennomgangen av forskjellige temaer og tekstutdrag vil gjøre overførbarhet mulig. For eksempel kan undersøkelsen overføres til studier av dokumenter med samme inkluderingspolitikk og begrepsbruk i arbeidslivet, idrett eller skole og utdanning. Oppsummert vil forskningsreliabilitet, validitet samt muligheten for å gjøre studiet mulig å overføre. Overførbarheten vil kunne styrkes med grundig dokumentasjon og åpenhet gjennom begrunnelser for mine tolkninger. Og blir derfor nødvendig å skrive etterrettelig om videre i masteroppgaven.

4. Politiske tilnærminger til deltakelse og utenforskap i kulturfeltet

I dette kapitlet skal jeg se på fremtredende forståelser av inkludering, mangfold og hvem som deltar eller står utenfor, som kommer til uttrykk i Stortingsmeldingen *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012). Videre skal jeg se på underliggende forståelser og effekter knyttet til disse sosiale gruppene/kategoriene i det samme dokumentet. Dette er spørsmålene jeg ønsker svare på i kapitlet: *Hvilke forståelser fremgår om inkludering, mangfold og hvem som ikke deltar i kulturlivet ifølge stortingsmeldingen, og hvilke dyptliggende forståelser kan lokaliseres? Hvilke kryssende sosiale forståelser kan leses frem? Hvilke effekter har disse forståelsene for de sosiale kategoriene/gruppene?*

Om stortingsmeldingen *Kultur, inkludering og deltaking*

Som beskrevet i innledningskapitlet ble stortingsmeldingen utgitt under kulturløftet og den rødgrønne regjeringen (2005-2013) i etterkant av mangfoldsåret 2008. Stortingsmeldingen innleder med en henvisning til regjeringens overordnende mål om inkludering og nedbygging av sosial og økonomisk ulikhet, og forteller at «Eit sterkt og dynamisk kulturliv som manifesterer seg i eit mangfald av kulturuttrykk er ein sentral del av eit inkluderande samfunn» (KUD 2012:7). Følgende erklæres innledningsvis om «Visjoner og mål» (KUD 2012:8):

Ein inkluderande kultursektor er ein sektor der alle har like moglegheiter til deltaking og til å utvikle sine skapande ressursar, uavhengig av faktorar som sosioøkonomisk-, kulturell- eller religiøs bakgrunn eller funksjonsevne (...) Fleire må få reelt høve til å delta, å vere skapande og å prege større delar av kunst- og kulturlivet. Dette gjeld både publikum og utøvarar.» (KUD 2012:8)

Slik legger stortingsmeldingen opp til at kulturfeltet skal være inkluderende ved å gi alle muligheten til deltakelse, samtidig som at det skal gis rom for kreativ utfoldelse. Siste setning bekrefter igjen at inkludering gjelder både publikum og utøvere. Med andre ord legger stortingsmeldingen opp til at alle skal ha like muligheter for å delta, både på den skapende siden av kultursektoren og hos publikum. Det kommer også frem at noen sosiale grupperinger kan ha utfordringer når det gjelder muligheten til deltakelse basert på: «sosioøkonomisk, kulturell eller religiøs bakgrunn eller funksjonsevne». Det betyr videre at mennesker innenfor slike sosiale kategorier ser ut til å være adressaten for denne politikken.

«Barrierer» er et annet sentralt begrep som omtales innledningsvis – og brukes om flere typer barrierer, ettersom det skrives om å «bygge ned fysiske og økonomiske barrierer» som en av fire satsningsområder i stortingsmeldingen. Andre satsningsområder er «Inkludering av nye stemmer i kultursektoren», «Oppsøkende kulturformidling og formidlingsordninger», og «Inkludering gjennom samarbeid med og deltaking i frivillig kultursektor» (KUD 2012:9-10).

I den systematiske analysen kom det frem at begreper som 'innvandrere', 'nedsatt funksjonsevne' og ikke minst 'kultur' er sentrale i stortingsmeldingen (KUD 2012). *Kultur* defineres todelt i meldingen: For det første som et politikkområde og aktiviteter i kulturlivet hvor mennesker kan delta (det profesjonelle feltet, institusjonene, fritidskulturlivet og det frie feltet). Men også som «en kompleks helhet av kunnskap, tro, kunst, moral, jus, skikker og vaner...» (KUD 2012:11).

Det legges altså en bred forståelse av 'kultur' til grunn, og det omtales både som en sektor, felt og som kulturlivet. *Det norske sett med nye øyne* (Gullestad 2002) har en kritisk tilnærming til tilsynelatende vanlige begreper som 'kultur', som på samme tid kan bidra til å skape usynlige grenser mellom «oss og dem». 'Innvandrere' er et annet ord som er ladet, rent semiotisk (ibid:26-27). Når slutter 'innvandreren' å vandre? På bakgrunn av dette vil det være hensiktsmessig å ha en kritisk tilnærming til begrepet 'kultur' og hvilke grupper og kategorier som inkluderes, i den videre analysen. Underliggende antagelser om deltakelse for en sosial kategori når den eksplisitt fremstilles som «kulturell bakgrunn», kan konstruere usynlige grenser og avstand; ettersom 'kultur' slik fremstilles implisitt som en ulik egenskap ved en sosial kategori (ibid:114-119).

Et annet funn i den systematiske analysen av stortingsmeldingen, er at mangfoldsbegrepet brukes i større grad sammen med begreper som 'innvandrere', 'flerkultur' og 'minoriteter', enn det blir brukt med 'nedsatt funksjonsevne'. Det kan bety at visse begreper assosieres mer med hverandre enn andre, noe som også kan produsere visse forståelser og effekter om slike sosiale kategorier/grupper. Det interseksjonelle blikket på sammensatte forståelser vil med andre ord være viktig å ha med seg i dette kapitlet. Et annet nyttig bidrag til analysen vil være Jan Grues (2014:102-104) diskursanalytiske tilnærming til WHO's klassifisering av funksjonsnedsettelse. Dette vil være nyttig for å kunne si noe om hvordan funksjonsnedsettelse, som sosial kategori, forstås i stortingsmeldingen (KUD 2012). Sosial teori som utforsker menneskets plass innen nyliberalistisk tenking kan bidra til å undersøke hvordan funksjonsnedsettelse forstås som en arbeidende/ikke-arbeidende kropp (Abberley 2002; Oliver i Grue 2014), altså hvordan mennesker subjektiveres innenfor en arbeidende og produserende samfunnsforståelse.

Forståelser av inkludering og mangfold i stortingsmeldingen

Stortingsmeldingens «visjoner og mål» (KUD 2012:8) tegner et bilde av en inkluderende kultursektor som et overordnet samfunnsideal, hvor kulturdeltakelse for alle er mulig. Videre defineres inkludering både som en løsning, og som et likestillingsbegrep:

Inkludering går ut på å fjerne barrierar for deltaking, anerkjenne ulike stemmer og å skape like moglegheiter for alle individ og grupper på alle samfunnsområde. (...) Inkluderingsomgrepet blir også nytta om ulike grupper som på grunn av sin bakgrunn, seksuelle orientering, funksjonshemming, kjønn, alder eller andre eigenskapar i ulike samanhengar kan oppleve å bli marginaliserte og falle utanfor. (KUD 2012:11)

Begrepet barrierer kan forstås som en metafor og gir en assosiasjon til at noe hindrer eller står i veien for muligheten til deltaking. Inkludering blir redskapet som skal fjerne det som er i veien. Inkludering fremstilles med andre ord som løsningen, ettersom det «går ut på å fjerne barrierar». Nedbygging av barrierer er ifølge stortingsmeldingens innledning et eget satsningsområde, hvorav både økonomiske og fysiske barrierer skal bygges ned. Forståelsen «like moglegheiter for alle individ og grupper» bygger på rettferdighetsprinsippet i likestilling (Holst 2013), som betyr at inkludering fremstilles mer implisitt som sammenhengende med likestilling. Med det mener jeg at selv om det beskrives som å gi like muligheter, bruker teksten ikke likestilling som begrep. Likestilling nevnes hverken eksplisitt i dette eksemplet eller som tema andre steder i stortingsmeldingen, inkludering fremstilles derimot som veien eller middelet til deltaking.

Dermed kan forståelsen av deltaking tolkes som å være likestilt i stortingsmeldingen. Og inkludering fremstilles som løsningen – selve middelet til målet om full deltaking for ulike sosiale grupper som «kan oppleve å bli marginaliserte og falle utanfor». Utenforskap eller ikke-deltakelse blir dermed den binære motsetningen til deltaking (forstått som likestilling), og inkludering fremstilles som et redskap for å gi de sosiale dimensjonene like muligheter for deltaking. Å «anerkjenne ulike stemmer» kan vise til ytringsfrihet og deltaking i samfunnsdebatt. Samtidig er begrepet «ulike stemmer» også noe metaforisk, og kan tolkes som en beskrivelse av de ulike sosiale gruppene som skal delta. Dette kan være en annen måte å etablere forståelsen i stortingsmeldingen om at inkluderingspolitikken skal gi muligheten til ytring og deltaking også på scenen og kunstnerisk sammenheng. Eksemplet antyder også en bred og åpen forståelse av inkludering, med tanke på at flere sosiale dimensjoner og grupper inkluderes i begrepet; både seksuell orientering, kjønn, funksjonsnedsettelse og alder, men også andre bakgrunner eller egenskaper.

Også mangfoldsbegrepet brukes ganske åpent i stortingsmeldingen og kalles «Kulturelt mangfold» (KUD 2012:11-12):

(...) Det kulturelle mangfaldet omfattar alle uttrykk, idear, kompetanse og kulturarv som finst hos enkeltmenneske og i ulike fellesskapar i samfunnet. Kulturelt mangfald i kulturlivet handlar såleis om å fremje mangfald i idear, tankar og haldningar, om å fremje eit estetisk mangfald, og om å fremje deltaking på tvers av sosial og kulturell bakgrunn. Av dette følgjer det også at kulturelt mangfald ikkje berre er eit kjenneteikn ved andre etniske grupper og innvandrarbefolkninga, men at mangfald er ein eigenskap ved eit kvart samfunn. (KUD 2012:12)

Dette er en forståelse av mangfoldsbegrepet som har til hensikt å utvide begrepet utover etnisitet, og som samtidig kombinerer mangfold i kreativitet - «ideer og tanker», estetisk mangfold, samt sosialt og samfunnsmessig mangfold. Denne forståelsen vektlegger mangfold i mindre grad som et utvidet likestillingsbegrep, men fremstiller mangfold først og fremst som en beskrivelse og synlige «kjenneteikn ved andre etniske grupper og innvandrarbefolkninga» og en egenskap «ved eit kvart samfunn». Samtidig som denne definisjonen ønsker å tenke større enn 'etnisk mangfold' og 'innvandrerbefolkningen', er disse betegnelsene de eneste sosiale kategoriene som nevnes eksplisitt. Slik gir det uansett en forsterket assosiasjon av mangfold som relevant for etnisitet. I tillegg kan det at mangfoldsbegrepet fremstilles som «kulturelt mangfold» føre til ulike assosiasjoner og en «oss og dem» effekt (Fylkesnes m.fl. 2018). Altså at kulturelt mangfold konstrueres som en egenskap ved nettopp etniske grupper, selv om intensjonen er å tenke bredere.

Også kulturbegrepet brukes svært generelt i norsk sammenheng, i at det kan innebære både sosiale kulturer og ulike kulturuttrykk (Gullestad 2002; Sørensen m.fl. 2008). På engelsk derimot, skilles det mellom sosial kultur (culture) og ulike kulturuttrykk/aktiviteter (the arts). Dermed oppstår det noen blandete intensjoner i denne forståelsen av «kulturelt mangfold», en slags kompliserende filosofi om at man kan legge sammen både estetisk, sosialt og kulturelt mangfold. Mangfold er i seg selv et begrep som kan romme mye, samtidig som det kan oppstå uklare linjer og forståelser av hensikten med begrepet, når både kulturelt, estetisk og sosialt mangfold blandes sammen i samme definisjon. Når mangfoldsbegrepet på denne måten utvides og smeltes sammen med 'kultur' og estetikk, kan effekten bli at det reproduseres en idé om sosiale kulturer som annerledes og eksotisk, men hvor begrepet samtidig mister evnen til å adressere ulikhet og behovet for likestilling (Borchgrevink & Brochmann 2008). Altså forblir det uklart om begrepet skal være beskrivende for et variert kunst- og kulturliv, for hvilke sosiale grupper begrepet gjelder, og om det innebærer en likestillingsforståelse. Eller alt dette samtidig. Effekten blir således at mangfoldsbegrepet fortsetter å være uklart

og diffust i inkluderingsammenheng, fremfor å fremmes som et inkluderingsredskap og utvidet likestillingsbegrep.

Sosiale skiller ved deltaking og kulturbruk

Nå som forståelser av stortingsmeldingens mål og hensikter, samt tenkingen om inkludering og mangfold er gjennomgått, skal forståelser av selve problematikken den baserer dette på studeres nærmere.

Kultur, inkludering og deltaking (KUD 2012) poengterer innledningsvis at kulturlivet er for alle, men at alle ikke har mulighet til å delta og dermed faller utenfor. Videre vises det til at kulturbruken i Norge øker på grunn av økende velstand, og at kulturlivet dermed er en viktig deltakelsesarena. (ibid:7). Dette er en pekepinn mot at det er noen problemstillinger stortingsmeldingen ønsker å ta tak i – samt en forståelse av at noen sosiale lag i samfunnet har bedre forutsetninger for kulturdeltakelse enn andre. Gjennom å undersøke og identifisere hva som er ‘problemet’ i stortingsmeldingen, har fire sosiale dimensjoner åpenbart seg som representasjoner av problematikken meldingen ønsker å løse.

Kapittel 3 i stortingsmeldingen: «Mønster i kulturbruk og deltaking» (KUD 2012:21), ser nærmere på hvilke sosiale tendenser som skaper utenforskap i kulturlivet, hva dette kan komme av, og hvilke kategorier/sosiale grupper som bruker hvilke kulturtilbud. Den følgende analysen vil derfor ta utgangspunkt i de sosiale kategoriene som presenteres i meldingens kapittel 3, og hvordan de fremstilles og fylles med meningsinnhold. Innledningsvis i «Mønster i kulturbruk og deltaking» (ibid) legges det særlig vekt på fire sosiale variabler/kategorier som skiller seg ut gjennom kulturdeltakelse:

Det er trekt ut nokre hovudtendensar og mønster knytt til sosiale skilnader i deltaking på desse felta. Nedanfor rettast merksemda mot kulturbruk og samanhangen med variablar som utdanningsnivå, inntektsnivå, innvandrarakgrunn og funksjonsevne. (KUD 2012:21)

Derav er det mulig å lese frem noen sentrale forståelser av hva som hindrer deltakelse i stortingsmeldingens kapittel 3 (KUD 2012), i form av fire sosiale kategorier/grupper:

1. Utdanningsnivå
2. Inntektsnivå
3. ‘innvandrerbakgrunn’
4. ‘nedsatt funksjonsevne’

I det samme kapitlet ser en at ‘innvandrerbakgrunn’ enkelte steder knyttes til utdanningsnivå og inntekt, som jeg vil komme nærmere tilbake til seinere i

analysen. Det kan bety at det gjøres et forsøk på å kombinere de sosiale kategoriene med hverandre i stortingsmeldingen (KUD 2012). Med interseksjonalitet som huskeregel (A.-J. Berg m.fl. 2010), kan det derfor være interessant å se på hvordan eller hvorvidt kategoriene fremstilles i sammenheng med hverandre, og ikke minst hvilke subjektposisjoner som dannes i forståelsen av sosiale grupper som har utfordringer med å delta. I analyse av politiske dokumenter innen sosialpolitikk og likestilling er det særlig viktig å ta høyde for at når marginaliserte grupper, som for eksempel mennesker med funksjonsnedsettelse, danner en målgruppe, kan det i sin tur føre til en effekt hvor tydelig ansvarsfordeling for inkludering svekkes. Ofte er det gruppen selv som ender opp med dette ansvaret.

Videre kan denne formen for styringstenking, som å inkludere marginaliserte grupper føre til at myndighetenes løsninger på problemet implisitt fremstilles dem selv som generøse og medfølende, som samtidig som de opprettholder maktrelasjonen staten har overfor slike grupper. Ikke minst er det nødvendig å granske hvilken effekt fremstillingen av grupper som 'problemet' skaper for gruppen i seg selv. For mennesker med funksjonsnedsettelse kan for eksempel den implisitte forståelsen av gruppen som mottakere av statens medfølelse skape en stigmatiserende effekt, ettersom gruppen implisitt tillegges et kontinuerlig avhengighets- eller maktforhold til staten (Bacchi 2009:17). For inkluderingspolitikken i kulturfeltet er dette spesielt interessant. På overflaten høres det bra og positivt ut at man legger opp til løsninger for inkludering i et samfunnsområde som er så viktig som kulturlivet, hvor alle skal inkluderes i demokratisk øyemed (ref. stortingsmeldingens innledning). Samtidig kan det ligge mer usynlige begrensinger i styringsmentaliteten bak slik velment inkluderingspolitikk, som er verdt å utforske grundigere. I neste del tar jeg for meg de fire problemforståelsene etter tur.

Utdanningsnivå som årsak til manglende deltakelse

Den første statistiske oppsummeringen som fremstilles etter innledningen i kapittel 3, peker på sammenhengen mellom ulike typer kulturbruksvaner og høy utdanning/utdanningsnivå:

Dei fleste kulturbruksundersøkingane viser ein klar samanheng mellom utdanningsnivå og kulturbruk. (...) Samanhengen ser ut til å vere sjølvstendig, også når ein kontrollerer for andre variablar som alder, yrkesstatus, bustad, inntekt, kjønn og familiefase. Norsk kulturbarometer 2008 viste til dømes sterkast samanheng mellom høgt utdanningsnivå og besøk på teater/musikal/revy, opera/operette, ballett/dans, konsert, museum og folkebibliotek. (KUD 2012:21)

Ved å sammenlikne denne fremstillingen av utdanningsnivå med det forrige sitatet, kan det se ut som utdanningsnivå fremstilles som en separat kategori i kapitlet. I sitatet antas det - «ser ut til», at andre variabler (alder, bosted, kjønn, familie osv.) ikke har en sammenheng med utdanningsnivå. Sitatets neste setning viser en forståelse av at resultatene fra Kulturbarometeret utgjør viktige funn, når det brukes adjektiver som «sterk» og «klar».

Når situasjonen til de med lav utdanning forklares med de høyt utdannedes kulturbruksvaner som normativt utgangspunkt, tas det for gitt hva som er problemet med manglende deltakelse og lavt utdanningsnivå. Dette skyldes at man som leser må anta at det faktisk er sånn med de lavt utdannede som faller utenfor kulturtilbudene, når funnene i Kulturbarometeret handler om høyt utdannende som deltar mer. Utdanningsnivå tilsvarer en selvstendig sammenheng med kulturbruksvaner ifølge sitatet, og kobles ikke med 'innvandrerbakgrunn' eller 'nedsatt funksjonsevne'. Det betyr at utdanningsnivå fremstilles som en viktig grunn til høy deltakelse, fremfor andre sosiale kategorier. Det tas videre for gitt at lavt utdannede har som intensjon eller motivasjon å delta på kulturarenaene som det vises til i siste setning.

Gjennom å vise til funn fra statistikken, kommer altså ikke lavutdannede som gruppe sine meninger og ønsker frem, og dermed viser sitatet en implisitt antakelse om at lavt utdannede ønsker å delta på samme arenaer som høyt utdannede. Dermed impliseres det at visse typer kulturopplevelser som høyt utdannede deltar i, kan indikere manglende deltakelse blant lavutdannede.

Sosiale ulikhet og kulturell smak som 'problemet'

På samme tid som sosioøkonomiske variabler (utdanning/inntektsnivå) fremstilles som sentrale problemforståelser innledningsvis, vektlegges også sosial status og kulturelle referanserammer i stor grad – men likevel mer implisitt enn de dominerende problemforståelsene utdanningsnivå, inntektsnivå, innvandrerbakgrunn og funksjonsevne (KUD 2012:21). I kapittel 3 «Mønster i kulturbruk og deltaking» (ibid) er det et eget underkapittel: «Perspektiv på sosiale skilje i kulturb Bruken i Norge i dag» (KUD 2012:24-25), som omtaler sosial status og smak. Denne dimensjon trådte ikke frem som en like åpenbar problemrepresentasjon i starten av arbeidet med å lokalisere de ulike problemforståelsene. En vesentlig forskjell fra de mer dominerende forståelsene i kapittel 3, er at problematikken rundt sosial status og smak ikke underbygges med konkrete funn om kulturbruk fra SSB og andre fagrapporter, men fremstår som en mer hypotetisk tankerekke om kulturvaner og sosiale koder i Norge. Riktignok med referanser til sosiologisk litteratur (blant annet Bourdieu, Prieur & Jakobsen ([1979] 2002), men altså ikke med forankring i statistiske funn eller konkrete bruksmønstre i den norske befolkningen:

Den franske sosiologen Pierre Bourdieu har argumentert for at det er tett sammenheng mellom klasse, kulturell smak og kulturelt forbruk og at dette

blir «reprodusert» gjennom sosialisering i familie og skule. (...) Sjølv om det finst lite forskning som kan seie noko sikkert, kan ein kanskje opne for at middel og overklassen er vorte meir altetande. Uansett er det teikn som tyder på at ulikskap i kulturbruk og deltaking i større grad har samanheng med sosiale, heller enn økonomiske og praktiske hindringar. Den sosiale ulikskapen i kulturbruk og deltaking har difor rot i etablerte sosiale mønster som ein ser også på andre samfunnsområde (...) (KUD 2012:25)

I eksemplet trekkes altså en sammenheng mellom klasse, kulturell smak, forbruk og velstand opp mot manglende deltagelse i kulturlivet. Det utprøves en hypotese om at ulikhet i kulturbruk har å gjøre med «sosialisering», heller en økonomiske og praktiske hindre, og at middel- og overklassen er mer mottakelige i sin kulturbruk – «meir altetande». Dette fremstår altså som en motsetning til problemet slik det fremstilles innledningsvis i kapitlet. Hvor det er mer statiske sosioøkonomiske variabler til grunn, og det forstås som at kategoriene ‘innvandrerbakgrunn’ og ‘nedsatt funksjonsevne’ står utenfor. Altså ser vi her at denne hypotesen om en mer altetende middel-og overklasse, reflekterer et mer underliggende bilde politikere har av mennesker som står utenfor kulturlivet; at disse også tilhører en annen form for kulturell klasse. Videre kan sitatet synliggjøre en forestilling om at spesifikke typer kulturarenaer er utilgjengelige, hvis en annen sosial klasse, kulturell smak og kulturelt forbruk er ‘problemet’.

Middelklassens interesse for norske kulturtilbud må ivaretas

Det er et åpenbart satsningsområde i stortingsmeldingen på problematikken med økonomiske forskjeller i befolkningen, parallelt med en innrømmelse av at landet har økt sosiale ulikhet (KUD 2012:7,10). Samtidig som ønsket med stortingsmeldingen er å vedkjenne dette og skape et inkluderende kulturliv for alle (KUD 2012:8), kan det stilles spørsmålsteget ved hva det tilfører å trekke inn smak og sosial status som problematisk. Ulik smak, sosial og kulturelt forbruk kan det og være åpenhet for i et inkluderende og mangfoldig kulturliv og samfunn.

I analysen av «Utdanningsnivå som årsak til manglende deltagelse» (KUD 2012:21) fant jeg at det tas for gitt hva de ikke-inkluderte selv ønsker og på hvilke arenaer de faktisk ønsker å delta, når lavt utdannedes situasjon forklares utfra høyt utdannedes kulturbruksvaner. Med andre ord peker dette mot en underliggende forventning om at alle vil og skal være med på de samme aktivitetene og tilbudene i kulturlivet. Avslutningsvis i kapittel 3 antydes det at kanskje ikke alle er interessert i alt: «Sjølve kulturuttrykket kan også oppfattast som ein barriere dersom folk ikkje opplever det som relevant og interessant» (KUD 2012:29). Dette peker mot at manglende interesse for kulturtilbudet er en underliggende problemforståelse i meldingen. Det tas med andre ord for gitt at de som skal delta *ønsker* å delta i spesifikke kulturtilbud. Og antagelsen om at de som står utenfor har interesse av å høre til i kulturtilbudene, forstås nærmest som en borgerplikt til nasjonen i denne delen av stortingsmeldingen. I den samme seksjonen om sosial

status, knyttes nemlig lojalitet til Norges kulturliv opp mot nyervervet velstand og kjøpekraft:

Den sosiale og geografiske mobiliteten har auka i ei stadig meir globalisert verd, noko som ein kunne tru ville føre til at lojaliteten til tradisjonelle nasjonale kulturtilbod ville svekkast. Men vi har også vore gjennom ein lang periode med velstandsauke og auka kjøpekraft. Folk har fått betre råd til å nytte kulturtilbod enn før. (KUD 2012:25)

Med en forståelse av den økte middelklassens velstand og kjøpekraft som en vei til økte muligheter for Norges innbyggere, fremstår sitatet som noe kontraproduktivt til de gode intensjonene innledningsvis i stortingsmeldingen – en inkludering og mangfoldspolitikk hvor alle skal med. Det implisitte bildet bak ønsket og intensjonene om inkludering og mangfold, kan således tolkes til å ville styrke den norske selvfølelsen og «lojaliteten til tradisjonelle nasjonale kulturtilbod» ved å bygge opp et mer spennende og mangfoldig nasjonalt kulturliv slik at innbyggere med «velstandsauke og auka kjøpekraft» fortsetter bruke det norske kulturtilbudet, fremfor å reise og oppleve kultur andre steder. Et nytt og utradisjonelt kulturtilbud som igjen vil kunne opprettholdes av den «altetende» middel- og overklassen (KUD 2012:25). Det underliggende problemet som skal løses, kan dermed leses som å opprettholde og ivareta interessen for det norske kulturtilbudet, nå som folk har bedre råd til å bruke det.

Kulturbruk hos ‘innvandrerbefolkninga’

Når det gjelder stortingsmeldingens analyse av «kulturbruk hos innvandrerbefolkninga» (KUD 2012:22) fremheves hvordan ‘innvandrere’ fra vestlige land har mye det samme kulturbruksmønsteret som den norske befolkningen. Samtidig kommer det frem at ikke-vestlige ‘innvandrere’ har en annen kulturell forståelse for kulturtilbudet i Norge:

Termen «innvandrar» femner med andre ord menneske med svært ulik sosial status og kulturelle referanserammer. (...) Ellers ser vi at innvandrarar frå EU/EØS, USA, Canada og Australia, er like aktive eller meir aktive enn den norske befolkninga generelt på fleire kulturarenaer. Når denne delen av innvandrarbefolkninga deltek såpass breitt som dei gjer, kan det både skuldast relativt høg yrkes- og utdanningsmessig status blant mange av dei og liten kulturell avstand frå det kulturtilbudet som finst i Noreg. (KUD 2012:22-23)

Denne problemforståelsen indikerer altså et skille mellom ‘innvandrere’ fra vestlige land og østlige. I samme seksjon vises det også til at ikke-vestlige ‘innvandrere’ faktisk deltar mindre i tilbud som teater, konserter, idrett og kino

(ibid). Men i sitatet trekkes også kulturelle referanserammer og sosial status opp mot ‘innvandreres’ kulturbruksvaner i Norge. Det kan tolkes som en underliggende antagelse om at ‘innvandrere’ har en annen kulturell forståelse enn majoriteten. Samtidig kan det leses frem en underliggende mening om at annen *sosial kultur* eller bakgrunn, gjør at man har andre preferanser når det kommer til *kulturtilbudet* i Norge. En begrensning i denne antagelsen er således at det tas for gitt at alle ønsker ta del i alle ulike former for kulturtilbud, og at kulturtilbudene som tilbys er for norske eller for vestlige.

Det som følger videre av denne antagelsen er og en implisitt antagelse om at ‘innvandrere’ må integreres eller akseptere ‘norsk kultur’. I sitatet kan det videre leses frem en underliggende forforståelse av at ‘innvandrere’ fra vestlige land er mer lik ‘oss’ ved at de har «liten kulturell avstand fra kulturtilbudet som finnes i Norge». Mens ‘innvandrere/flyktninger’ fra Asia, Afrika og Latin-Amerika som det vises til i første setning er mer annerledes og skiller seg mer fra Norge, ettersom de har ulik status og referanserammer. I den siste setningen kan kulturell avstand og sosial status leses som underliggende forståelser som skiller «det kulturtilbudet som finst i Noreg» fra enkelte ‘innvandrere’, og som også skiller vestlige og ikke-vestlige ‘innvandrere’.

Eksemplet om at vestlige ‘innvandreres’ høye yrkes- og utdanningsnivå er sammenhengende med større kulturell tilgang i Norge, forteller samtidig at ikke-vestlige ‘innvandrere’ står utenfor på grunn av «svært ulik sosial status og kulturelle referanserammer», samt «kulturell avstand». Disse nærhet-avstand begrepene, etablerer en potensiell «oss og dem» effekt, ved at de reproducerer en idé om individers kulturelle tilhørighet som forskjellig (Gullestad 2002). Eksemplet illustrerer også at det tas for gitt at ‘ikke-vestlige innvandrere’ skal inkluderes i vestlige, populære kulturtilbud som kino, konserter og idrett. Med andre ord blandes ulike forståelser av kulturbegrepet sammen, og kulturell forståelse blir det egentlige problemet.

Forståelsen av ‘kultur’ som problemet

Problemforståelsen kulturbruk hos ‘innvandrerbefolkninga’ kan dermed sees i sammenheng med den underliggende forståelsen sosial status og kulturell smak, som jeg analyserte frem om problemforståelsen utdanningsnivå. Fokuset på «Kulturelle referanserammer og ulik sosial bakgrunn» samt «yrkes- og utdanningsmessig status», kan tolkes i dette eksemplet som en konstruert grensemarkør som opprettholder forskjeller, som en bi-effekt utover kartleggingen av årsaker til kulturbruksvaner. Også her er tas ‘ikke-vestlige innvandreres’ behov for å forstå og ta del i samme typer kultur og kulturarenaer for gitt. Det tas også for gitt hva som menes med kulturelle referanser, sosial status og avstanden fra «Norge». Skal alle ta del i vestlige, norske kulturtilbud, eller skal inkluderingen foregå ved en felles tilnærming til forskjellig type kulturbakgrunner, uttrykk og kulturarenaer? Altså er det en sammenheng hvor ‘kultur’ i vid, sosial forstand som usynlig grensemarkør binder sammen

utdanning/yrkesnivå og 'ikke-vestlige innvandrere', som problemforståelse (ref. Gullestad 2002).

Lav inntekt og manglende deltakelse

Følgende eksempel gir et innblikk i hvordan sosiale kategorier kobles med hverandre i stortingsmeldingen (KUD 2012). I et underkapittel av kapittel 3: «Hindringar for å delta meir i frivillige organisasjonar» (ibid:28), trekkes lavinntektsproblematikk sammen med etniske minoriteter:

Relativt få personar, uansett bakgrunn, oppgir at dei ikkje føler seg velkomne i frivillige organisasjonar. (...) For det andre svarar personar med låg inntekt langt oftare at manglende deltaking skuldast helseproblem. Personar med låg inntekt gir altså uttrykk for at dei ikkje er så organisasjonsaktive som dei kunne tenkje seg å vere, fordi dei opplever det som vanskeleg å navigere i organisasjonssamfunnet, og fordi helseproblem forhindrar dei frå det. (KUD 2012:28)

Undersøkelsen sitatet henviser til, dreier seg altså om etniske minoriteters deltakelse i frivillige organisasjoner (Eimhjellen & Sogme 2010). Den første setningen viser til at sosialt utenforskap kan være en grunn til manglende deltakelse, men ulike bakgrunner oppgir ikke at det er det. Snarere trekkes «helseproblemer» frem som årsak til manglende deltakelse, både i sitatets andre og tredje setning. Altså skrives det frem en antakelse om at helseproblemer er et kryssende problem hos folk med lav inntekt, og underforstått etniske minoriteter med lav inntekt, med tanke på undersøkelsen som argumentasjonen i eksemplet er hentet fra.

Ved å bruke ordet «organisasjonssamfunnet», forstås frivillige organisasjoner som en mer avansert sosial orden det kan være vanskelig å passe inn i for minoriteter med lav inntekt og helseproblemer. Slik skrives helseproblemer frem som det egentlige eller underforståtte 'problemet', ved lavinntekt som årsak til manglende deltakelse. Dette fører igjen med seg en individualiserende diskursiv effekt, ved at helsen til individet fremstilles som problemet, snarere enn at det må tilrettelegges for grupper med lavinntektsproblematikk. Sitat er også et eksempel på en implisitt forståelse av at det er mer sammenheng mellom enkelte sosiale kategorier/dimensjoner fremfor andre, når lavinntektsproblematikk først og fremst forklares ut fra dokumentasjon og undersøkelser på etniske minoriteter (Eimhjellen & Sogme 2010).

Det kan også leses frem en begrensende tilnærming til diskriminering, forstått som utenforskap eller sosial utfrysning, i starten av eksemplet: «Relativt få personar, uansett bakgrunn, oppgir at dei ikkje føler seg velkomne i frivillige organisasjonar». Tenkt annerledes kunne stortingsmeldingen (KUD 2012) åpnet for at det kan være utfordrende for marginaliserte grupper å vedkjenne og sette

ord på slike kompliserte situasjoner, men samtidig trukket inn andre dokumenter og forskning som tar opp flere former for diskriminering og sosial utfrysing. Det kunne til og med vært interessant med en dypere analyse av hvordan lavinntekt og andre minoritetsgrupper sammen kan påvirke grunnlag for sosial tilhørighet i kulturlivet og organisasjoner.

Kobling av lavinntekt og etnisitet med helseproblematikk

Problemforståelsen lav inntekt og manglende deltakelse viser et fokus på helse som vesentlig årsak til manglende deltakelse, basert på en undersøkelse blant etniske minoriteter: «For det andre svarar personar med låg inntekt langt oftare at manglande deltaking skuldast helseproblem». Det er to sentrale aspekter å belyse i kryssingen av helseproblematikk med etnisitet og inntektsnivå. Helseproblemer framstår som en underliggende faktor knyttet til utfordringene med lavt inntektsnivå. Samtidig bruker stortingsmeldingen etniske minoriteter som grunnlag for å forstå problemet knyttet til inntektsnivå. På denne måten blir helseproblemer en subjektposisjonering av den kryssede problemforståelsen lavinntekt/etniske minoriteter. Effekten av denne subjektivering er dermed både at etniske minoriteter fremstilles mer eksplisitt som et lavinntektsproblem, når andre kategorier som mennesker med funksjonsnedsettelse ikke krysses med lavinntektsproblematikk i stortingsmeldingen. Med andre ord blir etniske grupper tilskrevet en potensiell stigmatiserende subjektposisjon som mer fattige og utsatt for dårlig helse, mens lavinntektsutfordringer knyttet til mennesker med funksjonsnedsettelse blir usynliggjort i inkluderingspolitikken.

En slik sammensetning av problemforståelser, som nevnt ovenfor, bidrar også til en begrenset forståelse av lavinntektsproblematikk, med tanke på at også andre sosiale grupper kan ha økonomiske utfordringer som hindrer dem fra å delta. Gjennom at grunnlaget for deltakelse blant etniske minoriteter fremstilles i sammenheng med inntektsnivå, skrives det en implisitt forståelse av at denne sosiale kategorien har større økonomiske utfordringer enn andre. For eksempel kobles ikke funksjonsnedsettelse med problematikk knyttet til inntektsnivå på samme eller liknende vis. Dette kunne blitt gjort ved å trekke inn studier på funksjonsnedsettelse og lavinntekt, eller gjennom en analyse av mulige sammenhenger fra levekårsundersøkelsen om 'nedsatt funksjonsevne' (Molden, Wendelborg & Tøssebro 2009).

Sammenkoblingen av lavinntekt og etnisitet/'innvandrerbakgrunn' er dessuten en tendens som dukker opp flere ganger i stortingsmeldingen (KUD 2012). Slik er eksemplet illustrerende for en underliggende virkelighetsoppfatning i dokumentet om at særlig etniske minoriteter eller 'innvandrere' er en fattig klasse i befolkningen, ved at lavinntekt ikke trekkes sammen med andre sosiale dimensjoner. Effekten av dette blir dermed at etniske minoriteter blir sett på som en svakere gruppe eller 'de andre' som skal hjelpes inn eller integreres i kulturlivet, snarere enn at det tenkes om etniske minoriteter som en styrking og tilføring til det mangfoldige kulturlivet stortingsmeldingen

ønsker å skape. Etniske minoriteter som gruppe står altså i fare for å bli sett på noe som må gis en plass i kulturtilbudet, heller enn en ressurs som kan bidra positivt i kultursammenheng. Så her er det også en sammenheng mellom de underliggende problemforståelsene «ikke-vestlige innvandrere» og «sosial status/kulturell smak», hvor ‘problemet’ blir fremstilt noe normativt ut fra vestlig og norsk kulturdeltakelse, interesse for og ‘ikke-vestliges’ avstand til mer vestlige kulturtilbud.

‘Nedsatt funksjonsevne’ som hinder for kulturbruk

Allerede i underoverskriften «Nedsatt funksjonsevne kan vere eit hinder for kulturbruk» (KUD 2012:24) kan det leses en individualiserende fremstilling av funksjonsnedsettelse som ‘problemet’; det er noens ‘funksjonsevne’ som kan hindre deltakelse, snarere enn funksjonshemmende barrierer i relasjon til individet. Her blir altså problemet framstilt på individnivå, altså som et problem knyttet til individet og funksjonsnedsettelsen, framfor en hindring utenfra som individet møter i ulike situasjoner. I neste kapittel skal jeg ta for meg forståelsen av funksjonsnedsettelse mer relasjonelt, men vil her analysere fremstillingen av funksjonsnedsettelse som en kategori. Der stortingsmeldingen viser til funksjonsnedsettelse som kategori og hvor stor andel av befolkningen dette gjelder, henviser den til en kvantitativ levekårsundersøkelse om ‘nedsatt funksjonsevne’ mennesker med funksjonsnedsettelse i Norge:

Det er vanskeleg å talfeste kor stor del av befolkninga som har nedsatt funksjonsevne. SSBs levekårsundersøking blant personar med nedsatt funksjonsevne frå 2007 viste at så mykje som 25,5 pst. av befolkninga i alderen 20 – 67 år har ei funksjonsnedsetting. (KUD 2012:24)

Sitatets første setning hviler på en forståelse av at det er vanskelig å si nøyaktig hvor mange i befolkningen som har en funksjonsnedsettelse. Som det står avslutningsvis i sitatet er 25,5 prosent en nokså vid definisjon, der f.eks. BufDir anslår at 16-18% av befolkningen har en funksjonsnedsettelse (bufdir.no). Videre er det etter levekårsundersøkelsen presentert en avgrensning på alder i dette eksemplet: det vises til en andel av befolkningen mellom 20-67 år. Altså begrenses forståelsen til funksjonshemmede i voksen, arbeidsfør alder.

På overflaten fremstår det som plausibelt å føre statistikk over landets innbyggere og grupper, og levekårsundersøkelsen for mennesker med funksjonsnedsettelse blir derav relevant bakgrunnsinformasjon. Grue (2014) argumenterer samtidig for at det er en dobbelthet ved velferdsstatens blikk på mennesker med funksjonsnedsettelse. Behovet for tallfesting av mennesker med funksjonsnedsettelse som sosial kategori kan hvile på en underliggende styringsmentalitet eller «omsorgsfull disiplinering» ifølge Grue, ettersom staten yter dem goder og det dermed er nødvendig å ha kontroll på omfanget. Noe som

gjør at det er nødvendig å tallfeste og kategorisere den (Grue 2014:100). I det samme underkapitlet i stortingsmeldingen vises det til mer konkrete tall når det gjelder underkategorier funksjonsnedsettelse: 130 000 mennesker har svekket syn, mer enn 1000 personer er helt blinde og det finnes omtrent 700 000 hørselshemmede i Norge (KUD 2012:24). Så her er enkelte undergrupper mer presist estimert, ettersom det da er mulig å tallfeste mer spesifikke funksjonsnedsettelse eller tilogmed diagnoser. Men når det kommer til forståelsen av funksjonsnedsettelse som større samfunnsgruppe, er det ifølge stortingsmeldingen utfordrende å si noe konkret: «Det er vanskeleg å tallfeste kor stor del av befolkninga som har nedsett funksjonsevne».

Effekten av tallfestingsønsket av en sosial kategori eller samfunnsgruppe kan bli at den må telles, og da blir den det ut fra nettopp dokumenterte diagnoser eller spesifikke funksjonsnedsettelse som svekket syn eller hørsel. Fremfor at funksjonsnedsettelse forstås som en mer bred eller åpen dimensjon, som det faktisk gjøres et forsøk på i levekårsundersøkelsen (2009). Hvordan politikere og samfunnet kan tenke om funksjonsnedsettelse som en åpen fremfor begrenset kategori, skriver jeg mer om videre.

Styringsønsket om å telle sine medborgere

Diskusjonen i det interseksjonelle fagperspektivet på bruken av sosiale dimensjoner og kategorier kan tilføye et grunnleggende spørsmål om det å opprettholde slike kategorier er fruktbart for en mer dyptgående forståelse av sosiale perspektiver i samfunnet, eller om det snarere er med på å reprodusere konstruerte kategorier og dermed også forskjellighet (f.eks. Orupabo 2014; Yuval-Davis 2006). Spørsmålet interseksjonelle forskere har stilt om hva kategorier kan tilføre oppfatningen av disse sosiale begrepene, og av menneskene innenfor konstruerte kategorier, sammenfaller slik med funksjonshemmingsforskningens kritiske syn på tallfesting og kategorier (Grue 2014; Lid 2017). Når det gjelder mer spesifikke funksjonsnedsettelse eller diagnoser kan det gi mening at politisk ledelse og myndigheter vil systematisere og presentere de grupper og tilbud man jobber for, slik at disse kan tildeles de goder og tiltak de således har rett på. Men det å ville «telle opp» og dermed ha kontroll over en så stor, åpen kategori som levekårsundersøkelsen fremstiller funksjonsnedsettelse som, kan ses i sammenheng med Foucaults teori om disiplinsamfunnet. Tallfestingsønsket; «det er vanskelig å tallfeste», reflekterer altså et underliggende bilde av mennesker med funksjonsnedsettelse i en subjektposisjon som statens og velferdssamfunnets disiplinerte subjekter (Grue 2014:100). Altså kan ønsket om å fremstille konkrete tall implisitt tolkes som en oppfatning av mennesker med funksjonsnedsettelse som subjekter i staten som skal kunne innrammes i en kontrollerbar kategori, fremfor som en åpen, universell forståelse - som både levekårsundersøkelsen (2009) og forskere som Garland-Thompson (2005) og Lid (2017) åpner for.

Styringsmentalitet og den arbeidende kroppen

I problemforståelsen «Nedsatt funksjonsevne som hinder for kulturbruk» er det videre en begrenset forståelse av at alder og funksjonsnedsettelse ikke nødvendigvis er motsetninger, men kan sees i sammenheng med hverandre (jf. Sandvin 2008), med tanke på fremstillingen som begrenser til 20-67 år. Noen vil også argumentere for at alle blir funksjonshemmet som gammel (Skarstad 2018). Samtidig som definisjonen kan anses som vid, inkluderes altså ikke mennesker over 67 eller under 20 i meldingens forståelse av funksjonsnedsettelse; med andre ord blir barndom, ungdom og alderdom/pensjonsalder ikke medregnet i anslaget på 25,5 prosent. Dette er altså en avgrensning som er videreført fra en kvantitativ undersøkelse om mennesker med funksjonsnedsettelse sine levevilkår (Molden m.fl. 2009).

Avgrensningen kan også leses som voksne individer i arbeidsfør alder. En slik form for avgrensning til arbeidsfør alder kan hvile på en dyptliggende materiell forståelse og verdisett hvor det å kunne bidra i arbeidslivet eller ikke, er en relevant beskrivelse av et individ eller samfunnsgruppe. Dette verdisettet bunner i en neoliberalistisk diskurs hvor individets arbeidsstatus definerer sosialt medborgerskap (Abberley 2002). Altså måles menneskets eller gruppens status etter hvorvidt de kan bidra som arbeidskraft eller ikke. I en slik diskurs skapes bildet av den «uføre funksjonshemmede», og gruppen blir regnet som velferdsklienter uavhengig av om de er i jobb eller ikke (Grue 2014:34). Grue forklarer at denne dyptliggende kulturelle oppfatningen beror seg på synet på den funksjonshemmede kroppen som annerledes, og i mange tilfeller en ikke-arbeidende kropp. Og i et slikt diskursivt system har myndighetene en styringstenking om 'uføre funksjonshemmede' ved at de skal sikres et verdig liv gjennom velferdstiltak (ibid).

Statisk kategorisering og velferdstenking om funksjonsnedsettelse

Dermed er det to forståelser som ligger bak tilnærmingen til funksjonsnedsettelse som en sosial kategori i inkluderingspolitikken. Sitatet om funksjonsnedsettelse på samfunnsnivå kan tolkes som at det ønskes å innrammes i en mer satt kategori: «det er vanskeleg å talfeste kor stor del av befolkninga som har nedsett funksjonsevne». Og selv om levekårsundersøkelsen (2009) i det samme eksemplet åpner for en videre forståelse, videreføres samtidig en avgrensning fra alderdom/barndom. Dette forsterker også tolkningen av styringsønsket om å ramme inn eller begrense funksjonsnedsettelse som en statisk kategori.

Levekårsundersøkelsen har bevisst utelukket funksjonsnedsettelser som har oppstått grunnet alderdom (Molden m.fl. 2009); men dette behøver ikke være en standard avgrensning i andre dokumenter. Når avgrensningen fremstilles i politiske dokumenter, kan det føre til en effekt hvor mennesker med funksjonsnedsettelse tilskrives en diskursiv oppfatning som 'uføre funksjonshemmede' i samfunnet, uansett om individet jobber eller ikke (Grue 2014). Dessuten kan effekten av en slik aldersavgrensning også påvirke kryssende forståelser av barn og eldre med

funksjonsnedsettelse. Gjennom forskning på funksjonsnedsettelse og kjønn, har man blant annet kommet fram til at barn «avkjønnes» gjennom å subjektiveres først og fremst som funksjonshemmet (Kittelsaa m.fl. 2016), altså er dette en problematisk virkelighetsforståelse som forsterkes gjennom at politisk ledelse ikke tydeliggjør kompleksiteten i kryssende kategorier. Alderdom og funksjonsnedsettelse er dessuten to kryssende kategorier landets ledere kan bli nødt til å ta høyde for, i et samfunn med en stadig større og aldrende befolkning. Stortingsmeldingen viser samtidig til egne tiltak for eldre med f.eks. demens, så alderdom ser ut til å behandles som en separat kategori også ellers i meldingen (f.eks. KUD 2012:47). Tenkt annerledes kunne funksjonsnedsettelse blitt forstått som en åpnere, universell kategori fremfor statisk og kvantifiserbar hvis stortingsmeldingen hadde åpnet for å se sammenhengen mellom alderdom og funksjonsnedsettelse.

Innenfor stortingsmeldingens politiske intensjon om inkludering i kulturfeltet kan en også tolke avgrensingen av kategorien til alder, som en styringsmentalitet hvor politikktutforming skal sikre arbeidsuføre mennesker med funksjonsnedsettelse en meningsfylt tilværelse ved å gi tilgang til kulturlivet og tilsvarende aktiviteter. Styringsmentaliteten om mennesker med funksjonsnedsettelse i arbeidsfør/ufør alder, skaper en forståelse om at gruppen er velferdssubjekter som skal integreres i kulturlivet. Dette henger videre sammen med styringstankegangen om at inkludering handler om å invitere inn marginaliserte grupper, som jeg vil diskutere i neste seksjon om kjønnsulikhet. Inkluderingspolitikken blir diskursivt omgjort til velgjørende almisser for utenforstående marginaliserte grupper, fremfor at «alle» som faktisk står utenfor skal få delta.

Når kjønnsforskjeller i kultur deltakelse ikke problematiseres

Et grunnpremiss ved analyse av politiske dokumenter er å løfte frem og stille spørsmål ved det tatt-for-gitte i hva som problematiseres. I det følgende vil jeg derfor diskutere den manglende problematiseringen av deltakelse og kjønn i stortingsmeldingen. Samtidig som kjønn nevnes i definisjonen av inkludering på side 12, påpekes ikke at kvinner står utenfor deler av kulturlivet i kapittel 3 «Mønstre i kulturbruk og deltaking» (KUD 2012), og nevnes heller ikke som en utfordring generelt når det gjelder deltakelse i kulturlivet. Gjennom fokuset på å inkludere marginaliserte grupper og på bakgrunn av sosioøkonomiske problemer i *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012), tegner det seg med andre ord et gap i ønsket om like muligheter for deltakelse. Det kritiske spørsmålet som kan stilles er således; hvem skal disse gruppene inkluderes sammen med i kulturlivet? Mens mangfoldsidealet blomstret under den rødgrønne regjeringen (2005-2013), har kulturfeltet samtidig ytret og dokumentert flere utfordringer for kvinner i den skapende og utøvende delen av feltet (eks. Kvalbein & Lorentzen 2008). Dette kan peke mot at det er et gap mellom representasjoner av problemet i meldingen

versus reelle problemstillinger og ønsket fokus i kulturlivet. Et poeng her er at de sosiale skillene i deltaking og kulturbruk i stortingsmeldingens kapittel 3, fremstilles på bakgrunn av publikumsdeltakelse i kulturlivet. Dette står da i motsetning til det stortingsmeldingen legger opp til som mål innledningsvis, altså at inkludering skal gjelde både publikum og «å vere skapande og å prege større delar av kunst- og kulturlivet» (KUD 2012:8). Denne begrensningen som ekskluderer både kjønn og skapende/utøvende deltagelse som problemforståelse, hviler muligens på det politiske premisset om «armlengdes avstand», som vil si at regjeringen og myndighetene ikke skal kontrollere eller gripe inn i kunstens autonomi. Dette ble nemlig debattert og fremstod som en uenighet mellom regjeringspartiene og opposisjonen i stortingsmøtet om stortingsmeldingen (stortinget.no 2012). Og i stortingsmeldingens innledning poengteres nettopp at politikken ikke skal gripe inn i kunsten (KUD 2012:9).

Kjønnsforskjeller i kulturlivet har både en begrenset forståelse i stortingsmeldingen (KUD 2012), men også ellers i det rødgrønne kulturløftets mangfoldssatsning. Selv om ulike forutsetninger mellom kjønn til en viss grad ble problematisert, er ikke det at kvinner står utenfor et større tema i denne eller andre kulturpolitiske dokumenter under de rødgrønne ⁴. Mangfold som mål eller satsingsområde er i det store og hele blitt det gjennomsyrende idealet i kulturpolitikken fra regjeringsnivå til fylkes- og kommunalt nivå frem til i dag (eks. Trøndelag Fylkeskommune 2019), mens kjønnsforskjeller er et lite eller ikke omtalt tema i slike plandokumenter.

Det at kjønnsforskjell ikke problematiseres i et politisk dokument på regjeringsnivå har reelle konsekvenser. En reell effekt av mangelfull tilnærming til at kvinner står utenfor, er først og fremst at problematikken ikke blir satt skikkelig på dagsorden. Det at kjønn ikke involveres i problematiseringen av grupper og sosiale kategorier som ikke deltar i kulturlivet, har også noe å si for fremstillingen av disse gruppene som 'problemet'. Effekten av at kun 'innvandrerbefolkningen', 'nedsatt funksjonsevne' og sosioøkonomiske kategorier fremstilles som problemrepresentasjoner og ikke kjønn, en forsterket tilskrivelse av at det er marginaliserte grupper som står utenfor og må hjelpes inn, og at disse gruppene har lav inntekt og utdanning. Denne tolkningen forsterkes ytterligere av den manglende problematiseringen av skapende deltagelse. Kulturfeltet blir en slags integreringsarena først og fremst på publikumssiden. Dette kan i sin tur skape et bilde av individer i disse gruppene som velferdssubjekter, hvorpå den politiske intensjonen med inkludering fremstår først og fremst fremstår som velgjørende/paternalistisk; fremfor å faktisk legge frem en helhetlig inkluderingspolitikk for både kjønn og andre sosiale grupper, i alle deler av kulturlivet.

⁴ Rapporten *Kulturløftet, Politisk regnskap 2005-2009* omtaler kjønnslikestilling gjennom kvoteringstiltak i styrever og lederstillinger i kultursektoren.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg drøftet forståelser av deltakelse, utenforskap og hvilke kategorier/grupper dette omfatter i *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012). Jeg drøftet først tilnærmingen til begrepene inkludering og mangfold i stortingsmeldingen, og kom frem til at inkludering forstås som en løsning og middel for deltakelse og likestilling, et redskap for å fjerne «barrierer». Mangfold fremstilles med en bred, sammenblandet forståelse i meldingen. Fire sosiale grupper/kategorier fremstilles som problemforståelser i stortingsmeldingens overflate. Ved de åpenbare problemforståelsene: utdanningsnivå, inntektsnivå, 'innvandrerbakgrunn' og 'nedsatt funksjonsnevne' ble fire underliggende forståelser analysert frem som mer implisitte 'problemer'. Sett gjennom de interseksjonelle brillene fremstilles kategoriene som nokså separat. Kombinasjoner av de sosiale dimensjonene/kategoriene fremstilles i så fall mer implisitt, slik som med etnisitet, inntektsnivå og helseproblemer. Til slutt diskuterte jeg kjønn og skapende/utøvende deltakelse som tause felt i ønsket om en inkluderingspolitikk som skal gjelde hele kulturlivet og «alle». Etersom denne begrensingen gir en diskursiv effekt og forståelse av at det er kun marginaliserte grupper som står utenfor og må hjelpes inn.

- Analysen kom frem til en vektlegging av sosial status og kulturell smak som en underliggende, men likefullt sentral problemforståelse. Ved å trekke inn sosiale teorier om sosial status og kulturell smak, produserer stortingsmeldingen en politisk mening om en annen klasse innenfor kulturbruken, og manglende interesse for kulturtilbudet i Norge blant middelklassen som et underforstått problem.
- 'Ikke-vestlige innvandrere' tilskrives også en avstand til 'norsk kultur'. Kulturbegrepet forstås i vid, men og variert forstand i stortingsmeldingen, og skaper en effekt i form av en konstruert grensemarkør mellom 'innvandrere' forstått som 'dem', og 'oss i Norge'.
- Problemforståelsen inntektsnivå kobles med etniske minoriteter og tilskrives helseproblemer. Dette forsterker samtidig tolkingen av funksjonsnedsettelse som en mer enkeltstående, statisk kategori i stortingsmeldingen.
- Funksjonsnedsettelse fremstilles individualisert og som en statisk kategori, og posisjoneres gjennom tellingsønske og aldersavgrensning som arbeidsuføre velferdssubjekter, hvor politiske inkluderings tiltak kan leses som velferdstenkende styringsmentalitet.

5. Forståelser av funksjonsnedsettelse i kultur- og inkluderingspolitikken

Følgende kapittel kan leses som en videreføring av forrige analysekapittel, ved at det dykker dypere ned i forståelser av funksjonsnedsettelse i *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012). Første del av analysen benytter kapittel 3 i stortingsmeldingen (ibid), hvor 'nedsatt funksjonsevne' er et hyppig brukt begrep, og fremstilles som 'problem' gjennom å være en målgruppe for inkluderingspolitikken (Bacchi 2009). Den første delen kan leses som en fortsettelse av forrige analysekapittel, ettersom den sentrerer om det samme området i stortingsmeldingen; forståelsen av 'nedsatt funksjonsevne' som årsak til manglende deltakelse.

Neste del av analysekapitlet ser på forståelsen av utenforliggende strukturer, barrierene som hindrer deltakelse i kulturfeltet. Her ligger særlig kapittel 6 i stortingsmeldingen til grunn, som dreier seg om slike barrierer. Barrierer for deltakelse forstått som *funksjonshemmende* barrierer eller samfunnsskapte barrierer, er det sentrale budskapet i *Fra bruker til borger: En strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer* (NOU 2001: 22). NOU'en vil derfor bidra som teoretisk støtte til analysedelen om barrierer. Perspektiver på medborgerskap og retten til deltakelse gjennom universell utforming har videre blitt utforsket av Inger Marie Lid (2009; 2017), og er en annen understøttende kilde i underkapitlet om barrierer. Spørsmålene som stilles til dokumentet i følgende kapittel er: *Hvilke forestillinger om begrepet funksjonsnedsettelse foreligger i stortingsmeldingen, og hvilke forståelser finnes om funksjonshemmende barrierer for deltakelse? Hva betyr de underliggende forståelsene, og hvilke effekter gir de for samfunnsgruppen funksjonsnedsettelse?*

Plager, lidelser og 'funksjonsfriske'

I forrige kapittel viste sitatet «Nedsett funksjonsevne kan vere eit hinder for kulturbruk» (KUD 2012:24) til at 25,5 prosent av mennesker i landet mellom 20-67 har en form for funksjonsnedsettelse, basert på en landsomfattende levekårsundersøkelse (Molden m.fl. 2009). Videre i samme del av stortingsmeldingen står følgende:

Personar som var med i undersøkinga vart vald ut på bakgrunn av eigne vurderingar av om ein hadde plager og lidningar som i nokon eller stor grad gjekk ut over aktivitetar i kvardagslivet. Det er såleis ein vid definisjon som femner mange. (KUD 2012:24)

Forståelsen av funksjonsnedsettelse er altså basert på en definisjon av individers egne, subjektive oppfatning av helserelaterte kroppslige symptomer som kan hindre dem fra å delta i aktiviteter på fritiden. På overflaten gir dette en forståelse

av funksjonsnedsettelse som en vid definisjon, ved at personer i kategorien selv kan bestemme hva som hindrer dem fra å delta – noe som uttrykkes eksplisitt i siste setning at er en «vid forståelse som femner mange». På en side er forståelsen og definisjonen av funksjonsnedsettelse fra levekårsundersøkelsen kanskje mer radikal i samfunnsrelasjonell forstand, med tanke på at den baseres på personers egne vurderinger og erfaringer, fremfor gitte diagnoser gjennom medisinske instanser eller annen medisinsk terminologi. Det at individer selv gis muligheten og ansvaret for å vurdere sine forutsetninger for å delta i aktiviteter, derav definert som funksjonsnedsettelse, er en ny, og mer åpen måte å tilnærme seg funksjonsnedsettelse på. Samtidig er bruken av begreper som «plager og lidinger» en begrensende beskrivelse av kategorien funksjonsnedsettelse, ettersom det samtidig reflekterer den mer underbevisste forståelsen av funksjonsnedsettelse som et kroppslig og individuelt helseproblem.

Det ligger på mange måter en dobbelthet i denne tilnærmingen til funksjonsnedsettelse; både som en «vid definisjon» og som en ny måte å beskrive en samfunnsgruppe. Med en begrepsbruk som «plager og lidinger» trekker eksemplet også på en gammel helse-medisinsk forståelse: funksjonsnedsettelse forstås som noe en plages med og lider av. Eksemplet viser derfor til to forståelsesrammer: den ene er at funksjonsnedsettelse tolkes i en biologisk-medisinsk forståelse av 'nedsatt funksjonsevne' som problemrepresentasjon (Garland-Thomson 2005; Grue 2014; NOU 2001: 22). Dette viser en noe gammeldags måte å se på mennesker med funksjonsnedsettelse på, som syke og velferdstrengende. Den andre er en individualiserende subjektposisjonering, ved at den tillegger forståelsen av utfordringen med deltakelse til personene selv. Å la individer bestemme selv hva som er deres forutsetninger for deltakelse er på en måte interessant og nytenkende, med tanke på hvordan den biologisk-medisinske diskursen også kan begrense mennesker med funksjonsnedsettelse sitt handlingsrom og agens som medborgere. I forrige kapittel diskuterte jeg forståelsen av funksjonsnedsettelse som kategori, og problemene knyttet til dette. På samme måte kan det være problematisk at et politisk dokument legger opp til at individet selv skal definere hva den overordnede problematikken innebærer, som politikken skal løse. En av hovedutfordringene med dette er at dersom kategorien funksjonsnedsettelse og 'problemet' skal defineres gjennom enkeltpersoners egne karakteristikk, vil også ansvaret for inkludering og deltakelse flyttes over på enkeltpersonene i denne samfunnsgruppen.

'Funksjonsfriske' og personer med 'varig nedsatt funksjonsevne'

Altså er individets egen oppfatning av plager og lidelser en tilnærming til problemforståelsen «Nedsatt funksjonsevne som hinder for kulturbruk» i stortingsmeldingen (KUD 2012:24). En annen form for helse-medisinsk forståelse dukker opp i stortingsmeldingens redegjørelse for mennesker med funksjonsnedsettelsers deltakelse i frivillige organisasjoner:

Tal frå levekårundersøkinga til SSB i 2004 synte at forskjellane mellom funksjonsfriske og personar med varig nedsett funksjonsevne var relativt små når det gjaldt medlemskap i ulike organisasjonar. Eit av unntaka var foreiningar innanfor kulturområdet, der det viste seg at personar med varig nedsett funksjonsevne var sjeldnare med. (...) er prosentdelen medlemmer blant personar med varig nedsett funksjonsevne like stor som blant funksjonsfriske. (KUD 2012:27)

I sitatet gjøres det en vurdering av forskjeller i organisasjonsmedlemskap mellom ‘funksjonsfriske’ og mennesker med funksjonsnedsettelse: personer med ‘varig nedsett funksjonsevne’. I avsnittet før dette sitatet, brukes ‘varig nedsatt funksjonsevne’ tre ganger (KUD 2012:27), og fremstår slik som en sentral forståelse i tilnærmingen til funksjonsnedsettelse i meldingen.⁵ Koblingen av ‘varig’ og funksjonsnedsettelse kan tolkes som en implisitt binær forestilling om mennesker med funksjonsnedsettelse versus andre mennesker; hvor mennesker uten funksjonsnedsettelse er ‘friske’, og de med funksjonsnedsettelse i motsetning da er syke, og også at sykdommen er noe ‘varig’. Bruken av ordet varig forsterker betydningen av ‘nedsatt funksjonsevne’ som en lidelse; en konstant egenskap som alltid vil være der og begrense og svekke individer med funksjonsnedsettelse. Denne setningen hviler altså på en dikotomisk helsemedisinsk forståelse, hvor mennesker som *ikke* har en funksjonsnedsettelse eksplisitt fremstilles som friske, hvorav de med funksjonsnedsettelse, og spesielt en varig funksjonsnedsettelse dermed implisitt posisjoneres som syke, og gjentar seg flere ganger i denne delen av stortingsmeldingen: «er prosentdelen medlemmer blant personar med varig nedsett funksjonsevne like stor som blant funksjonsfriske».

Bruken av det binære begrepet ‘varig’ i *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012) kan sies å være en begrenset dikotomisk forforståelse idet funksjonsnedsettelse ikke automatisk er en varig tilstand, men en tilstand som varierer i stor grad mellom individer og grupper (NOU 2001: 22). Et annet poeng som må problematiseres ved denne forståelsen er også at begrepet viser til en tilstand og egenskap ved individet, og dermed reproducerer en diskurs om funksjonsnedsettelse som et helseproblem og medisinsk ansvarsområde, fremfor den mer moderne relasjonelle forståelsen av individet og samfunnet i samspill, hvor samfunnet i større grad skal tilpasses individet – for eksempel gjennom universell utforming. Dermed blir forståelsen av ‘problemet’ med deltakelse også her implisitt flyttet fra samfunnet over til individet, og kan slik tolkes som en problematisk underliggende forståelse i stortingsmeldingen (KUD 2012). Fordi stortingsmeldingen overordnet handler om inkludering av mennesker med funksjonsnedsettelse (og andre grupper) i kulturlivet, blir den biologisk-

⁵ Sitatet viser til tall fra en annen levekårsundersøkelse fra SSB (2004), men det er uklart om stortingsmeldingen viderefører begrepet ‘varig’ fra SSB, eller om dette er et egenvalgt begrep

medisinske forståelsen potensielt kontraproduktiv for denne inkluderingshensikten. Jeg diskuterer om dette i neste del.

Betydning av den biologisk-medisinske diskursen

Hovedfunnet i denne delen av analysekapitlet er altså at *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012) reproducerer et underliggende og gammeldags verdisett i tilnærming til funksjonsnedsettelse med vekt på den biologisk-medisinske diskursen, fremfor en samfunnsforståelse. Dette er særlig framtrædende der stortingsmeldingen bruker begreper som «plager og lidingar», samt dikotomien ‘funksjonsfrisk’ vs. ‘varig nedsatt funksjonsevne’. Den helse-medisinske forståelsen viser seg altså å ligge under i stortingsmeldingen Forståelsen det å sette opp syk-frisk som en motsetning baseres på, begrenser inkluderingspolitikken til å se mennesker med funksjonsnedsettelse som syke individer, og skaper usynlige grenser gjennom å implisitt beskrive gruppen som annerledes enn ‘oss friske’. Den ontologiske forståelsen av individets plager og lidelser som årsak til manglende deltakelse, kan samtidig sees i et annet lys.

En slik tenkemåte som setter funksjonshemming og ikke-funksjonshemming opp som motpoler tilsvarende det å være syk eller frisk, kunne vært uttrykt på et mer oppdatert vis. Stortingsmeldingen (KUD 2012) referer faktisk til *Fra bruker til borger* (NOU 2001: 22) i kildelisten. NOU'en redegjør tydelig for den problematiske medisinske diskursen rundt funksjonsnedsettelse, utviklingen av begrepet og den ønskede relasjonelle forståelsen helt innledningsvis. Derav kan bruken av helse og sykdomsbegreper i *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012) tolkes både som en diskursiv begrensning og en underliggende representasjon i stortingsmeldingen (ibid) som faktisk kunne vært unngått; til og med en begrensende diskurs meldingen kunne bidratt til å løfte frem og problematisere.

Et kjernepremiss ved å inkludere mennesker med funksjonsnedsettelse, er å gjøre det ut fra forståelsen om at samfunnet skal tilpasse seg individet og ikke omvendt. I forskningslitteraturen om funksjonsnedsettelse åpnes for en bredere forståelse av funksjonsnedsettelse som en sosial dimensjon i samfunnet på samme måte som kjønn; en form for «gender mainstreaming», som kan kalles universalisering eller allmenngjøring (Garland-Thomson 2005; Lid 2017; Skarstad 2018). En kan altså tenke seg at alle blir funksjonshemmet på et punkt i livet, og det er heller ikke en konstant «varig» størrelse, eller synonymt med å ha dårlig helse. En slik åpnere forståelse eliminerer samtidig den grensedannende «oss og dem» effekten, hvor mennesker med funksjonsnedsettelse tenkes om som syke og ‘vi’ som friske.

Når ansvaret for problemet implisitt flyttes til andre politikkområder

Gjennom at individets egne forståelser av sine forutsetninger for deltakelse vektlegges: «Personar som var med i undersøkinga vart vald ut på bakgrunn av egne vurderingar av om ein hadde plager og lidingar» (KUD 2012:24), er altså

en potensiell effekt at ansvaret for å løse problemet tillegges individene selv. Men det er også andre mulige effekter. Samtidig som stortingsmeldingen (ibid) reproducerer et underliggende verdsettelse om funksjonsnedsettelse som sykdoms- og helserelatert, flyttes på denne måten ansvaret for ‘problemet’ implisitt over til helserelaterte politikkområder. Ved å videreføre en subjektiv forståelse av kroppslige/helsemessige utfordringer – ‘egne plager og lidelser’, blir altså en diskursiv og kontraproduktiv effekt i verste fall at ansvarsforståelsen for ‘problemet’ implisitt flyttes fra kulturpolitikken over til en helse og velferdsforståelse, snarere enn at problematiseringen vektlegger hva inkludering i kulturfeltet som særskilt politikkområde kan bidra med for å inkludere mennesker som har disse forutsetningene (Bacchi 2009:16). Dette skapes altså en potensiell forståelse av at inkludering av mennesker med funksjonsnedsettelse i kulturlivet er helse og velferdspolitisk ansvar, fremfor inkluderings- og likestillingsansvar innenfor kulturpolitikken.

En annen og bedre måte å betrakte og tenke om funksjonsnedsettelse på, er rett og slett å unngå beskrivelser av gruppen eller individer som syk og lidende. Begrepet er stadig i utvikling, men det lenge siden man gikk vekk fra tenkingen om funksjonsnedsettelse som medisinsk. Ord som frisk, lidelser og plager er mulig å unngå. Begreper som «funksjonsevne, funksjonsnedsettelse og funksjonshemming» er mindre sykdomspregede, selv om de også bør benyttes med omhu. Konsekvensene av at mennesker med funksjonsnedsettelse oppfattes i en deterministisk diskurs som helse- og omsorgssubjekter, handler også i stor grad om likestilling. Så lenge denne diskursen «får leve» oppfattes mennesker med funksjonsnedsettelse primært som et ansvar for helse og omsorgsmyndighetene. Derfor er det viktig å løfte frem at selv i politiske dokumenter fra det siste tiår, ligger en slik sykdomsforståelse under.

Fysiske barrierer som ‘problemet’

I forrige kapittel analyserte og diskuterte jeg oppfattelsen «nedsatt funksjonsevne som hinder for kulturbruk» som en problemforståelse i *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012), altså hvordan funksjonsnedsettelse i seg selv implisitt konstrueres som et ‘problem’ ved deltagelse i kulturlivet. I det følgende skal stortingsmeldingens forståelser av *funksjonshemmende* barrierer undersøkes. Altså samfunnsskapt barrierer i relasjon til individet, som kan hindre mennesker med funksjonsnedsettelse fra å delta i kulturlivet.

Fysiske barrierer og funksjonsnedsettelse er et sentralt tema i «Sikre tilgang ved å bygge ned fysiske og økonomiske barrierer», et eget kapittel i *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012:66). Ved lesing i overflaten så jeg at fysiske barrierer i størst grad knyttes sammen med begrepet ‘nedsatt funksjonsevne’ i stortingsmeldingen (ibid). Økonomiske barrierer knyttes først og fremst opp mot kulturtilbud for barn og ungdom. At økonomiske barrierer ikke sees i sammenheng med funksjonsnedsettelse er dermed et første empirisk funn i dette

kapitlet. Før jeg analyserer og drøfter den diskursive betydningen av en slik avgrensning, skal jeg ta for meg forståelsen av fysiske barrierer og funksjonsnedsettelse.

Begrepet *fysiske barrierer* gir assosiasjoner til noe manifisterbart, noe som er i veien i form av et hardt og synlig objekt. Begrepet antyder kanskje dørterskler og trapper, som er fysiske barrierer som må fjernes gjennom universell utforming av bygg og infrastruktur. Det forklares samtidig ikke eksplisitt hva som menes med begrepet i stortingsmeldingen. Men temaene i underkapitlet «Universell utforming og tilrettelegging» (KUD 2012:66) kan gi noen svar på hva som ligger bak forståelsen av fysiske barrierer i sammenheng med funksjonsnedsettelse:

Universell utforming er ofte ein føresetnad for å kunne ta del i kultur- og samfunnsliv, men er ikkje alltid tilstrekkeleg. Ekstra tilrettelegging kan vere naudsynt. Vi kan skilje mellom tilrettelegging for grupper og tilrettelegging for enkeltpersonar (...) eller gi eit tilrettelagt tilbod til enkeltgrupper med nedsett funksjonsevne, til dømes bibliotektenester til personar med syns- eller lesehemming, tolking av teater og tilrettelegging av kino, film og fjernsyn. (...). Vidare har velferdsordningar som ligg utanfor kultursektoren betydning for i kva grad personar med nedsett funksjonsevne kan ha ei aktiv fritid og nytte seg av tilgjengelege kulturtilbod. (KUD 2012:66)

Her presenteres altså universell utforming som et middel for økt deltakelse i kulturlivet, og tilrettelegging deretter som en tilleggs løsning. Universell utforming og tilrettelegging konstrueres dermed i teksten som ulike konsepter. *Tilrettelegging* fremstår videre som et sentralt begrep ettersom det brukes gjentatte ganger, hvorav universell utforming kun nevnes én gang innledningsvis.

Forståelsen av tilrettelegging fremstår som rettet mot individet, i og med at begrepet kobles med «mennesker og grupper», snarere enn at tilrettelegging fremstilles som nedbygging av barrierer i samfunnet (Lid 2009). Universell utforming og tilrettelegging knyttes først og fremst opp mot mennesker med ulike funksjonsnedsettelser, og nevner flere like former for tilrettelegging, ikke bare universell utforming av bygninger. Tilrettelegging er videre et gjentakende nøkkelord i tilhørende underkapitler om kulturtilbudene litteratur, musikk og scenekunst, film og kino samt fjernsyn (KUD 2012:66-69). I sitatets siste setning vises til «velferdsordningar som ligg utanfor kultursektoren betydning» for mennesker med funksjonsnedsettelse sin fritid og tilgang til kulturtilbud. Med andre ord trekker denne problemforståelsen inn tilrettelegging og muligheten for løsninger fra andre politiske sektorer, som vil bestå av helse- og velferdstjenester, altså «velferdsordningar».

Tilrettelegging og velferdsordninger

I sitatet produseres en oppfatning om at tilrettelegging er noe som er nødvendig først og fremst for mennesker med funksjonsnedsettelse. Denne underliggende forståelsen blir således en motsetning til premisset om universell utforming som «nødvendig for noen, bra for alle», og den faglige oppfatningen om at universell utforming og tilrettelegging kan forstås nettopp som noe universelt, og ikke individrettet mot mennesker med funksjonsnedsettelse (jf. Lid 2009; Lid 2017). I teorien kan universell utforming og tilrettelegging anses som to sider av samme sak; en annen forståelse av universell utforming er «generell tilrettelegging». Lid har et viktig argument om at en har flyttet seg vekk fra den kroppslige-relasjonelle forståelsen av tilrettelegging for mennesker med funksjonsnedsettelse, til en nyere forståelse av nedbygging av barrierer i form av *funksjonshemmende* barrierer (ibid:20). Begrepet tilrettelegging kan slikt sett være både relevant og problematisk, etter hvordan eller i hvilken kontekst det benyttes. Det betyr at begrepsbruken må være svært bevisst, nøyaktig og kunnskapsbasert for at forståelsen av nedbygging av funksjonshemmende barrierer som likestilling og menneskerettighet skal brukes og opprettholdes, fremfor den gamle institusjonspregede velferdsforståelsen.

Samtidig som tilrettelegging og velferd fremgår som nøkkelenkonsepter, fremstilles ikke alltid tilrettelegging like konsekvent som synonymt med universell utforming. Den ontologiske tilnærmingen til tilrettelegging kan dermed tolkes inn i en velferdsorientert og individualisert diskurs; «tilrettelagt tilbud til enkeltgrupper med nedsett funksjonsevne». Den siste setningen i sitatet viser til «velferdsordningar som ligg utanfor kultursektoren betydning», men det beskrives ikke eksplisitt hva de består av, og hvorfor de har betydning for deltakelse i kulturlivet i konteksten som beskrives. Vektleggingen av velferdstiltak utenfor kulturfeltet sammenfaller videre med det diskursive bildet av mennesker med funksjonsnedsettelse som et velferdspolitisk ansvarsområde (Grue 2014).

Funksjonshemmende barrierer som velferdsproblem

Forståelsen og betydningen av velferdsstaten i politiske dokument er noe en ikke skal ta for gitt, ettersom velferdstiltak også er kulturelt betinget (Bacchi 2009). Så ved å formidle at velferdstjenester er vesentlig i nedbygging av fysiske barrierer, flyttes ansvaret for økt deltakelse i verste konsekvens vekk fra kulturfeltets institusjoner og aktører, samtidig som mennesker med funksjonsnedsettelse tildeles en subjektposisjon som avhengige av velferd. Et annet spørsmål som gjør seg gjeldende er hva kulturlivet faktisk kan bidra med i inkluderingspolitikken når andre sektorer blandes inn i argumentasjonen. Den implisitte forståelsen av konseptene tilrettelegging og velferd kan altså være verdt å granske nærmere.

Så med øynene rettet på den siste setningen i sitatet: «Vidare har velferdsordningar som ligg utanfor kultursektoren betydning for i kva grad personar med nedsett funksjonsevne kan ha ei aktiv fritid og nytte seg av

tilgjengelege kulturtilbod», kan altså den ontologiske forståelsen av 'fysiske barrierer' som problemet ved manglende deltakelse, tolkes som velferdsorientert. Det kan også oppfattes som en forskyvning av ansvaret over til andre politiske sektorer. Effekten av at velferdstjenester fremstilles som nødvendige for å løse 'problemet' fysiske barrierer, er nemlig en begrensning av mulighetsrommet for hva kulturpolitikken kan tilby når det gjelder nedbygging av funksjonshemmende barrierer. Den videre effekten av dette blir potensielt at deltakelse for funksjonshemmede forstås som velferdspolitik og ikke inkluderings- og likestillingspolitikk, når det i realiteten dreier seg om sistnevnte.

Tenkt annerledes, kunne kulturtilbudene som ramses opp i sitatet (bibliotekstjenester, tolking av teater etc.) blitt presentert som tilrettelegging av tjenester eller tilbud, snarere enn å presentere det som tilrettelagte tilbud for personer/grupper. Og ettersom universell utforming per definisjon ikke bare handler om tilrettelegging av fysiske bygg og produkter, men også tilpasning av digitale verktøy som teksting av tv og film også inngår, kunne universell utforming og tilrettelegging blitt presentert som samme eller liknende konsepter jf. Lid (2009).

Nødvendig for noen, kostnader for andre

En annen utfordring som knyttes til barrierer i *Kultur inkludering, og deltaking* (KUD 2012), er kostnadene ved nedbygging av slike barrierer. Samtidig som offentlige institusjoner er pliktige til å være tilgjengelige, finnes det også et juridisk prinsipp som sier at man ikke er pliktet til å ta på seg en «uforholdsmessig byrde». Dette for at universell utforming, slik som å bygge inn en heis, ikke skal innebære en u håndterlig kostnad for virksomheten. (Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven 2008). Slik etablerer lovverket en tenkemåte om at universell utforming innebærer en stor kostnad, altså en generell oppfatning om at universell utforming er en utfordring å realisere. Som nevnt er økonomiske barrierer og fysiske barrierer to sentrale, men atskilte konsepter i stortingsmeldingens kapittel 6 (KUD 2012). men når det gjelder fysiske barrierer, dukker det opp en annen økonomisk argumentasjon rundt å fjerne disse:

For enkelte grupper er universell utforming naudsynt for samfunnsdeltaking, i heile eller periodar av livet, til dømes rullestolbrukarar, synshemma, personar med barnevogn, eldre og personar med svake norskkunnskaper. Samstundes er føremålet å forenkle livet for alle ved å lage produkt, kommunikasjonsmiddel og bygde omgjevnader som er brukbare for fleire menneske, med små eller ingen ekstra kostnader (KUD 2012:66).

Innledningsvis i dette eksemplet presenteres premisset om at universell utforming er nødvendig for noen grupper men bra for alle. Deretter eksemplifiseres det med ulike grupper som kan ha slike behov. Premisset i stortingsmeldingens overflate

er altså at universell utforming er noe som kan være nødvendig for noen - herunder mennesker med ulike behov - men også et gode for alle mennesker i samfunnet. Og at denne tilretteleggingen kan gjennomføres uten ekstra kostnader, hvis en tenker på det fra starten av. Dette premisset kan samtidig åpne for en utvidet forståelse av funksjonsnedsettelse som en åpnere kategori, noe som sannsynligvis vil angå alle mennesker i løpet av livet (Lid 2017:192). Samtidig antydes det implisitt at universell utforming kan være kostbart, gjennom vektleggingen avslutningsvis om at et formål er å bygge ned barrierene med «små eller ingen ekstra kostnader» rundt slik utforming og bygging. Det som er nødvendig for enkelte grupper, blir altså en implisitt kostnad for andre.

Det neste eksemplet fra underkapitlet «Universell utforming og tilrettelegging» (KUD 2012:66), tar for seg den økonomiske betydningen av problemet med fysiske barrierer og tilrettelegging:

Dersom så mange som 25 pst. av befolkninga har ei funksjonsnedsetting (Molden, Wendelborg og Tøssebro 2009), seier det seg sjølv at å la vere å leggje til rette for flest mogleg, kan bety utestenging av ein betydeleg del av publikums- og inntektsgrunnlaget til institusjonane. Universell utforming handlar såleis om berekraft også for institusjonane. (KUD 2012:70)

Den økonomiske argumentasjonen om potensielt tap av inntekter ved manglende inkludering og universell utforming som bærekraftig, reflekterer en forståelse av universell utforming som et økonomisk krafttak, et tiltak som kan stimulere økonomien til institusjonene. Begrepet bærekraft gir assosiasjoner til en sunn måte å drifte en institusjon på, og for samfunnet i seg selv. Implisitt antydes det altså at å løse 'problemet' gjennom universell utforming er noe som lønner seg. En slik økonomisk rasjonalisering for likestilling/inkludering er også gjenkjennbart fra arbeidslinja på 70-tallet og innføring av barnehager og kvoteringsregelen for kvinner i ASA-styrer i 2003 (Danielsen & Larsen 2015; Lid 2017). Forståelsen beror seg på at universell utforming og tilrettelegging samtidig kan være kostbart for ulike aktører, og at det derfor må rasjonaliseres med returnert lønnsomhet; «bærekraftighet», for at det skal la seg gjøre.

Argumentasjonen i stortingsmeldingen rundt økonomiske hindre som gjør at enkelte sosiale grupper står utenfor var et tema i forrige analysekapittel. Da fant jeg ut at lavinnteksproblematikk ikke ble diskutert i sammenheng med funksjonsnedsettelse. Så selv om økonomiske hindre og barrierer er et nokså sentralt tema i stortingsmeldingen, fremstilles altså ikke økonomi som en barriere for mennesker med funksjonsnedsettelse. En underliggende problemforståelse er snarere at økonomisk barrierer kan oppstå for kulturarenaene og institusjonene hvor inkluderingen skal iverksettes.

Når ‘problemet’ blir kostnader for institusjonene

Når det antydes at universell utforming kommer med en kostnadsbyrde, kan dette sees i sammenheng med oppfatningen av at mennesker med funksjonsnedsettelse er brukere av velferdstjenester, som i sin tur skaper utgifter for velferdsstaten og andre borgere. (Grue 2014). Tenkt annerledes kunne meldingen her argumentert for en felles økonomisk lønnsomhet, basert på premisset «nødvendig for noen men bra for alle». Lid (2017) poengterer at universell utforming for mennesker med funksjonsnedsettelse kan sammenliknes med samfunnstilpassingen for å få kvinner i arbeid på 70-tallet. Det var en stor økonomisk satsning å f.eks. måtte innføre statlig subsidierte barnehager slik at kvinner kunne arbeide, men det ga samtidig en samfunnsmessig avkastning å få flere kvinner ut i arbeid. Den samme tankegangen er også gangbar for mennesker med funksjonsnedsettelse. Det er dyrt når en teller kroner og øre, men et demokratisk samfunn har ansvar for å legge til rette (ibid:191). I stedet for å fremheve økonomiske utfordringer ved kultur deltakelse for mennesker med funksjonsnedsettelse, tillegges altså barrierer og universell utforming en forståelse som en kostnadsbyrde for institusjonene. Den økonomiske rasjonaliseringen flytter ‘problemet’ diskursivt fra å dreie seg om hvordan inkluderingspolitikken kan hjelpe funksjonshemmede mennesker med lav inntekt, til at den økonomiske belastningen ligger hos institusjonene.

Det økonomiske argumentet om bærekraftighet for institusjonene fremstiller ‘problemet’ først og fremst som at institusjonene kan tape sitt inntektsgrunnlag ved å ikke inkludere. Dette står i motsetning til oppfatningen av universell utforming som en form for likestilling og menneskerettighet for mennesker med funksjonsnedsettelse. Eksemplet kan dermed tolkes som en flytting av ‘problemet’ med fysiske barrierer til å gjelde institusjonene sin økonomiske situasjon og handlingsrom, fremfor mennesker med funksjonsnedsettelses behov for å delta på lik linje som en likestillingsrettighet (Lid 2009).

Hva betyr begrensingene som ligger under forståelsen av barrierer?

Ettersom barrierer er en sentral problemforståelse som settes fore å ‘løse’ i stortingsmeldingen, vil følgende del problematisere begrensinger i tilnærmingen til barrierer i stortingsmeldingen. Det overordnede temaet for kapitlet; «Fysiske barrierer» (KUD 2012:66) er i seg selv begrensende når den tilhørende delen omhandler ulike former for tilrettelegging og velferdstilbud, som eksempelvis også dreier seg om digitale tjenester. Valget av dette noe metaforiske begrepet i kapitlets tittel og tema kan bero seg på en forforståelse av funksjonsnedsettelse som først og fremst fysisk og synlig – hvor det er først og fremst ved bruk av rullestol at barrierene oppstår (Fritsch 2014).

Samtidig som økonomiske barrierer for mennesker med funksjonsnedsettelse *ikke* er et overordnet tema i meldingen, viser eksemplet som tar opp kostnader for universell utforming frem ulike kategorier/former for

funksjonsnedsettelse; både fysiske, sansemessige og språkrelaterte funksjoner. Den økonomiske argumentasjonen for tilrettelegging trekkes altså sammen med ulike underkategorier av funksjonsnedsettelse: rullestolbruker, synshemmede, personer med barnevogn, eldre, og personer med svake norskkunnskaper. Så på overflaten kan det virke som «alle» tenkes inn i inkluderingsforståelsen av å bygge ned barrierer når disse ulike, og enkelte mer ukonvensjonelle funksjonshemmet-kategorier nevnes (slik som personer med barnevogn og eldre).

Poenget er samtidig at valget av *Fysiske barrierer* som tittel for generelle tiltak og ulike grupper funksjonshemmede, er betegnende for hvilke underliggende bilder og forestillinger som eksisterer i stortingsmeldingens (KUD 2012) tilnærming til funksjonsnedsettelse. Fysiske barrierer forblir en normativ begrensning, som potensielt kan få konsekvenser for inkludering og forståelsen av funksjonsnedsettelse som et mer åpent og sammensatt samfunnsperspektiv.

Hvordan kan en tenke mer utvidet om barrierer? Stortingsmeldingen (KUD 2012) problematiserer altså ikke barrierer utover å være fysiske og økonomiske – for eksempel tar den ikke for seg direkte diskriminering i form av utenforskap, diskriminering og hatmentalitet. Både i meldingens kapittel 3 «Mønstre i kulturbruk og deltaking» og i kapittel 5 om barrierer, antydes samtidig at det finnes ulike og sammensatte former for barrierer for inkludering: «Det finst som nemnt fleire og samansette årsaker til at folk ikkje nyttar kulturtilbod» (KUD 2012:66). Men stortingsmeldingen går ikke nærmere inn på hva disse sammensatte årsakene faktisk kan være, i det den heller redegjør for «fysiske og økonomiske barrierer» for inkludering. Hva som egentlig menes med barrierer i samfunnet blir dermed et taust felt, som for eksempel strukturelle barrierer som diskriminering og utenforskap som kan oppstå gjennom majoritetssamfunnets holdninger og manglende kunnskap (Digranes 2018; NOU 2001: 22).

Et annet taust felt er at økonomiske barrierer ikke synes å gjelde for mennesker med funksjonsnedsettelse, en sammenheng med forrige kapittel hvor jeg problematiserte at lavinntekt ble koblet med etnisitet og ikke funksjonsnedsettelse. Alt i alt etablerer dette en begrensende effekt som flytter ansvaret for problematikken ut av kulturlivet, til velferds- og helsepolitiske sektorer. Og som reproducerer en normativ, begrenset forståelse av funksjonsnedsettelse som fysisk.

Oppsummering

Ved å lese det politiske dokumentet *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012) i overflaten samt ved dypere analyse av eksemplifiserende sitater, fant jeg at begrepet funksjonsnedsettelse forstås gjennom en biologisk-medisinsk diskurs, en gammel, helse-institusjonell tilnærming til funksjonsnedsettelse. Dette henger sammen med en subjektivering av helse som et 'problem' ved individet, hvorav effekten i verste fall blir at ansvaret for økt deltagelse ikke oppfattes i en

likestilling-og rettighetstilnærming, men i en velferds- og helseforvaltende tilnærming (Bacchi 2009).

Når det gjelder forståelse av funksjonshemmende barrierer som problemrepresentasjon flyttes begrepet 'fysiske barrierer' diskursivt til å omhandle tilrettelegging og velferd. Stortingsmeldingen kunne mer konsekvent fremstilt dette problemet som *samfunnsskapte* barrierer, som må nedbygges for å oppnå økt inkludering i kulturfeltet (NOU 2001: 22). Velferdsforståelsen av barrierer kan videre ses som at problematikken 'flyttes' diskursivt ut av kulturpolitiske ansvarsområder, men også fra likestillingsområdet. Den underliggende forståelsen av nedbygging av barrierer som en økonomisk belastning og 'problem' for de som må gjennomføre dette kan skape en kontraproduktiv effekt ved at det ikke stimuleres til å løse problemet, når det fremstilles som en potensiell kostnadsbyrde.

Den reelle effekten av den normative og begrensede tilnærmingen til funksjonsevne som hinder for kulturbruk og til barrierer for deltakelse, vil bli undersøkt nærmere med et eksempel fra feltet i neste kapittel.

6. Når mangfoldsidealet må vike i kulturfeltets praksis

Ja, vi kan velte. Ja, vi kan bli most. Men det kan vel alle andre også? En dame på stiletthæler kan kile fast hælen, en full mann kan ramle.

Sannsynligheten for at en beruset person faller er etter vårt syn langt høyere enn at vi velter.

-Hvorfor er vi som rullestolbrukere en høyere risiko enn alle andre på festivalen? (LDO-sak 151409)

Festivalen som kulturarena ble nylig beskrevet av den internasjonale festivalorganisasjonen AIF som et «mikrokosmos av samfunnet» (intervju med Dahl 2019). Poenget med dette er at en musikkfestival kan være et speilbilde på samfunnet som sådan, både i form av hvem som deltar og hvordan mennesker oppfører seg – på godt og vondt. Konserter og festivaler er ettertraktede deltakelsesarenaer ifølge SSBs kulturbarometer (Vaage 2017). En etablert musikkfestival i norsk kultursektor som mottar offentlige økonomiske tilskudd, kan videre forstås som en potensiell arena for praktisering av politikken som fremlegges i *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012), så vel som for dagens ønskede kulturpolitikk (KUD 2018). Altså kan praktisering av inkludering og mangfold på en musikkfestival, ses i relasjon med den ønskede politikken i en stortingsmelding på kulturfeltet.

Spørsmålene: *Hvilke forståelser av mangfold og inkludering gjør seg gjeldende i praksis, på en kulturarena som en refleksjon av samfunnet? Hva er reelle og underliggende barrierer for deltakelse i hendelsen? Og hvilke effekter har disse barrierene for inkludering av mennesker med funksjonsnedsettelse?* Stilles således til dokumentene i dette analysekapitlet.

Grunnlaget for analysen i kapitlet, er dokumenter som kan fortelle om reelle barrierer som oppstår for mennesker med funksjonsnedsettelse i kulturfeltet. Hendelsen dreier seg altså om en sentral norsk musikkfestival hvor to rullestolbrukere ble bortvist fra publikumsområdet foran hovedscenen. Hendelsen ble deretter klaget inn til Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO). Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (2008) skal sikre inkludering og vern mot diskriminering av mennesker med funksjonsnedsettelse. «Sikkerhetsmessige hensyn» har derimot en unntaksadgang i lovverket (ibid). Dermed var LDO's uttalelse at selv om hendelsen riktignok var diskriminerende, hadde festivalen handlet i tråd med lovverket. Saken illustrerer hvordan inkludering må vike for andre hensyn, både innenfor kulturlivets mangfoldsideal, men og i det juridiske vernet på overordnet samfunns- og rettighetsnivå. Hensikten med å analysere LDO-saken er ikke å «motbevise» det juridiske utfallet, men snarere å belyse og drøfte en motsetning i mangfolddiskursen, med tanke på at saken er et eksempel på flere liknende diskrimineringsaker som skjer i kulturlivet i dag.

Avslutningsvis vil jeg diskutere rullestolens muligheter og begrensninger i praksis, og hvilke effekter disse kan ha for forståelsen av funksjonsnedsettelse

generelt. Her vil jeg støtte meg til den sosiologiske og kulturelle forståelsen av hjelpemidler for mennesker med funksjonsnedsettelse (Borowska-Beszta 2018; Fritsch 2014; Grue 2018; Moser 2006).

Forståelser av inkludering og mangfold i praksis

Før jeg analyserer festivalhendelsen og problemet knyttet til den, vil jeg først se nærmere på hvilke forståelser av inkludering og mangfold som praktiseres i feltet. Det overordnede ønsket om mangfold og inkludering i kulturlivet i *Kultur, inkludering og deltaking* (KUD 2012) står som en kontrast til sikkerhetspraktiseringen ved en av Norges sentrale festivaler, noe ekteparet i rullestol fikk erfare. Slik det ble beskrevet i teorikapitlet, er mangfold i seg selv et begrep som kan bestå av ulike forståelser. Utdraget er fra innledningen i festivalens redegjørelse til LDO for forskjellsbehandling:

(...) festivalens ideologi er tuftet på at festival skal være gøy for alle. For å få til dette bestreber vi oss på å tilrettelegge for ulike målgrupper. Musikkfrelste, særinger, familier, barn, ungdom, eldre på institusjon og mannen i gata. Vi tilstreber å være en inkluderende festival som er tilgjengelig for publikum og frivillige med ulike behov. (LDO-sak 151409)⁶

Festivalens ideologi er at den skal være gøy for *alle*, og for å oppnå dette tilpasses for ulike målgrupper. Begrepet ideologi trekkes sammen med fellesskapet og den positive opplevelsen som publikummet skal møte på en festival. Så at det skal være gøy for alle er festivalens ideologi, altså en grunnverdi og filosofi for arrangementet. «Målgrupper» er videre et begrep fra markedsføring, som viser til hvilke grupper som er peilet ut for salg av en vare – eller i dette tilfellet en kulturopplevelse (Hill, O'Sullivan & O'Sullivan 2003). Samtidig viser eksemplet at med begrepet «alle», som skal romme et uendelig anslag mennesker og identiteter, kan mennesker likevel ha en normativ eller begrenset forståelse av hva slike åpne begreper skal romme. Festivalen forteller videre at de ønsker å oppnå og være gøy for 'alle' ved å tilrettelegge for målgruppene, gjennom å ramse opp kategorier eller beskrivelser av gruppene som kan være involvert i et begrep som 'alle'. Forståelsen strekker seg fra den kanskje mest åpenbare målgruppen musikkfans, via «særinger», til ulike aldersgrupper. Samtidig som «mannen i gata» er et metaforisk uttrykk for 'alle' er det samtidig også en kjønnnet semiotisk begrensning hvor mannen står i sentrum.

Dermed skriver det seg frem en binær begrensning fra at festivalen skal være for alle – med beskrivelsene av musikkfrelste, særinger, ulike alderskategorier og «mannen i gata», til en faktisk begrensning av hvem 'alle' skal

⁶ Her er navn og «musikkfrelst» endret av anonymiseringsshensyn

romme. Det er mange sosiale kategorier/grupper som ikke ramses opp, slik som kvinner, etnisitet og seksualitet. Der festivalen skriver om «Publikum og frivillige med ulike behov», peker dette muligens til mennesker med funksjonsnedsettelse, men dette kunne vært uttalt mer eksplisitt. Festivalen ønsker og jobber for å være inkluderende, både for publikum og frivillige – også når de har ulike behov. Forståelsen begrenser seg også til publikum og frivillige, men forteller ikke om mangfold og inkludering på scenen.

Inkludering som ideologi/verdi

Når det kommer til siste setning og begrepet inkludering: «tilstreber oss å være en inkluderende festival», fremstilles den dominerende forståelsen av begrepet inkludering som at det er en verdi eller ideologi, fremfor en forståelse av inkludering som et likestillings/rettferdighetsprinsipp (ASD 2004). Festivalen formulerer det som at de forsøker eller strekker seg etter å være en inkluderende festival, fremfor å skrive f.eks. «skal være inkluderende». Inkludering forstått som likestilling *er de facto* et mål man må jobbe hardt for å oppnå, det kommer ikke av seg selv. Samtidig er festivalens inkluderingsforståelse preget av den første setningen om festivalens ideologi; festival skal være «gøy». Mange ulike begreper sammenblandes altså i et helhetlig inntrykk av at festivalen har gode verdier, er morsom og hyggelig å delta på. Det fremstilles eksplisitt at inkludering er et mål man jobber mot, men ikke forstått som likestilling og rettighet. Festivalen som opplevelsesøkonomi og inkludering som verdi, skaper altså en sammenblanding som potensielt kan gjøre inkluderingsbegrepets likestillingsbetydning mindre tydelig. «Inkluderende» som adjektiv blir mer en beskrivelse av festivalen og dens verdier.

Slik forblir begrepet først og fremst en forsterker av assosiasjonen til en musikkfestival som et fellesskap og en hyggelig opplevelse som kan tiltrekke seg kunder og frivillige arbeidere; fremfor at inkludering (forstått som likestilling) er et rettferdighetsprinsipp og lovfestet rettighet som også gjelder i kulturfeltet. Således er dette en noe begrensende forståelse av inkluderingsbegrepet, som i kontekst av kultur og inkludering fører til en effekt hvor begrepet anses som en verdi å strekke seg mot, men ikke en rettighet man er nødt til å følge. Slik LDO-saken viser, ble også sikkerhetsaspektet ved festivalen prioritert over inkludering. Og slik kunne ikke festivalen leve opp til ideologien om å være gøy for alle likevel.

Når alle skal ha det gøy, men alle begrenses

«Mannen i gata» fra eksemplet, er et uttrykk som betyr at noe skal gjelde eller forstås av alle og enhver. Men samtidig er den underliggende antagelsen at «mannen» er en plausibel beskrivelse av *alle*. Det blir dermed en begrensning i språklige ord og vendinger som intenderer å være beskrivende for alle typer individer, et implisitt mangfold. En underliggende forståelse av at mannen er en beskrivelse av alle og enhver, kan samtidig være et bilde på situasjonen i

musikklivet i Norge generelt - ettersom det på utøversiden er svært mannsdominert, og festivalscenen er intet unntak (Kunnskapsverket 2016). Det er kanskje et tilsynelatende uskyldig ordtak, men i konteksten av forståelse for inkludering, kan det også vise seg at bruken slike ordtak som tar utgangspunkt i mannen, reflekterer den rådende problemstillingen med at menn dominerer det norske musikkmiljøet. Altså er mannen i gata et ikke så dekkende ordtak i seg selv for «alle og enhver», og en begrenset forståelse av hva «alle» innebærer, med reell betydning i et mannsdominert musikk-Norge.

Et taust felt i forståelsen inkludering og mangfold er således både kvinner, men også inkludering på scenen, der festivalens uttalelse starter med å konstatere at den skal være «gøy for alle», til å tenke på inkludering først og fremst for publikum og frivillige. Samtidig som klagesaken gjelder publikumsdeltakelse, er det interessant at festivalens «gøy for alle» ideologi ikke forteller om inkludering av og beskrivelser av hvem som deltar på scenen. De snakker altså om å være tilgjengelig for både frivillige og publikum, men ikke om hvordan mangfold og inkludering kan omfatte artistene som opptrer. Slik blir sitatet et bilde på at mangfold og inkludering tenkes i kulturfeltets praksis som begrenset til publikumsdeltakelse og ikke scenerepresentasjon, slik jeg også diskuterte om kjønn som taust felt i kapittel 4.

Sikkerhet som motsetning i mangfoldsdiskursen

Møtet mellom mangfold og sikkerhet på festivalen er et eksempel på måten mennesker med funksjonsnedsettelse blir «innordnet» i samfunnet, gjennom tilpassede områder de kan oppholde seg på slik som egen rullestoltribune, og at festivaler etterfølger planverk og rutiner etter sikkerhets- og beredskapsdirektoratet (DSB 2017). Det var altså sikkerhetsrasjonalisering som var grunnen til at ekteparet i rullestol ikke fikk lov til å være midt foran scenen på festivalen. Sitatet er fra LDOs uttalelse om saken, og illustrerer hvordan sikkerhet har høyere prioritet enn diskriminering også i lovverket:

Ombudet legger til grunn at X og Y hadde fått lov til å oppholde seg midt foran scenen dersom de ikke brukte rullestol. På bakgrunn av dette slår ombudet fast at X og Y ble dårligere stilt enn andre i tilsvarende situasjon på grunn av deres nedsatte funksjonsevne. Festivalen må dermed sannsynliggjøre at forskjellsbehandlingen likevel er lovlig etter unntaksadgangen i § 6. (...) Ombudet mener uansett at sikkerhetsmessige hensyn både overfor de selv og andre konsertdeltagere må veie tyngre enn den ulempen X og Y opplevde ved å måtte flytte seg. (LDO-sak 151409)

Det interessante ved denne uttalelsen, er at LDO fastslår at situasjonen juridisk sett er forskjellsbehandling og diskriminering, men likevel en lovlig form for forskjellsbehandling. Det som også kommer frem her er at *rullestolen* gjorde at

individene i saken ble forskjellsbehandlet; hadde ekteparet ikke brukt rullestol, ville de fått lov til å stå der de stod. Tilgjengelighetsloven (Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven 2008), som i ettertid er blitt sammenslått med likestillingsloven ligger altså til grunn for denne avgjørelsen. I loven er det enkelte punkter som kan anses som unntaksregler ved diskriminering, hvorav et unntak er sikkerhetshensyn. Det betyr at lovverket som skal beskytte mot diskriminering, samtidig legitimerer visse former for forskjellsbehandling. Eksemplet viser dermed at sikkerhet veier tyngre enn hensynet til å la gjestene med rullestol stå der de ville, og at visse former for forskjellsbehandling er lovlig grunnet visse unntak. Sikkerhet er dermed den avgjørende faktoren i denne saken, som kan tillate og føre til utenforskap i kulturlivet – men også i samfunnet forøvrig.

Med utgangspunkt i Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven slår dermed LDO fast at sikkerhetshensyn er et akseptabelt grunnlag for stille noen utenfor, slik ekteparet på festivalen opplevde. Den siste setningen kan tyde på en underliggende begrensning i forståelsen av hva diskriminering innebærer: «den ulempen X og Y opplevde ved å flytte seg». Ord som «oppleve» og «ulempe» kan bidra til å underspille alvorlighetsgraden i diskriminering, som er en ulovlig handling og sannsynlig belastning for dem det gjelder. Begrepene kan også forsterke en oppfatning av at de fornærmede overdrev og var vanskelig å ha med å gjøre i situasjonen – da de ble tilbudt mulighet til å flytte seg et annet sted i publikumsområdet, men ikke ville gjøre dette. Det at det finnes unntaksadgang i lovverket kan betegnes som et likestillingsparadoks i det norske samfunnet (Skjeie & Teigen 2003), altså at det alltid vil være noen hensyn som har høyere prioritet enn inkludering. I dette tilfellet var det heller ikke en reell evakuerings situasjon. Så unntaksadgangen ble henvist til, men samtidig var det ikke en reell risikosituasjon.

Styringstenking og inndelingens kunst

Den epistemologiske og ontologiske bakgrunnen for denne avgjørelsen basert på sikkerhetshensyn, kan ses i lys av teorien om styringsmentalitet og disiplinerende makt. Der styringsmentalitet forteller oss om hvordan politisk ledelse og myndigheter tenker om medborgere, kan disiplinerende makt beskrive hvordan dette foregår på institusjonsnivå. *Overvåkning og Straff* (Foucault ([1975] 1994)) beskriver Foucault hvordan menneskekropper ble ordnet og disiplinert fra opplysningstiden, og kan ses som en underliggende faktor for hvordan sikkerhetsprosedyrene som omgir mennesker på en musikkfestival i moderne tid har høyere prioritet enn inkludering. Lovverket er i diskursiv forstand nettopp myndighetenes styrende makt. Så det Foucault kaller «inndelingens kunst» (Foucault [1975] 1994:131) blir i dobbelt forstand en treffende beskrivelse for ordenssamfunnet og organiseringen av publikum som foregår ved norske kulturfestivaler, og LDO-saken illustrerer hvordan makten sirkulerer ned fra styring på myndighets- til institusjonsnivå. Men teorien om disiplinsamfunnet kan være en måte å forstå det konstruerte problemet som oppstår i det den

inkluderende kulturarenaen eller minisamfunnet «for alle», møter den institusjonelle styringsmakten.

LDO-uttalelsen og festivalens uttalelse i saken baserer seg på hhv. Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (2008) og en statlig veileder for sikkerhet ved store arrangementer (DSB 2017). Veiledningsdokumentet om sikkerhet foreslår til en viss grad hvordan en kan tilpasse for mennesker med funksjonsnedsettelse. Festivalen har på sin side argumentert for at det de gjorde var etter boka, ettersom denne veilederen er en standard for beredskap ved store utendørsarrangementer. Unntaksadgangen i lovverket og beredskapsveilederen blir sammenlagt en form for sikkerhetsstyring fra myndighetenes hold, som får høyere prioritet enn mangfold og inkludering. I tillegg foregår både praksisen for både inkludering og styring av mennesker på en arena som er en opplevelsesøkonomi. I sitatet fra festivalens tanker om inkludering, kom det frem at det er en viss markedstenking om mennesker under overflaten, ved bruk av begrepet «målgrupper». Det er altså flere interesser som står på spill og konkurrerer med hverandre ved en slik arena; både ledelse av mennesker, sikkerhet, økonomi og markedsforståelse.

På toppen av dette ønsker musikkfestivalen som praksisarena å reflektere de gode verdiene – inkludering og mangfold som er ønsket fra politisk hold. Men inkludering er ikke reflektert som en eksplisitt likestillingsrettighet. Derfor skal man ikke ta for gitt at dette er noe som gjøres i praksis. Og det bør heller ikke tas for gitt at mennesker med funksjonsnedsettelse skal reguleres med egne områder og sikkerhetstiltak.

Styring av borgere og sikkerhetsdiskursens hegemoni

Når mennesker med funksjonsnedsettelse blir vist til egne områder med henvisning til sikkerhet og beredskapsplaner, kan det være på sin plass å stille oss spørsmålet om hvorfor denne gruppen ikke skal ha frihet til å bevege seg fritt slik som andre mennesker kan på festivaler. Samtidig handler styringsmentalitet og disiplinerende makt om hvordan myndighetene og institusjoner faktisk tenker om og kontrollerer *alle* medborgere i samfunnet. For egentlig er det ingen som får bevege seg helt fritt på en festival, og festivalen har flere interesser i hva mennesker gjør og tenker om festivalen. Måten vi mennesker blir styrt, forstått og gjort forskjellige i dette mikrokosmoset, er kanskje ikke så gjennomtenkt med hensyn til alles beste. Vi kan derfor spørre oss om innordningen av mennesker, slik det blant annet blir gjort på festivaler, faktisk er hensiktsmessig. Det innebærer at vi også er bevisste rundt hvilke interesser som står på spill når en festival og andre kulturarenaer samler et mangfold av mennesker.

Ønsket om mangfold opp mot behovet for sikkerhet, illustrerer altså en begrensning og motsetning i at kulturfeltet ønsker mangfold, samtidig som det ønsker å leve opp til styringsmentalitetens forventninger og regler. Effekten av dette kan bli at disiplineringsdiskursen i sikkerhetssamfunnet reproduseres i det dette veier tyngst over inkluderingsretten, og mennesker får et begrenset

handlingsrom og bevegelsesfrihet – ikke bare på kulturarrangementer og for mennesker med funksjonsnedsettelse – men som også kan overføres til alle deler av samfunnet og andre grupper. En reell effekt av dette er at mennesker unngår å delta, fordi man blir begrenset, og eventuelt avvist om en gjør noe feil eller blir utsatt for disiplinerende praksis.

Helt siden opplysningstiden har mennesker blitt innordnet, både etter statlig styring og økonomiske interesser som har påvirket hvordan vi tenker og hva vi gjør. Et kritisk perspektiv på markedsøkonomien som kulturopplevelser er en del av, kan tilføye at det en festival ikke bare har sikkerhetsrutiner å ta hensyn til, men også inntekter; det at publikum er betalende konsumenter. Det første eksemplet viste at det ligger en viss markedstenkning under forståelsen av inkludering og ulike sosiale grupper, ved bruk av «målgruppe» begrepet. I et styrings- og policyperspektiv kan en også være oppmerksom på hvordan statlig finansierte kulturopplevelser blir sett som «formyndergoder» til folket (Ringstad 2005), altså har både festivalen selv og myndighetene økonomiske interesser i hvordan mennesker tilnærmer seg og opplever slike kulturarenaer.

Oppsummert er altså sikkerhet som styringsmentalitet en hegemonisk praksis fremfor det mer moderne politiske idealet om mangfold og inkludering. Sikkerhetsdiskursen kan leses som et historisk-kulturelt tankesett og disiplinerende ledelse av medborgere på institusjonsnivå (Foucault [1975] 1994), som styres fra myndighetshold gjennom lovverket og direktoratet for sikkerhet og beredskap.

Når rullestolen er ‘problemet’

Sakens kjerne er altså at festivalens sikkerhetsprosedyrer førte til at ekteparet i rullestol ikke fikk stå der de selv ønsket. Det neste eksemplet fra LDO-saken (igjen festivalens uttalelse), forteller om hvordan brukere av rullestol oppfattes som en særskilt sikkerhetsutfordring, og illustrerer hvilke bilder som dannes rundt rullestolen innenfor denne sikkerhetskonteksten:

To viktige forhold i våre rutiner er at det ikke er lov å ta med seg løse stoler (heller ikke for de som er dårlig til beins) inn på arenaen. (...) Også ved sterk trengsel foran scenen kan man havne i en potensiell farlig situasjon dersom en stol eller rullestol velter. Dersom trykket bakfra blir for stort kan det bli en livstruende situasjon dersom noen skulle falle.
(LDO-sak 151409)

Forklaringen om forbudet mot å ta med løse stoler, samt farepotensialet ved en stol og rullestol er et tema som gjentas i flere deler av sakspapirene, og derfor et konsept jeg vil granske nærmere. Argumentasjonen her dreier seg altså om sikkerhetsrutinene på festivalen, hvor det blant annet ikke er lov til å ta med løse stoler, selv hvis man er dårlig til beins. Videre forteller festivalen at en stol så vel

som en rullestol kan medvirke til en farlig situasjon dersom den velter. Det gjøres altså en sammentrekning mellom en løs stol og en rullestol. Den ontologiske forståelsen av rullestolen er slikt sett at rullestolen er et objekt som ikke kan sees i sammenheng med individet som sitter i den, men er et separat objekt man må ta hensyn til i en faresituasjon. Argumentet går ut på at en stol og rullestol er uønskede objekter som kan føre til fare. Siste setning viser til at en rullestol til og med kan medvirke til livsfare dersom noen faller. Her introduseres den potensielle trusselen rullestolen som et objekt kan innebære. Den ontologiske fremstillingen ser rullestolen som et faremoment, men også som et objekt som kan sammenliknes med en stol. Det underliggende premisset i denne forståelsen blir altså at rullestolen er et enkeltstående objekt som kan være en trussel for mennesker, både de som sitter i den og rundt. Dette er en forståelse som må undersøkes grundigere.

Premisset for sikkerhetspraktiseringen i hendelsen, er altså at en stol og rullestol er objekter som ikke hører til i området foran scenen da de kan føre til farlige situasjoner. I denne konkrete saken blir det også tatt for gitt at denne formen for sikkerhetsprosedyre, er en selvsagt måte å møte mennesker med andre type inkluderingsbehov enn majoriteten på. Videre kan en også spørre seg om det *er* like opplagt at en rullestol velter når den reelt sett ikke er et «løst» objekt på samme måte som en vanlig stol, ettersom det til enhver tid sitter et individ i den. Rullestolbrukere har gjerne lang trening i å føre rullestolen, og den er en sentral del av hverdagen. Som Jan Grue beskriver i sin siste bok, blir rullestolen så inkorporert i livet til mennesket som bruker den - at den nærmest smelter sammen med det finmotoriske i kroppens ledd og muskulatur (Grue 2018). I dette tilfellet var det også godt voksne tilregnelige mennesker som brukte rullestolene. Tenkt annerledes, kan altså en rullestol også anses som et hjelpemiddel for at personen som sitter i den kan flytte og bevege på seg i samme grad som andre personer. Den kan føre til økt bevegelse og frihet (Moser 2006). Men i den konkrete festivalhendelsen ansees heller rullestolen som en begrensning fremfor mulighet - til og med en trussel.

Rullestolen i rollen som barriere for deltakelse

Effekten av denne fremstillingen er dermed at rullestolen blir sett på som et farlig objekt, og som fremmed/ikke-tilhørende på kulturarenaer. Fremfor en forståelse av rullestolen som en mulighet for deltakelse og inkludering, anses den altså som fremmed og farlig.

Den underliggende problemforståelsen i hendelsen kan altså beskrives som en implisitt flytting av forståelsen fra subjekt til objekt, hvor rullestolen får hovedrollen som problem i festivalhendelsen fremfor et hjelpemiddel for individet som bruker den. Hvor går grensen, eller hvor forsvinner forståelsen av det tekniske objektets sammenheng med individet som bruker det? Rullestolen er bokstavelig talt symbolet på funksjonsnedsettelse, som man ser på HC-toalett, rullestoltilpassede transportmidler etc. (Fritsch 2014). Fritsch understøtter således

forståelsen som ligger under om rullestolen, et ontologisk bilde av funksjonsnedsettelse som noe fysisk og synlig. Men også noe fremmed.

Et sentralt aspekt i dette eksemplet, er således den nesten umerkelige glidningen som oppstår fra at utfordringene med deltakelse dreier seg rundt menneskene som ble diskriminert – altså individene som bruker rullestol, over til at *rullestolen* står i sentrum for den ontologiske forståelsen av det problematiske i situasjonen. Individene som ble diskriminert er et mindre tilstedeværende tema, mens rullestolen får hovedrollen i scenarioet som en mulig fare: «man kan potensielt havne i en farlig situasjon dersom en stol eller rullestol velter». I teoretisk forstand er det som menneskene i rullestolen blir avidentifisert, slik man i forskningslitteraturen har funnet at mennesker med funksjonsnedsettelse får en «masterstatus» som funksjonshemmet fremfor å vedkjennes ved sitt kjønn (Kittelsaa m.fl. 2016). Det handler i denne sammenheng altså om en fraskrivning av identitet, siden forståelsen av funksjonsnedsettelse i saken dreier seg fremst om objektet i situasjonen og ikke subjektene; menneskene som ble diskriminert. Dette reiser videre noen nye spørsmål om hva denne underliggende forståelsen av rullestolen som problem innebærer i realiteten, for inkludering og likestilling av mennesker med funksjonsnedsettelse.

En potensiell effekt, og også alvorlig konsekvens er for det første at individet «avidentifiseres» - noe som kan kobles på teorien om funksjonsnedsettelse som masterstatus – her får til og med rullestolen masterstatus. Videre tillegges rullestolen en forståelse som utfordring og ikke en hindring. Rullestolen får en status fremfor mennesket, men som faresymbol og en trussel. Manglende kunnskap om hva rullestolen betyr, og hvilken funksjon den har for personen som bruker den, kan være noe av det som hindrer en fullverdig festivaldeltakelse i hendelsen. Jan Grue skriver i sin siste bok om betydningen av rullestolen både som utfordring i velferdssammenheng, og hvordan den blir en integrert del av brukerens kropp og identitet (Grue 2018). Med mer kunnskap om hva rullestolen betyr for individet som bruker den, kunne kanskje situasjonen på festivalen utartet seg annerledes? Grue beskriver hvordan årevis med trening gjør at brukeren kjenner hver minste detalj ved rullestolen og styrer den med stor presisjon. Den blir som en ekstra kroppsdel; Grue beskriver eksempelvis hvordan uregelmessige vibrasjoner i sin rullestol enkelte ganger kan føles som vibrasjoner i egen kropp. Dermed er det ikke nødvendigvis slik at stolen velter så lett, eller at individet som sitter i rullestol er i større fare enn andre, på en festival med full publikumskapasitet.

Rullestolen som forskjellsmarkør

Der store deler av teori og forskning på funksjonshemming tar til orde for en universell forståelse av funksjonsnedsettelse – er det den motsatte forståelsen som i verste konsekvens kan reproduseres i slike situasjoner. Når rullestolen som et symbol på funksjonsnedsettelse, blir et faresymbol i møte med sikkerhetssamfunnet, kan det bety at det skapes en forståelse av

funksjonsnedsettelse som noe synlig og fysisk betinget. Dette står i kontrast til realiteten hvor funksjonsnedsettelse inkluderer mange underkategorier, både synlige og usynlige. En annen konsekvens av dette er at mennesker med funksjonsnedsettelse får en subjektposisjon som farlig – gjennom den negative konnotasjonen rullestolen representerer. Denne diskusjonen bringer oss til spørsmålet om det er flere ting som er med på å gjøre rullestolen til et faresymbol. Det kan virke sannsynlig at et objekt som en rullestol kan skape ekstra fare i en evakueringssituasjon. Samtidig kan den underliggende forståelsen bero seg på at rullestolen er selve *markøren* på annerledeshet i møtet mellom denne ikke-funksjonshemmede majoriteten og individene som ønsket delta på kulturarenaer og som benytter et slikt hjelpemiddel.

Ved hjelp av Grue (2018), Fritsch (2014) og Mosers (2006) perspektiver på rullestolens begrensinger og muligheter, poengterte jeg i den kritiske delen av analysen at rullestolen er et teknisk verktøy som skal tilby individet frihet til å kunne bevege seg, samtidig som det også begrenser individets handlingsrom, nettopp ved at den fremstår som et fremmedobjekt i majoritetens virkelighetsforståelse – et faremoment. Dette majoritetsblikket på rullestolen konstruerer en reell barriere for den betydningen rullestolen har i livet til mennesker med funksjonsnedsettelse for bevegelsesfrihet og inkludering samt likestilling. Som inkluderer det å delta i kulturopplevelser og fellesskapsarenaer som en festival.

Den ontologiske forståelsen av rullestolen som en trussel og faresymbol, kan skape ringvirkninger i form av en konstruert «oss og dem» effekt – når rullestolen går fra å være et objekt som kan gi økt likestilling, og en identitetsmarkør for personer som bruker rullestol, til å bli et fremmedobjekt som markerer forskjellen mellom mennesker med funksjonsnedsettelse og majoritetssamfunnet. I lys av konteksten deltakelse ikke-deltakelse/utenforskap forblir rullestolen problemrepresentasjonen som hindrer deltakelse. Problemet representeres som en forskjellsmarkør og (fare)symbol på funksjonsnedsettelse. Dette viser videre hvordan rullestolen konstituerer en usynlig grense mellom oss og dem, som reproducerer forskjellighet – og i dette tilfelle noe farlig.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg analysert og drøftet sikkerhetstiltak som en rådende styringsdiskurs og reell barriere for deltakelse, og hvordan rullestolen forstås som et ‘problem’ i praksis. I møtet mellom ønsket om mangfold på den ene siden, og behovene til disiplinsamfunnet (sikkerhet og beredskap) på den andre, har jeg kunnet vise til svikt i mangfoldsidealet ettersom sikkerhet og beredskap, som styringstenking og disiplinerende makt, har hegemoni. Samtidig fremstilles inkludering som verdi og ideologi, ikke likestilling, og som begrenset til publikum og frivilliges deltakelse, fremfor inkludering på scenen. Jeg diskuterte også den begrensede oppfatningen om kjønn i inkluderingsforståelsen, som kan sees i

sammenheng med kjønn og skapende deltakelse som taust felt i kapittel 4. Sikkerhetsdiskursen ved norske kulturarenaer kan altså forstås som en styrende innordning av individer, samtidig som festivalen og myndighetene har økonomiske interesser i en festival. I dette møtet mellom ulike meninger og interesser, blir effekten av en ontologisk forståelse av rullestolen som problem og forskjellsmarkør, at inkluderings- og mangfoldsidealet må vike.

Rullestol som problemrepresentasjon og faresymbol etablerer i seg selv en «oss og dem» effekt som kan hindre inkludering, og forteller altså noe om hvilke bilder majoritetssamfunnet har av rullestolen og mennesker som bruker rullestol i samfunnet generelt. Samlet kan dette bety at det er nødvendig å granske egen kunnskap og forutforståelser i høyere grad; majoriteten må også kunne vedkjenne at funksjonsnedsettelse er mye nærmere en man ofte er komfortabel med å innse (Engebretsen & Solvang 2010). Dette vil jeg komme tilbake til i konklusjonskapitlet.

7. Avslutning og konklusjon

I denne oppgaven har jeg gjennomført en kritisk undersøkelse av hvilke forståelser som produseres og eksisterer rundt begrepene inkludering, mangfold og funksjonsnedsettelse, i kulturfeltet. Jeg ville finne ut hvordan mangfold og inkludering oppfattes i kulturpolitikken, ved å se på et politisk dokument, men også hvordan disse forståelsene praktiseres med utgangspunkt i klagesaken fra en ledende norsk musikkfestival. Jeg var spesielt interessert i å finne ut hvordan mennesker med funksjonsnedsettelse oppfattes innenfor denne politikken og mangfoldsidealet, da dette er en gruppe som ofte stilles utenfor politiske satsninger knyttet til inkludering. Masteroppgavens overordnede problemstilling var: *Hvilke forståelser av mangfold og inkludering kommer til uttrykk i kulturfeltet som et særskilt samfunnsområde? Og hvilke forståelser dannes om funksjonsnedsettelse innenfor denne mangfoldstenkningen?*

Materialet i masteroppgaven består av to type dokumenter: en stortingsmelding (KUD 2012), og utvalgte dokumenter fra en LDO-klagesak (151409). I kapittel 4 og 5 analyseres stortingsmeldingen, og i det siste kapitlet tok jeg utgangspunkt i LDO-papirene. Som analytisk rammeverk for undersøkelsen brukte jeg *What's the problem represented to be?* (Bacchi 2009), og interseksjonalitet som analytisk tilleggsblikk og huskeregel (A.-J. Berg m.fl. 2010).

Sentrale funn

I kapittel 4 «Politiske tilnærminger til deltakelse og utenforskap i kulturfeltet», fant jeg at stortingsmeldingen problematiserte manglende deltakelse i kulturfeltet ut fra fire sosiale kategorier eller grupper: utdanningsnivå, inntektsnivå, 'nedsatt funksjonsevne' og 'innvandrerbakgrunn'. Liten eller manglende deltakelse hos folk med lav utdanning ble forklart med høyt utdannedes bruk av kulturfeltet som normativt utgangspunkt, og jeg fant en underliggende forståelse om at middelklassens interesse for norske kulturtilbud må ivaretas. Når det gjaldt 'innvandrerbakgrunn' er også vestlige, norske kulturtilbud og aktiviteter et normativt utgangspunkt for å forklare manglende deltakelse blant 'ikke-vestlige innvandrere'. Forståelsen av 'kultur', som i ulik sosial status og kulturell bakgrunn, fremstilles videre som det underforståtte problemet. Dette skaper en effekt hvor de utenforstående gruppenes smak og preferanser usynliggjøres, og en forståelse av at de skal hjelpes inn, snarere enn at gruppene kan bidra med sine ressurser og bakgrunn. Jeg stilte også spørsmål ved tatt-for-gitt-heten i kjønnsulikheter ved kulturdeltakelse, og ved den manglende problematiseringen av skapende og utøvende deltakelse i stortingsmeldingens overordnede problemforståelser.

I kapittel 5 «Forståelser av funksjonsnedsettelse i kultur- og inkluderingspolitikken», er hovedfunnet at en biologisk-medisinsk forståelse av

funksjonsnedsettelse ligger under og reproduseres i stortingsmeldingen. Det vil si at begreper som 'plager', 'lidelser', 'varig nedsatt funksjonsevne' og 'funksjonsfriske' benyttes. Selv når stortingsmeldingen refererer til utredningen *Fra bruker til borger* (NOU 2001: 22), hvor det klart og tydelig vises til at slike begreper og den medisinske forståelsen anses som problematisk i dagens mer samfunnsrettede og relasjonelle forståelse. Også begrepet barrierer fremstilles begrenset i sammenheng med funksjonsnedsettelse. Fordi løsningen på funksjonshemmende barrierer, altså universell utforming, knyttes sammen med individualiserende språkbruk om tilrettelegging og fremstilles som velferdstiltak. Men også «fysiske barrierer» er en begrensende beskrivelse, med tanke på at barrierer kan bestå av både synlige og usynlige strukturer. Begrensingene handler også om at funksjonsnedsettelse ikke ses i sammenheng med økonomiske barrierer for deltakelse i stortingsmeldingen.

I Kapittel 6 «Når mangfoldsidealet må vike i kulturfeltets praksis», tok jeg for meg LDO-saken knyttet til en av Norges ledende musikkfestivaler, hvor inkludering og mangfold måtte vike for hensynet til sikkerhet. Et av hovedfunnene fra denne saken var at problemet var knyttet til selve rullestolen. Og dermed blir rullestolen en forskjellsmarkør i kulturfeltets praksis. Dette fører til en «oss og dem» effekt hvor rullestolen bidrar til utenforskap snarere enn deltakelse og likestilling, og til en begrenset forståelse av funksjonsnedsettelse som fysisk og rullestolrelatert. Jeg undersøkte og diskuterte også hvordan kulturlivets ønske om mangfold og inkludering begrenses av myndighetenes disiplinerende makt, i form av sikkerhet og beredskap. Det at inkludering oppfattes som en ideologi og verdi fremfor likestillingsbegrep og rettferdighetsprinsipp, forsterker den rådende posisjonen sikkerhetsdiskursen har i kulturfeltets praksis.

Med interseksjonalitet som analytisk tilleggsblikk så jeg i både kapittel 4 og 5 at sosioøkonomiske utfordringer og funksjonsnedsettelse separeres. Funksjonsnedsettelse fremstilles i det hele tatt som en egen, statisk kategori i stortingsmeldingen. Den manglende koblingen mellom funksjonsnedsettelse og økonomiske forutsetninger skaper en effekt hvor mennesker med funksjonsnedsettelse fremstilles som individer uten økonomisk autonomi. Dette reproduserer en forståelse av mennesker med funksjonsnedsettelse som avhengige av statens velferdstjenester.

Det er verdt å problematisere at funksjonsnedsettelse ikke fremstilles i sammenheng med hverken kjønn eller andre kategorier i stortingsmeldingen. En viktig tanke her er at det man ser på papiret, har faktiske konsekvenser for forståelse og praksis i realiteten. En sentral fagperson innen interseksjonalitet, Patricia Hill Collins, påpeker i et nylig intervju at man rett og slett må kartlegge de sosiale krysningspunktene man har med å gjøre. Dette er viktig fordi sosiale kategorier er ikke bare teori, men også noe som tar materiell form i virkeligheten (Lilleslått 2018). Kanskje dette er et prinsipp som bør gjelde også i inkluderingspolitikken?

Gamle og nye diskurser i spill

Hvordan oppfattes funksjonsnedsettelse innenfor mangfoldstenkingen? Det vi kan slå fast er at det foregår en konflikt mellom diskurser i kulturfeltets inkluderingspolitikk og praksis. Gamle forståelser av funksjonsnedsettelse, altså en biologisk-medisinsk diskurs, samt begrensende kategorier og velferdstenking, kolliderer med nye politiske strategier og ideologier om et mangfoldig kulturliv og inkludering som likestillingsredskap. Med andre ord foregår det en drakamp mellom gamle forståelser og nye verdensbilder. Hvilke forståelser av funksjonsnedsettelse dannes av dette møtet? Den gamle forståelsen og begrensningene som knyttes til funksjonsnedsettelse som kategori, er med på å opprettholde et skille mellom «oss og dem» – en avstand mellom majoritetssamfunnet og mennesker med funksjonsnedsettelse. På et samfunnsnivå blir konsekvensen av dette at muligheten for å realisere inkludering og likestilling begrenses, siden forståelsen av mennesker med funksjonsnedsettelse knyttes til helse og velferd (Lid 2019; Skarstad 2019). I det hele tatt er det påfallende hvordan denne forståelsen i så stor grad henger igjen, etter så mange år. Den gamle tenkemåten ble endret gradvis utover siste halvdel av 1900-tallet, og spesielt fra 80-90-tallet ifølge *Fra Bruker til Borger* (NOU 2001: 22). Men de gamle forståelsene henger som vist fortsatt igjen i politiske dokumenter, og da blir feltets praksis et uttrykk for denne begrensede tenkingen.

I et innlegg i Dagsavisen henviser Lid (2019) til tanken om at funksjonsnedsettelse er noe alle må forholde seg til på et tidspunkt i livet. Funksjonsnedsettelse som en åpen kategori ligger nærmere majoriteten enn vi tror eller kanskje er komfortable med å innrømme. Men fantasibildene om «fryktede skikkelser» (Foucault 1991) lever fortsatt i majoritetens hoder ifølge Julia Kristeva: «Når det gjelder funksjonshemming, mener hun vi er dårlig i stand til å overkomme den frykten dette vekker i oss» (Kristeva i Engebretsen & Solvang 2010:26-27). Der spedalske skikkelser skapte frykt i opplysningens tidsalder, kan det se ut som rullestolen er symbolet på denne iboende frykten hos majoritetsbefolkningen i dag.

«Oss og dem» effekten opprettholder samtidig en uklarhet rundt hvem som skal inngå i det nye samfunnsidealet om mangfold og inkludering. I kapittel 4 så jeg at inkludering fremstilles som løsningen i stortingsmeldingen (KUD 2012), et redskap for å skape like muligheter for deltakelse for «alle». Strategien bak den rødgrønne regjeringens (2005-2013) kulturløft-satsning, var å ha en mest mulig bred slagside som skulle romme alt (Grund 2008). Det er kanskje derfor at mangfoldsbegrepet blir fremstilt som en sammenblanding av kultur, estetikk, og sosialt mangfold, og kalles «kulturelt mangfold» i stortingsmeldingen. Jeg vil derimot argumentere for at dokumentets sammenblanding av ulike mangfoldsforståelser ikke bidrar til et bredere løft. Videre blir mangfold primært brukt sammen med begreper som ‘innvandrere’, ‘flerkultur’ og ‘minoriteter’ i dokumentets helhet. I meldingens definisjon av mangfold blir det heller ikke foreslått hvilke andre sosiale grupper eller kategorier begrepet kan omfatte, eller

retter seg mot. Slik forblir mangfold et uklart begrep, og knyttet først og fremst til etnisitet. Så der inkludering fremstilles som et redskap for likestilling, blir mangfold et begrensende likestillingsbegrep som gjør det utydelig hvem inkluderingen er ment for. Slik blir også intensjonen om inkludering og deltakelse for «alle» begrenset, noe jeg diskuterer i «Forståelse av mangfold og inkludering i praksis» i kapittel 6.

Det faktum at mennesker som blir nektet inngang, og annen form for direkte diskriminering, ikke blir omtalt i stortingsmeldingen er problematisk når både hindre og barrierer er sentrale begreper i dokumentet forøvrig (KUD 2012). Funksjonsnedsettelse handler om strukturer og barrierer, men da i betydningen av utenforstående og samfunnsskapt barrierer. Så når 'funksjonsevne' fremstilles som et individualisert hinder for deltakelse, og medisinske samt fysiske forståelser kommer til uttrykk, reproduseres dermed en forenklet tenkemåte om hva funksjonshemmende barrierer er, og hva funksjonsnedsettelse betyr. LDO-saken og tilsvarende hendelser viser samtidig at flere former for samfunnsskapt, funksjonshemmende barrierer er et reelt problem for deltakelse. Så hvis kulturfeltet skal bidra til endring, likeverdig deltakelse og demokrati, må en første erkjennelse være at også i kulturlivet er diskriminering og mangelfull kunnskap reelle barrierer for deltakelse.

Forslag til tiltak og videre forskning

Selv om mangfold er et viktig ideal, er det fortsatt slik at kjønn begrenses i kulturpolitikens inkluderingsmål. Nettopp derfor er det behov for en ny, helhetlig likestillings- og inkluderingsstrategi for kulturfeltet. Det må erkjennes at kjønnsforskjell også er et problem, ikke bare deltakelse blant grupper og kategorier. Feltet må få kunnskap om inkludering som likestillingsbegrep, slik at det tas på alvor som et verktøy for likestilling. Politikken vil bli langt tydeligere dersom man bruker begreper som folk forstår, slik som likestilling og diskriminering, framfor at mangfold og inkludering blir til beskrivelser av kulturtilbud i praksis. Med tanke på funnet om normative antagelser ut fra deltakende gruppers situasjon, er et annet forslag at politikken bør utformes med mer direkte kunnskap om utenforstående gruppers faktiske behov og interesser. Det kan for eksempel være økt dialog med interesseorganisasjoner og gjennomføring av fokusgruppe-intervjuer, i tillegg til kvantitative undersøkelser og tidligere forskning.

I lang tid har en relansering av det internasjonale symbolet for tilgjengelighet blitt debattert, ettersom rullestolen representerer en normativ og begrensende symbolikk (Fritsch 2014). På bakgrunn av funnene mine er jeg enig i at dette symbolet bør endres. Prosjektet Tilgjengelighet Kultur-Norge har allerede lansert en merkeordning for arrangører som er fullgodt tilrettelagt, med et forsøk på en bredere symbolikk (www.tilgjengelighetsmerket.no/). Et annet forslag er at kulturfeltet bør ha en egen offentlig tilskuddsordning for universell

utforming, slik at økonomiske uforholdsmessige byrder blir irrelevant, og retten til universell utforming løftes opp på et kollektivt nivå (jf. Lid 2009).

Funnene i kapittel 6 kan tyde på at bedre opplæring om mangfold for sikkerhetsvakter på kulturarenaer og andre steder med vakthold er nødvendig. Det er ikke nok at kulturaktører opplæres i likestilling og mangfold, når det er i møtet med sikkerhetsvakter at diskrimineringen oppstår. Dette er nemlig eksterne selskaper som kulturarenaene leier inn. Det vil også være nødvendig med økt kunnskap om mangfold og inkludering i DSB-veilederen (2017), for å sikre at inkludering ikke må vike for sikkerhetstiltak på store kulturarenaer.

I tillegg er det fortsatt et behov for å etablere og tydeliggjøre mangfold som et likestillingsbegrep, og økt kunnskap om hvilke sosiale grupper og kategorier begrepet kan omfatte.

I videre forskning kan det være interessant å se på hva kulturlivet faktisk kan bidra med for å få til inkludering, likestilling og demokrati. Hva gjør kulturfeltet til et spesielt egnet felt for inkludering og mangfold? Eller kan kulturlivet bidra til å synliggjøre eksisterende problemer, slik festivaler kan utgjøre et slags mikrokosmos av samfunnet? (Dahl 2019). I analysen løftet jeg fram ulike økonomiske og markedsliberalistiske tanker bak begrepene funksjonsnedsettelse og inkludering. Forskning som nærmere undersøker møtet mellom nyliberalistiske forståelser og ønsket om inkludering og mangfold i kulturlivet kan dermed og være nyttig.

På bakgrunn av funnet om funksjonsnedsettelse som en egen, statisk kategori ser jeg et behov for flere interseksjonelle studier som ser på sammenheng mellom funksjonsnedsettelse, klasse og sosioøkonomi, men også andre sosiale kategorier. Dette kan bidra til å nyansere ikke bare den typiske offer/helt fortellingen media reproducerer om mennesker med funksjonsnedsettelse (Eide m.fl. 2014), men også den gammeldagse forståelsen av mennesker med funksjonsnedsettelse innenfor velferd og medisin, og som en egen kategori. Det ligger et spenn av nyanser om funksjonsnedsettelse i de undersøkte dokumentene, med tanke på ressurser og privilegium. For eksempel ble ekteparet i LDO-saken diskriminert, men de fremstår ikke regelrett som «svake». Det å føre en slik juridisk klagesak er krevende både mentalt og emosjonelt. Dermed blir det metodiske dilemmaet om å være forsker i en «vinnergruppe» i kontakt med deltakere fra svake grupper (Thagaard 2013:215), noe forenklet etter min oppfatning.

En annen side av dette med ressurser er at selv om klagerne var sterke nok til å klage og gå gjennom en juridisk prosess, ble den likevel avslått. Hva sier det om muligheter og barrierer for deltakelse for mennesker med funksjonsnedsettelse som ikke er like ressurssterke?

Til slutt

Før jeg startet på masterstudiene fikk jeg noen kloke ord med på veien, av en klok dame: «With dreams comes responsibilites». Med drømmer og ambisjoner om inkludering for alle, følger også et ansvar. Kulturpolitikken har uten tvil gode intensjoner bak ønsket om mangfold, og det er en politikk som er ønsket i en stadig bredere sammenslutning av feltet. Likevel må inkludering og likestilling som rettferdighetsprinsipp stadig vike slik Skjeie og Teigen (2003) påpeker, og som LDO-saken er et eksempel på. Her må regjeringen ta ansvar og løfte problematikken til et nivå hvor det tas på alvor. Dette ansvaret har også ny aktualitet nå som Kulturdepartementet er slått sammen med Barne- og likestillingsdepartementet. Det blir utvilsomt spennende å se hvilke politiske strategier for inkludering og likestilling i kulturfeltet som følger av denne sammenslåingen.

Referanser

- Abberley, Paul. (2002). *Work, Disability and European Social Theory*. I Colin Barnes, Mike Oliver & Len Barton (red.), *Disability Studies Today*. Cambridge: Blackwell Publishers Ltd.
- Alver, Gullveig Bente & Øyen, Ørjar. (1997). *Forskningsetikk i forskerhverdag*. Oslo: Aschehoug.
- ASD. (2004). *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse* (St.meld. nr. 49 (Arbeids- og sosialdepartementet 2003-2004)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-49-2003-2004-/id405180/>
- Bacchi, Carol Lee. (1999). *Women, policy and politics: the construction of policy problems*. London: Sage.
- Bacchi, Carol Lee. (2009). *Analysing policy: What's the problem represented to be?* Frenchs Forest NSW: Pearson Australia.
- Berg, Anne-Jorun, Flemmen, Anne Berit & Gullikstad, Berit. (2010). Innledning: Interseksjonalitet, flertydighet og metodologiske utfordringer. I Anne-Jorun Berg, Anne Berit Flemmen & Berit Gullikstad (red.), *Likestilte Norskheter. Om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Berg, Berit, Thorshaug, Kristin, Garvik, Marianne, Svendsen, Stina & Øiaas, Susanne Hellan. (2012). *Hvorfor mangfold? En studie av ulike forståelser og praktiseringer av mangfold*. Trondheim: NTNU samfunnsforskning AS.
- Bergstrøm, Ida Irene. (2014). Toril Moi: Feministisk teori trenger en revolusjon. Hentet fra <http://kjonnsforskning.no/nb/2014/12/toril-moi-feministisk-teori-trenger-en-revolusjon>
- Bjurstrøm, Hanne. (2018). (21.07.2018). De usynlige borgerne. *VG, Debatt*. Hentet fra <https://www.vg.no/>
- BLD. (2018). *Et samfunn for alle – regjeringens strategi for likestilling av mennesker med funksjonsnedsettelse for perioden 2020-2030* (Barne- og Likestillingsdepartementet). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/et-samfunn-for-alle/id2623431/>
- Borchgrevink, Tordis & Brochmann, Grete. (2008). Mangfold uten grenser. *Samtiden*, 117(03), 22-31.
- Bore, Lene, Djuve, Anne Britt & Tronstad, Kristian Rose (2013). *Etnisk mangfold og likestilling i arbeidslivet - En kunnskapsstatus* (Fafo-rapport 2013:11). Hentet fra <https://evalueringsportalen.no/evaluering/etnisk-mangfold-og-likestilling-i-arbeidslivet-en-kunnskapsstatus/Etnisk%20mangfold.pdf/@@inline>
- Borowska-Beszta, Beata. (2018). Disability Cultures and Artifacts. Wheelchair as Silent Helper and Little Black Dress. Hentet fra <https://www.researchgate.net/publication/325606673>

- Bourdieu, Pierre, Prieur, Annick & Jakobsen, Kjetil. ([1979] 2002). *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: De norske bokklubbene.
- Bratberg, Øyvind. (2017). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Cheng, William. (2016). *Just vibrations: the purpose of sounding good*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- cooke, miriam. (2007). The Muslimwoman. *Dynamics of Muslim Life*, 1(2), 139-154. doi:10.1007/s11562-007-0013-z
- Crenshaw, Kimberle. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*, Vol. 1989(1), Article 8.
- Dahl, Ringvej Iben. (2019). Vil trygge festivalopplevelsen for alle. *Ballade* (24.02.2019). Hentet fra <http://www.ballade.no/sak/vil-trygge-festivalopplevelsen-for-alle/>
- Danielsen, Hilde & Larsen, Eirinn. (2015). Likestillingslandet Norge 1990-2013. I Hilde Danielsen, Eirinn Larsen & Ingeborg W. Owesen (red.), *Norsk Likestillingshistorie*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Digranes, Eivind. (2018). *Dobbel minoritet, dobbelt diskriminert? Unge dobbelminoritetar i møte med arbeidslivet* (Rapport). Hentet fra <https://ungefunksjonshemmede.no/>
- Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. (2008). § 9. Plikt til generell tilrettelegging (universell utforming). I Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2008-06-20-42>
- DSB. (2017). *Veileder for sikkerhet ved store arrangementer* (Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap). Hentet fra <https://www.dsb.no/veiledere-handboker-og-informasjonsmaterieell/veileder-for-sikkerhet-ved-store-arrangementer/>
- Egeland, Cathrine & Jegerstedt, Kari. (2008). Diskursiv tilnærming. I Ellen Mortensen, Cathrine Egeland, Randi Gressgård, Cathrine Holst, Kari Jegerstedt, Sissel Rosland & Kristin Sampson (red.), *Kjønnsteori*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, Elisabeth, Vold, Tonje & Grue, Jan (red.). (2014). *Ut av medieskyggen: representasjon av funksjonshemmede i media*. Bergen: Fagbokforlaget
- Eikesdal, Barbro. (2013). Josefine (15) ble nektet å se Bieber med venninnene. *TV2 Nyheter* (5. april 2013). Hentet fra <https://www.tv2.no/a/4020808/>
- Eimhjellen, Ivar & Sogme, Bock Seggaard. (2010). *Etniske minoriteter og frivillige organisasjoner* (2010:8). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/etniske-minoriteter-og-frivillige-organi/id625308/>

- Engebretsen, Eivind & Solvang, Per Koren. (2010). Annerledeshet - Sårbarhetens språk og politikk. I Julia Kristeva & Eivind Engebretsen (red.), *Annerledeshet. Sårbarhetens språk og politikk*. Oslo: Gyldendal.
- Eriksen, Jan Lothe. (2017), (19. desember 2017). Det «folk flest» er opptatt av, Debattinnlegg. *Dagsavisen*. Hentet fra <https://www.dagsavisen.no/>
- Fekjær, Silje Bringsrud. (2013). *Hvordan bli en lykkelig masterstudent*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- FFO. (2015). *Alternativ rapport til FN-komiteen for rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne; første CRPD-rapportering fra sivilt samfunn i Norge* (Funksjonshemmedes fellesorganisasjon). Hentet fra http://www.ffo.no/globalassets/altrapptilfn_web.pdf
- FFO. (2018). Funksjonshemmede blir diskriminert i demokratiet (Funksjonshemmedes fellesorganisasjon). Hentet fra <http://ffo.no/aktuelt/et-funksjonshemmet-demokrati/funksjonshemmede-blir-diskriminert-i-demokratiet/>
- Foucault, Michel. ([1964] 1991). *Galskapens historie i opplysningens tidsalder* (2 utg.). Oslo: Gyldendal.
- Foucault, Michel. ([1975] 1994). *Overvåking og straff: Det moderne fengsels historie*. Oslo: Gyldendal.
- Frisk, Rita Strand, Eggen, Anne Torø & Stensæth, Karette (red.), (2010). *Musikk, helse, multifunksjonshemming*. Skriftserie fra Senter for forskning i musikk og helse, Vol. 3. Oslo: Norges musikkhøgskole i samarbeid med Unipub.
- Fritsch, Kelly. (2014). Beyond the wheelchair. *Briarpatch*, 43(2), 24-27,23.
- Fuglerud, Øyvind (2017). *Migrasjonsforståelse. Flytteprosesser, rasisme og globalisering*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fylkesnes, Sandra , Mausehagen, Sølvi & Nilsen, Anne Birgitta. (2018). The Double Meaning Making of the Term Cultural Diversity in Teacher Educator Discourses. *Nordic Journal of Comparative and International Education (NJCIE)*, 2, 16-38. doi:<http://doi.org/10.7577/njcie.2284>
- Gamlemoen, Pål Strande. (2019), (7. januar 2019). Birgit Skarsteins innlegg tar av på sosiale medier: «Beklager, her er det ikke plass til folk i rullestol». *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/>
- Garland-Thomson, Rosemarie. (2005). Feminist Disability Studies. *Signs*, 30(2), 1557-1587. doi:10.1086/423352
- Gjærum, Rikke Gürgens. (2008). Inkludering og mangfold i det flerkulturelle Norge – estetisk eller etnisk mangfold i kunsten. *Spesialpedagogikk*, 73(8), 14-19.
- Gjærum, Rikke Gürgens. (2017). Iscenesettelse av kulturelt demokrati, sett i lys av omsorgsregimer. I Kari Mjaaland Heggstad, Bjørn Rasmussen & Rikke Gürgens Gjærum (red.), *Drama, teater og demokrati: antologi II: i kultur og samfunn*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Gran, Anne-Britt. (2014). Mangfold – et ambivalent buzzord i kulturlivet. Hentet fra <https://www.minervanett.no/mangfold-et-ambivalent-buzzord-i-kulturlivet/>
- Grande, Trine Skei. (2018). (11.10.2018). Hvordan kan vi redde demokratiet?, Debattinnlegg. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/VR8xv1/Hvordan-skal-vi-redde-demokratiet--Trine-Skei-Grande>
- Grue, Jan. (2012). Funksjonshemning, samfunn og kultur – Om behovet for nye forskningsspørsmål. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 29(04), 420-426.
- Grue, Jan. (2014). *Kroppsspråk: fremstillinger av funksjonshemning i kultur og samfunn*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Grue, Jan. (2018). *Jeg lever et liv som ligner deres: en levnetsbeskrivelse*. Oslo: Gyldendal.
- Grund, Jan. (2008). *Kulturpolitikk er kunst*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grönvik, Lars & Söder, Mårten. (2008). *Bara funktionshindrad? Funktionshinder och interseksjonalitet*. Malmö: Gleerups Utbildning.
- Gullestad, Marianne. (2002). *Det norske sett med nye øyne. Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Henningsen, Erik , Berkaak, Odd Are & Skålnes, Sigrid (2010). *Mangfoldsåret. Muligheter og motsigelser i politikken for et flerkulturelt kulturliv* (NIBR-rapport 2010: 18). Hentet fra <http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NIBR/Publikasjoner/Publikasjoner-norsk/Mangfoldsaaet>
- Hill, Elizabeth, O'Sullivan, Terry & O'Sullivan, Catherine. (2003). *Creative arts marketing*. Amsterdam London: Butterworth-Heinemann.
- Holst, Cathrine. (2013). Likestilling. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 37(2), 191-198.
- Jakobsen, Siw Ellen. (2016). Funksjonshemmede unge faller mer og mer utenfor. Hentet fra <https://forskning.no/funksjonshemming-skole-og-utdanning/2016/03/funksjonshemmede-unge-faller-mer-og-mer-utenfor>
- Karseth, Amund (2019), (23. februar 2019). Utestedet Lou Lou beklager etter at en rullestolbruker ble nektet adgang sist helg. *Bergensavisen*. Hentet fra <https://www.ba.no>
- Kittelsaa, Anna , Kristensen, Guro Korsnes & Wiik, Sigrid Elise. (2016). *Kjønn i forskning om funksjonshemming. En litteraturstudie*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- KKD. (2008). *Mangfoldsåret 2008* (Informasjonsfolder, Kultur- og kirke departementet). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kkd/kultur/v-0941b.pdf>
- Klausen, Aslaug Olette. (2018). Et ønske om mangfold. *Ballade* (2. februar 2018). Hentet fra <http://www.ballade.no/sak/et-onske-om-mangfold/>
- Knudsen, Ine Rossebø. (2018). (4. mai 2018). Ble nektet adgang til russetreff: – En misforståelse. *Haugesunds Avis*. Hentet fra <https://www.h->

- avis.no/nyheter/karmoy/russetid/ble-nektet-adgang-til-russetreff-en-misforstaelse/s/5-62-611139
- Knudsen, Marianne. (2018). (13. mars 2018). Vakten dro meg ut av utestedet og la meg på hodet ned i trappa, Meningsinnlegg. *Adresseavisen*. Hentet fra <https://www.adressa.no/>
- KUD. (2006). *2008 som markeringsår for kulturelt mangfold* (St.meld. nr. 17 (Kultur- og kirke departementet 2005–2006)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/50f04a5394ac4160b52af409b42c0cce/no/pdfs/stm200520060017000dddpdfs.pdf>
- KUD. (2012). *Kultur, inkludering og deltaking* (Meld. St. 10 (Kulturdepartementet 2011-2012)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-10-20112012/id666017/sec1>
- KUD. (2018). *Kulturens Kraft — Kulturpolitikk for framtida* (Meld.St. 8 (Kulturdepartementet 2018-2019)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-8-20182019/id2620206/sec1>
- Kunnskapsverket, Nasjonalt senter for kulturelle næringer. (2016). *Nasjonalt arrangørstatistikk 2016* (09/2017). Hentet fra https://www.konsertarrangor.no/media/2249473/2016_festivalogarrangorstat_pages.pdf
- Kvalbein, Astrid & Lorentzen, Anne (red.). (2008). *Musikk og kjønn - i Utakt?* Norsk Kulturråd. Hentet fra <https://www.kulturradet.no/documents/10157/f7b9da90-88fa-4568-b5e5-bcf9d01d590a>
- Kvistum, Ivar. (2018). – Funksjonshemmede er den viktigste likestillingskampen akkurat nå. Hentet fra <https://www.handikapnytt.no/funksjonshemmede-er-den-viktigste-likestillingskampen-akkurat-na/>
- Larsen, Ingrid Walstad. (2014). *Tangerudbakkeneffekten. En fokusgruppestudie om opplevelser av fremstillingen av mennesker med utviklingshemming i TV-serien «Tangerudbakken Borettslag»*. (Master), NTNU, Trondheim.
- Lid, Inger Marie. (2009). Hva kan man oppnå gjennom universell utforming? En undersøkelse av ulike sider ved begrepet. *FormAkademisk - Forskningstidsskrift for Design Og Designdidaktikk*, 2(1). doi:<https://doi.org/10.7577/formakademisk.57>
- Lid, Inger Marie. (2017). Forestillinger om medborgerskap i lys av kjønn og funksjonsevne. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 41(3), 187–202. doi:10.18261/issn.1891-1781-2017-03-03
- Lid, Inger Marie. (2019). (4. April 2019). Menneskerettigheter og funksjonshemming, Meningsinnlegg. *Dagsavisen*. Hentet fra <https://www.dagsavisen.no/>

- Likestillings- og diskrimineringsloven. (2017). Kapittel 1 Innledende bestemmelser § 1. Formål. I Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51>
- Lilleslåtten, Mari. (2018). Patricia Hill Collins: – Interseksjonalitet er mer enn en idé. Hentet fra <http://kjonnsforskning.no/nb/2018/11/patricia-hill-collins-interseksjonalitet-er-mer-enn-en-ide>
- Lotherington, Ann Therese. (2010). LDO er løsningen - hva er problemet? En analyse av opprettelsen av likestillings- og diskrimineringsombudet. I Anne-Jorun Berg, Anne Berit Flemmen & Berit Gullikstad (red.), *Likestilte Norskheter, om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Lykke, Nina. (2003). Interseksjonalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen. *Kvinnovetenskapelig Tidskrift*, 24(1), 44-55.
- McKay, George. (2013). *Shakin' All Over: Popular Music and Disability*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- McRuer, Robert. (2006). *Crip Theory. Cultural Signs of Queerness and Disability*. New York and London: New York University Press.
- Michelsen, Magnus. (2017). Funksjonshemminger i norsk kjønnsforskning (debattinnlegg). Hentet fra <http://kjonnsforskning.no/nb/funksjonshemminger-i-norsk-kjonnsforskning>
- Molden, Thomas Hugaas, Wendelborg, Christian & Tøssebro, Jan. (2009). *Levekår blant personer med nedsatt funksjonsevne. Analyse av levekårsundersøkelsen blant personer med nedsatt funksjonsevne 2007 (LKF)*. Hentet fra <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/2367097>
- Moser, Ingunn. (2006). Disability and the promises of technology: Technology, subjectivity and embodiment within an order of the normal. *Information, Communication & Society*, 9(3), 373-395.
doi:10.1080/13691180600751348
- Neumann, Cecilie Elisabeth Basberg & Neumann, Iver B. (2012). *Forskeren i forskningsprosessen: en metodebok om situering*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Norsk Kulturforum. (2012). *Høringsinnspill*. Hentet fra <http://www.noku.no/sfiles/0/38/1/file/horingsinnspill-st.meld.10-2011-2012.pdf>
- Norske konsertarrangører. (2019). Arrangørsamling: Mangfold i kulturlivet. Hentet fra <https://www.konsertarrangor.no/nyhetsarkiv/2019/arrangoersamling-mangfold-i-kulturlivet/>
- NOU 2001: 22. (2001). *Fra bruker til borger: En strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2001-22/id143931/>

- NOU 2011: 14. (2011). *Bedre integrering – Mål, strategier, tiltak*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2011-14/id647388/>
- NOU 2012: 15. (2012). *Politikk for likestilling*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-15/id699800/>
- Orupabo, Julia. (2014). Interseksjonalitet i praksis: utfordringer med å anvende et interseksjonalitetsperspektiv i empirisk forskning. *Sosiologisk tidsskrift* 04(22), 329-351.
- Owe, Thomas Alverstein & Skumsvoll, Nils Fridtjof. (2018). (11. november 2018). – Downs syndrom er ikke en sykdom, det er annerledeshet. Hentet fra https://www.nrk.no/norge/_-downs-syndrom-er-ikke-en-sykdom_-det-er-annerledeshet-1.14286466
- Owesen, Ingeborg W. (2015). Ja, vi elsker likestilling! I Hilde Danielsen, Eirinn Larsen & Ingeborg W. Owesen (red.), *Norsk Likestillingshistorie*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Ramm, Jorun & Otnes, Berit. (2013). *Personer med nedsatt funksjonsevne. Indikatorer for levekår og likestilling* (SSB 8/2013). Hentet fra https://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/_attachment/99595?_ts=13d1b366718
- Rasmussen, Malika Makouf. (2018). Hva er Status? *Ballade* (2. februar 2018) Hentet fra <http://www.ballade.no/sak/hva-er-status/>
- Reyes, Paulina de los & Mulinari, Diana. (2005). *Interseksjonalitet - Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Lund: Liber AB.
- Ringstad, Vidar. (2005). *Kulturøkonomi*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Røysum, Anita. (2016). Arbeidsmoral forkledd som likestilling? *Søkelys på arbeidslivet*, 33(01-02), 142-161. doi:10.18261/issn.1504-7989-2016-01-02-08 ER
- Sandvin, Johans Tveit. (2008). Alder och funktionshinder. I Lars Grönvik & Mårten Söder (red.), *Bara funktionshindrad? Funktionshinder och interseksjonalitet*. Malmö: Gleerups Utbildning.
- Skarstad, Kjersti. (2018). *Realizing the human rights for persons with disabilities. From political ideals to political practices*. (Phd.), Faculty of Social Sciences. University of Oslo, Oslo.
- Skarstad, Kjersti. (2019). *Funksjonshemmedes menneskerettigheter: fra prinsipper til praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skjeie, Hege & Teigen, Mari. (2003). *Menn imellom: mannsdominans og likestillingspolitikk*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- SSB. (2016). Fire av ti funksjonshemmede i arbeid. Arbeidskraftundersøkelsen – tilleggundersøkelser om funksjonshemmede. Hentet fra <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/fire-av-ti-funksjonshemmede-i-arbeid>
- Staunæs, Dorthe. (2010). Where have all the subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification. *Nora: Nordic*

- Journal of Women's Studies*, 11(2), 101-110.
doi:10.1080/08038740310002950
- stortinget.no. (2012). Stortinget - Møte tirsdag den 22. mai 2012 kl. 10. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2011-2012/120522/2>
- Sørensen, Anne Scott, Høystad, Ole Martin, Bjurström, Erling & Vike, Halvard. (2008). *Nye kulturstudier: en innføring*. Oslo: SAP Spartacus.
- Thagaard, Tove. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Trøndelag Fylkeskommune. (2019). *Balansekunst - Kulturstrategi for Trøndelag 2019-2022 (Høringsutkast)*. Hentet fra <https://www.trondelagfylke.no/contentassets/bdedd0100c9747a789e40e93a8fb4704/balansekunst---kulturstrategi-for-trondelag-2019-2022.pdf>
- Tøssebro, Jan. (2013). Two decades of disability research in Norway - 1990-2010. *Scandinavian journal of disability research*, 15(S1), 71-89.
doi:<http://doi.org/10.1080/15017419.2013.781960>
- Vordal, Berit. (2017). *Tilgjengelighetshåndboka for kulturarrangører*. Oslo: Norske Konsertarrangører (NKA).
- Vaage, Odd Frank. (2017). Norsk kulturbarometer 2016. Hentet fra: <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/norsk-kulturbarometer-2016>
- Walters, William & Haahr, Jens Henrik. (2005). *Governing Europe: discourse, governmentality and European integration*. New York: Routledge
- Yuval-Davis, Nira. (2006). Intersectionality and Feminist Politics. *European Journal of Women's Studies*, 13(3).

Vedlegg 1. Invitasjon til forskningsprosjekt

Vil du bidra i forskningsprosjektet *‘Funksjonsnedsettelse, mangfold og inkludering i det norske kulturfeltet’?*

Dette er et spørsmål til deg om å bruke dokumenter fra din LDO-klagesak i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke forestillinger om funksjonsnedsettelse, mangfold og inkludering i kulturlivet. Dette skrivet gir deg informasjon om målene for prosjektet og hva bruken vil innebære for deg.

Formål

Oppgaven har til hensikt å gi et kritisk innblikk i hvilke forståelser av mangfold og inkludering som konstrueres i kulturfeltet, og hvilke forståelser som konstrueres om funksjonsnedsettelse innenfor denne mangfoldstenkningen. Ved å analysere LDO-klagesaken «zoomer» undersøkelsen inn på en konkret hendelse i kulturlivet, hvor kulturlivets mangfoldsideal tilsidesettes av sikkerhetstiltak på en ledende, norsk festival. LDO-saken er et eksempel på reelle barrierer for deltakelse i kulturlivet som mennesker med funksjonsnedsettelse opplever i dag, og er derfor relevant for undersøkelsen. Tilsammen vil analysen finne ulike forståelser rundt sentrale likestillingsbegreper, gjennom politiske idealer frem mot praksis i feltet, og effekten dette gir i form av både reelle og underliggende barrierer for deltakelse. Oppgaven vil problematisere hva dette har å si for likestilling og inkludering av mennesker med funksjonsnedsettelse i mangfoldstenkning og i samfunnet generelt. Avslutningsvis vil oppgaven foreslå noen tiltak og videre forskning ut i fra funnene.

Undersøkelsen er en masteroppgave.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

NTNU institutt for tverrfaglige kulturstudier er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Utvalget (dokumentene som skal analyseres i masteroppgaven) er fra en juridisk klagesak unntatt offentligheten, hvor du/dere står som fornærmet i klagen og omtales med navn, adresse, sted samt andre sensitive opplysninger. Viser til tidligere e-postkorrespondanse om masterprosjektet, og korrespondanse med LDO om klagesaken, som ga innsyn etter deres godkjenning.

Hva innebærer det for deg å delta?

Metoden for prosjektet innebærer analyse av dokumenter i klagesaken.

- Hvis du/dere velger å delta i prosjektet, innebærer det at undertegnede får tilgang til sensitive opplysninger om deres person fra klagesaken som er unntatt offentligheten. Slik som navn, sted, beskrivelse av hendelsen og fysisk funksjonsnedsettelse; da rullestol er et sentralt tema.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deres person vil uansett bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan dine opplysninger oppbevares og brukes

Jeg vil bare bruke opplysningene om dere til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Kun undertegnede har tilgang til dokumentene som analyseres
- Dokumentene lagres og behandles på studentens hjemmeområde på en sikret NTNU-server, ikke på skylagringstjeneste. Dokumentene blir ikke skrevet ut på ark.
- Sensitive personopplysninger og gjenkjennelige detaljer (navn på fornærmede, firmanavn og stedsnavn for diskrimineringsaken) blir anonymisert i publikasjonen
- fysisk funksjonsnedsettelse (bruk av rullestol) vil være gjenkjennelig i publikasjonen
- Ved eventuell annen publikasjon av prosjektet (presentasjon/konferanse/artikkel) vil sensitive opplysninger bli anonymisert, og fysisk funksjonsnedsettelse være gjenkjennelig

Hva skjer med opplysningene dine når jeg avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes senest 30. juni 2019. Tilsendt e-post med zipfil fra LDO, samt lagrede filer på NTNU-server vil slettes innen samme dato.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,

- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir meg rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra NTNU, institutt for tverrfaglige kulturstudier har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- NTNU institutt for tverrfaglige kulturstudier ved Guro Korsnes Kristensen - <https://www.ntnu.no/ansatte/guro.kristensen> (Veileder).
- NTNUs personvernombud: <https://www.ntnu.no/ansatte/thomas.helgesen>
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Miranda Moen
Prosjektansvarlig
(Forsker)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet 'Funksjonsnedsettelse, mangfold og inkludering i det norske kulturfeltet', og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- bruk av LDO-klagesak i dokumentanalyse

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 30. juni. 2019.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

